

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 17 сакавіка 1989 г. № 11 (3473) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ВЫБАРЫ І НАШ ВЫБАР

ПРЭСТЫЖ ХЛЕБАРОБА

Іосіф Адамавіч МАКАРЭВІЧ, старшыня калгаса «Барацьба» Пухавіцкага раёна, кандыдат у народныя дэпутаты СССР па Мінскай сельскай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе № 567.

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА

15 і 16 сакавіка праходзіў чарговы Пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. На ім былі разгледжаны наступныя пытанні:

1. Аб правядзенні выбараў народных дэпутатаў СССР ад Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.
2. Аб аграрнай палітыцы партыі ў сучасных умовах.

На пленуме прысутнічалі кандыдаты ў народныя дэпутаты СССР ад КПСС.

У выніку тайнага галасавання ўсе кандыдаты былі выбраны народнымі дэпутатамі СССР ад Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

Пленум прыняў пастанову аб наказах народным дэпутатам СССР ад КПСС.

З дакладам па пытанні аб аграрнай палітыцы партыі ў сучасных умовах выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў.

Для ўдзелу ў абмеркаванні гэтага пытання на Пленум была запрошана група сакратароў сельскіх райкомаў, старшынь калгасаў, дырэктараў саўгасаў, арандатараў, вучоных і іншых работнікаў аграпрамысловага комплексу.

У ходзе абмеркавання даклада адбылася прынцыповая гаворка аб далейшых шляхах развіцця сельскай гаспадаркі ў краіне, забеспячэння насельніцтва прадуктамі харчавання, а прамысловасці — сельскагаспадарчай сыравінай.

З заключным словам на Пленуме выступіў М. С. Гарбачоў.

Па абмеркаваным пытанні Пленум прыняў пастанову.

«ТВАЁ МЕСЦА Ў ПЕРАБУДОВЕ»

АДБЫЎСЯ ПАРТЫЙНЫ ПІСЬМЕНІЦКІ СХОД, ПРЫСВЕЧАНЫ АБМЕРКАВАННЮ МАТЭРЫЯЛАХ СУСТРЭЧЫ У ЦК КПСС З ДЗЕЯЧАМІ НАВУКІ І КУЛЬТУРЫ 6 СТУДЗЕНЯ Г. Г.

З дакладам на тэму «Тваё месца ў перабудове» выступіў сакратар партбюро СП БССР Г. Пашкоў.

Дакладчык адзначыў, што роля пярвічнай партыйнай арганізацыі, роля пісьменніка-камуніста сёння рэзка ўзрастае. Расце і адказнасць кожнага за ўсё, што ты робіш, што сцвярджаеш сваім мастацкім або публіцыстычным творам, да чаго заклікаеш.

Спыніўшыся далей на праблемах беларускамоўных выданняў, Г. Пашкоў гаварыў, што сярод прычын іх нізкіх тыражаў — звужэнне сферы ўжытку роднай мовы, ведамасны бюракратызм, а таксама нізкі ўзровень прапаганды беларускіх часопісаў. Ён сцвярджаў, што выраслі тыражы тых выданняў, дзе адышлі ад шаблона, пайшлі да чытачоў, падмацавалі сваю работу творчымі пошукамі і якасцю твораў.

Наша задача, сказаў у заключэнне Г. Пашкоў, — пра-

дзівае мастацкае адлюстраванне рэчаіснасці, актыўны ўдзел у духоўным адраджэнні народа. У гэтым сэнсе ранейшую прымаўку «будзь хлеб — будзь і песні» можна перайначыць так: «будзь песні — будзь і хлеб».

На сходзе выступілі пісьменнікі Г. Марчук, Л. Дайнека, Я. Будзінас, У. Федасеенка, А. Дзеружынскі, А. Шашкоў, А. Сіляноў, Э. Ялугін, першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч, загадчык ідэалагічнага аддзела Мінскага гаркома партыі Н. Іванова і інш.

Загадчык сектара літаратуры і мастацтва ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ А. Вутэвіч паведаміў аб мерах, якія прымаюцца партыйным кіраўніцтвам рэспублікі для паляпшэння становішча ў галіне культуры, праінфармаваў прысутных аб рашэнні вышэйстаячых партыйных органаў стварыць у партыйнай арганізацыі СП БССР партком.

З інфармацыямі аб рабоце партбюро за апошні час выступілі намеснікі сакратара партбюро СП БССР В. Аюлава і В. Супрунчук.

А першай гадзіне ночы электрычка Мінск — Асіповічы нечакана для нешматлікіх у такі позні час пасажыраў спынілася пасярэдзіне перагону Рыбцы — Седча. Тут яе ўжо чакаў немалы натоўп з аркестрам і транспарантамі. Да машынастаў, што спусціліся з кабіны электравоза, падбеглі па-святочнаму прыбраныя дзяўчаты і пад воплескі ўручылі ім хлеб-соль, кветкі, павіншавалі з Днём чыгуначніка.

Было гэта 1 жніўня 1987 года, і з таго дня цягнік пачаў спыняцца штодня на новым прыпынку пад назвай «Зазерка». Зазерка — вёска, што ляжыць побач з чыгуначным палатном і з'яўляецца цэнтрам калгаса «Барацьба».

Са старшынёй калгаса Іосіфам Адамавічам Макаравічам мы ідзём па станцыйнай платформе, і ён з непрыханым гонарам раскажае, як будаваўся прыпынак, колькі тысяч ку-

баметраў гунту завезлі сюды калгаснікі.

— Усё, што вы тут бачыце, — гаварыў Іосіф Адамавіч, — і памяшканне станцыі, і платформы, і бардзюры ўздоўж чыгуначнага палатна — зроблены намі. Камісія Упраўлення беларускай чыгункі, якая прымае ла станцыю, зазначыла, што пабудавана яна прафесійна.

Я цярыліва слухаю старшыню, але ў рэшце рэшт не вытрымліваю, з языка майго злітае пытанне:

— Так, сапраўды, прыгожая станцыя, але навошта вам, Іосіф Адамавіч, спатрэбіўся гэты клопат, ці ў вас больш работы няма, як думаць аб умацаванні чыгуначнага транспарту?

Мой субяседнік усміхнуўся: — Каб вы яшчэ ведалі, колькі начальніцкіх кабінетаў прыйшлося наведаць, колькі нерваў папсаваць, пакуль дабіўся дазволу на гэты прыпынак... Разумеете, наш калгас

стаіць на чыгунцы. На тэрыторыі гаспадаркі электрычка Мінск — Асіповічы робіць аж чатыры прыпынкі. Не ведаю, ці ёсць яшчэ дзе-небудзь калгас, дзе б людзям было зручней ездзіць, скажам, на сенажаць ці на ферму цягніком. А ў Зазерцы раней цягнік не спыняўся, і гэта было вельмі нязручна, бо ў Зазерцы праўленне калгаса, машынны двор, майстэрні, гаражы, свінагадоўчы комплекс. Працуюць тут людзі амаль з усіх вёсак. І калі раней дабірацца да работ было досыць цяжка, дык цяпер сеў на цягнік, напрыклад, у Рыбцах і праз 15—20 минут ты ўжо на месцы...

Я пачаў свой расказ з гэтага эпизоду, бо ў ім убачылася мне ўменне Іосіфа Адамавіча мысліць стратэгічна.

Калі вам даводзілася, паважаны чытач, калі-небудзь гутарыць са старшынёй прыгарднага калгаса, дык першае, што (Працяг на стар. 2—3).

ПЕРШЫЯ НАРОДНЫЯ ДЭПУТАТЫ СССР

Усесаюзнаму таварыству вынаходнікаў і рацыяналізатараў давялося першама сярод грамадскіх арганізацый краіны назваць — зноў-тані самых першых — народных дэпутатаў СССР. 11 сакавіка ў маскоўскім Палацы культуры «Медыяны» пашыраны пленум

Цэнтральнага савета УТВР выбраў народных дэпутатамі СССР: намесніка загадчыка лабараторыі Інстытута электронікі АН БССР, заслужанага вынаходніка Беларускай ССР У. С. БАЛБАСАВА, начальніка ўпраўлення па распрацоўцы, стварэнні і ўнараненні галаўных узорцаў абсталювання, перспектыўнай тэхнікі і тэхналогіі Чарапавецкага металургічна-

га камбіната Л. І. ДАНИЛАВА, брыгадзіра фрээрочыкаў Святлоўскага машынабудавальнага завода імя Калініна Героя Сацыялістычнай Працы Л. С. ДЗЯДЗЮХІНА, генеральнага дырэктара Ленінградскага МНТК «Механпр», члена-карэспандэнта АН ССР У. І. РАУНІЦАВА і плавільчыка Святлоўскага завода чыстых металаў імя 50-годдзя СССР Кіраваградскай вобласці, заслужанага вынаходніка Украінскай ССР Б. І. СУШКО.

У ТРАДЫЦЫЯХ ДРУЖБЫ

Узбагацэнню духоўнага жыцця народа закліканы актыўна садзейнічаць Фонд славянскай пісьменнасці і славянскіх культур. Яго ўстаноўчая канферэнцыя закончылася 11 сакавіка ў Маскве.

Нараджэнне гэтай грамадскай арганізацыі звязана з традыцыйнымі святамі славянскай пісьменнасці і культуры, якія ў апошнія гады набылі сапраўды ўсесаюзна маштаб. Так, ва ўрачыстасцях, якія прайшлі ў

мінулым годзе ў Ноўгарадзе, удзельнічалі дзеячы культуры і навукі Расіі, Украіны, Беларусі, Прыбалтыкі, Закаўказзя і Сярэдняй Азіі. Натуральна, што для правядзення такога маштабнага мерапрыемства неабходна штотдзённая праца, якой і будзе займацца фонд. Разам з тым яму прадстаіць сур'ёзная дзейнасць па вывучэнні і прапагандзе моў, звычаяў, традыцый, гісторыі, пісьменнасці і культуры братніх народаў,

супрацоўніцтва з славянскім насельніцтвам саюзных рэспублік і з суайчыннікамі за мяжой.

Удзельнікі канферэнцыі — відныя пісьменнікі, вучоныя, грамадскія дзеячы, прадстаўнікі працоўных калектываў, духавенства — выказвалі ўпэўненасць у тым, што фонд стане рэальным сродкам умацавання міжнародных адносін. На канферэнцыі зацверджаны статут фонду, выбраны яго савет. Старшынёй савета стаў акадэмік М. І. ТАЛСТОЙ, састаршынямі — пісьменнікі В. Р. РАСПУЦІН, Б. І. АЛЕЯНІК, Н. С. ГЛЕВІЧ, ТАСС.

ва расказала бібліятэкар Д. Гірзева. Успамінамі пра сустрэчы з А. Куляшовым падзяліліся пісьменнікі П. Шасцерыкаў і І. Аношкін. Пэты А. Мельнікаў і В. Хаўратовіч, члены літ-аб'яднання «Маладзік над Проняй» журналіст М. Салаўцоў, настаўніца Л. Рыжкова і вучаніца С. Волкава прачыталі свае вершы-прысвячэнні. Быў наладжаны конкурс чытальнікаў вершаў А. Куляшова, пераможцы ўдасцены прызоў. Літаратурныя вечары і сустрэчы, прысвечаныя памяці песняра-земляка, прайшлі ў многіх школах і бібліятэках, клубах і дамах культуры Магілёўшчыны.

І. ГАЛІНОУСКІ.

Памяці Аркадзя Куляшова

Вечар памяці народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова ў сувязі з 75-годдзем з дня яго нараджэння адбыўся ў Магілёве. Антэву залу музычнага вучылішча запоўнілі студэнты педінстытута імя А. Куляшова, іншых ВНУ горада, навучэнцы тэхнікумаў, рабочая моладзь, інтэлігенцыя.

Данлад пра жыццё і творчасць А. Куляшова зрабіў кандыдат філалагічных навук, загадчык кафедры беларускай літаратуры педінстытута В. Атрашкевіч. З цікавасцю слухалі

удзельнікі вечара ўспаміны пра бацьку В. Куляшова, сакратар абласнога аддзялення СП БССР І. Аношкін прыгадаў свае сустрэчы з песняром. Пэты П. Прыходзька, М. Федзюковіч, член літаратурнага аб'яднання В. Габрусёва прачыталі свае новыя вершы.

У вечары прыняла ўдзел сакратар гаркома партыі Л. Н. Іванішчанка.

Вечар памяці паэта-земляка праведзены таксама ў Чавускім раённым Доме культуры. Пра жыццё і творчасць А. Куляшо-

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За шматгадовую плённую работу і вялікі ўклад у развіццё беларускага савецкага тэатральнага мастацтва арыст Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, народны арыст Беларускай ССР КАРМУНІН Павел Васільевіч узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Ігар Лучанок — Ганаровы грамадзянін Мар'інай Горкі

З Мар'інай Горнай звязана дзяцінства і юнацтва І. Лучанка, яго любоў да музыкі і песні. Сваю прывязанасць да роднага горада кампазітар выказаў у песні «Мар'іна Горна», якая спадабалася не толькі землякам. Ігар Міхайлавіч часта сустракаецца з мар'інагорцамі, выступае перад жыхарамі горада і раёна з творчымі справаздачамі, дзеліцца сваімі планами, задумкамі.

Адзначаючы вялікі ўклад кампазітара ў развіццё музычнай культуры, шырокую прапаганду беларускай песні ў краіне і за мяжой, моцную дружбу з родным горадам, Мар'інагорскі Савет народных дэпутатаў прысвоіў Ігару Міхайлавічу Лучанку званне Ганаровага грамадзяніна Мар'інай Горкі.

В. АРЛОУ.

ПРЭСТЫЖ ХЛЕБАРОБА

(Пачаток на стар. 1).

вы маглі ад яго пачуць, гэта скаргі на тое, што гаспадарка абязлюдзела, бо горад, нібы гіганцкая помпа, высмоктвае з вёскі ўсю моладзь.

У калгасе «Барацьба» такой праблемы няма, хоць да Мінска — паўгадзіны язды электрычкай. Наадварот, сюды прыязджаюць маладыя людзі з Мінска з просьбай прыняць у калгас, ды не ўсе такія просьбы задавальняюцца. Сёння ў калгасе «Барацьба» — 1050 працаздольных, сярод іх шмат моладзі.

У працяг сваёй думкі аб умесці Макарэвіча глядзець у заўтрашні дзень раскажу яшчэ і пра цэх пластмас, які працуе ў той жа Зазерцы. Як ён узнік? Заклучылі дагавор з Мінскім заводам імя Леніна на выраб пластмасавых дэталей, у былым памяшканні бульбасховішча абсталювалі цэх пластмас, дзе вырабляюць масажныя шчоткі, дэталі міксеру, ручкі для друшлякоў — усяго 29 назваў. Цэх дае каля 600 тысяч рублёў чыстага прыбытку ў год.

Есць задума ў старшын (аўтарытэт Макарэвіча ў калгасе непахісны) арганізаваць яшчэ і цэх па вырабе пліткі пад мрамур (ужо заказалі для гэтага спецыяльны прэс), цэх па вырабе тэлефоннага кабеля — ідуць перагаворы з міністрам сувязі.

У «Барацьбе» грашовы прыбытак летась склаў больш як тры мільёны рублёў. Сярэдні

зарабак калгаснікаў — 201 рубель.

Калгас «Барацьба» ці не самы старэйшы ў Пухавіцкім раёне — арганізаваны ён быў 20 сакавіка 1930 года, так што неўзабаве адсвяткуе сваё 60-годдзе. У музеі я бачу дакументы, з якіх можна прасачыць гісторыю тутэйшай калектывнай гаспадаркі. Дарэчы, назваць калгас «Барацьбой» прапанаваў выскочыў актывіст Фёдар Сачок. «Была вялікая барацьба з аднаасобнікамі, якія не хацелі запісвацца ў калгас, — апавядаў ён у сваіх успамінах, занатаваных у адным з музейных альбомаў. — Вось я і прапанаваў назваць калгас — «Барацьба».

Вось так.

І ўсё-такі, усё-такі... Я ездзіў па брыгадах, заходзіў на фермы, у Дом культуры, гутарыў з людзьмі і зноў і зноў думалася: дазвольце селяніну, як тут, адчуць сябе гаспадаром на зямлі, паспрыяйце, каб ён жыў у чалавечых умовах, — і ў магазінах нашых паліцы будуць трашчаць ад прадуктаў.

Усе надзеі зараз многія ўскладаюць на арэдны падрад. У калгасе «Барацьба» яго няма. Толькі гаспадарчы разлік. Працуюць на канчатковы прадукт, выходзячы з гэтага і аплываецца праца хлебаробаў.

Наогул, у калгасе нічога не робіцца дзеля моды. І па загадзе зверху. Я пацікавіўся ў Іосіфа Адамавіча, ці не назала яму сваімі ўказаннямі ра-

Экалогія: праблемы, сітуацыі, канфлікты

«Пад націскам грамадскасці ЗША, а таксама ў выніку ўсё больш жорсткіх нарматываў ГДК кіраўніцтва многіх амерыканскіх кампаній вымушана прымаць адпаведныя меры. Так, выдаткі вядучых хімічных фірм на тэхнічныя сродкі, якія забяспечваюць значнае зніжэнне індустрыяльных выкідаў і прамысловых адходаў, складаюць зараз да 20 прац. ад агульных капіталовых выдаткаў».

(3 газет).

ПЕЙЗАЖ З ПАЛІФЕМАМ на фоне хімзавода

У Светлагорску давялося пачуць такія словы: «Зноў экалогія! Ну, колькі можна пісаць пра адно і тое ж! Хіба іншых праблем няма? Напісалі б лепш пра мяса, якога не хапае, ці пра мыла...» Можна было б прааналізаваць над наўнасцю такой сентэнцыі, альбо ўвогуле не надаць значэння гэтым словам. Але пачуў я іх... ад загадчыка аддзела аховы прыроды буйнога хімічнага прадпрыемства. І гэта прымушае задумацца.

Можна, сапраўды экалогія стала ў апошні час усюга толькі моднай тэмай? Столькі ўжо напісана пра экалагічныя праблемы, столькі фільмаў, перадач зроблена, што быццам і гаварыць няма пра што. Ці не становіцца гэтай тэмай «прахадной» для нашага брата-журналіста? З такой пастаноўкай пытанні можна было б у нечым і пагадзіцца. Але вельмі ж

выразна бачыцца за падобнымі разважанымі іншая думка — наколькі прымітыўная, настолькі небяспечная. Вось не ведалі б мы пра экалагічную пагрозу — і ўсё было б добра. Прэса, маўляў, толькі палюхае грамадскасць, апісвае «жахі». Есць жа ўжо і пастанова аб карэннай рэарганізацыі справы аховы прыроды ў СССР, шмат карысных рашэнняў, а друк усё не сунімаецца...

У 60-я гады, калі ў пасёлку Шацілкі Гомельскай вобласці будавалася электрастанцыя, а потым пачаў расці новы горад — Светлагорск — словы «экалагічны крызіс» не ўжываліся. У той час будаўніцтва сацыялізму ўсё яшчэ трывала звязанасць з будаўніцтвам Днепрагэса і Волга-Дона, Ферганскага канала і Турксіб, Магніткі і Камсамольска — на Амуры.

(Колькі рамантыкі заключалася ў гэтых словах яшчэ і для нас, школьнікаў 60—70-х!) Пасляваеннае пакаленне, кажучы словамі тых гадоў, працягвала справу бацькоў. Паўставалі новыя гарады — «гарады будучыні»: Брацк, Сумгаіт, Атамаш. У геаграфічных назвах падкрэслівалася вера ў чалавека — «уладара прыроды» і ў «чудоўнае заўтра»: Зеленаград, Светлагорск...

Не будзем з вышыні сённяшняга дня (таго самага «чудоўнага заўтра»), якое наступіла так раптоўна) кпіць з мар і надзей тых, хто будаваў электрастанцыю, хто будаваў «горад энергетыкаў, горад хімікаў, горад юнацтва» Светлагорск. Ды на самай справе — што, электрычнасць, святло не патрэбны былі жыхарам Палесся? Ну, зразумела, былі і ёсць патрэбы. А хімічныя валокны, лаўсан, кардон,

іншыя карысныя рэчы — хіба можна без іх абысціся? Усё так.

Вось толькі засталіся пытанні: чаму трэба было будаваць завод «Хімвалакно» фактычна ў самім горадзе? Зразумела, санітарна-ахоўная зона вакол прадпрыемства ёсць. Але сёння, як высветлілася, тут ва ўсю будуюць... дачныя домікі, і ніхто не бачыць у гэтым абсалютна нічога незвычайнага.

Зусім побач з горадам пабудаваны і цэлюлозна-папяровы завод, на «духмяныя» газа-пылавявы выкіды якога больш за ўсё скардзяцца гараджане. А між тым, на прадпрыемстве доўгі час наогул не ведалі ўсіх кампанентаў гэтых выкідаў. Толькі нядаўна кіраўніцтва завода заключыла дагавор з рэспубліканскім інстытутам санітарыі і гігіены аб комплексным вывучэнні хімічнага складу выкідаў і ўздзеяння іх на арганізм чалавека. Як кажучы ў такіх выпадках — лепш пазней, чым ніколі. Пакуль пытанне аб увядзенні ў строй 2-й чаргі ЦПЗ застаецца адкрытым... Сем гадоў назад ў святочны майскі дзень, пры нармальным надвор'і на «Хімвалакне» рухнуў комін. На шчасце, ніхто не пацярпеў. І пасля гэтага яшчэ два гады вырабаўвалі дзяржлівае гараджан, зацягваючы аднаўленне коміна, пакуль не была прынята пастанова гарвыканкома, у якой вызначаліся канкрэтныя неадкладныя меры па паляпшэнні экалагічнай абстаноўкі.

Але гэта ўжо, можна сказаць, — гісторыя, справа мінулых дзён.

Што сёння? Вось ужо некалькі гадоў як насельніцтва горада, якое хутка расло ў 60—70-я гады, стабілізавалася — 70 з лішнім тысяч чалавек. Справа, відаць, у тым, што вытворчыя магутнасці ўжо не растуць на прадпрыемствах былымі тэмпамі. Усё ж такі пераход эканомікі з экстенсіўнага шляху развіцця на інтэнсіўны, гаспадарчы разлік на прадпрыемствах становіцца рэальнасцю. Не апошняю ролю адыгрывае і той факт, што пераважная большасць занятых на вытворчым аб'яднанні «Хімвалакно» — жанчыны, і ў горадзе адчуваецца недахоп жаніхоў. Тым не менш, нараджальнасць у горадзе і раёне расце. У мінулым годзе з'явіўся на свет 1741 будучы грамадзянін. Праўда, як адзначаюць урачы, павялічылася колькасць неданосаных дзяцей. Якая будучыня чакае маленькіх светлагорцаў? Ці ўсе яны вырастуць здаровымі і дужымі? У мінулым годзе ў параўнанні з 1987-м лёгачных (у тым ліку алергічных) захворванняў у дзяцей было на дзевяць тысяч выпадкаў больш. Пнеўманія ў дзяцей у 1987 годзе назіралася 198 разоў, а ў наступным — 314.

Расце агульная колькасць анкалагічных захворванняў — асабліва страўніка і кішэчніка. Алергічныя захворванні скуры ў жыхароў Светлагорска з 82-га па 88-ы год узраслі амаль у 6 разоў.

Усе гэтыя лічбы павядамі мне галоўны ўрач раёна У. Шкурко. Лічбы, безумоўна, не могуць не трывожыць, мяркуе Ула-

дзімір Мікалаевіч, толькі на іх падставе рабіць якія-небудзь шырокія абагульненні і адназначныя высновы не варта. Тут могуць дзейнічаць шмат якіх фактары. Але што датычыць экалагічнай абстаноўкі, дык, безумоўна, яе ўплыў нельга неаддзяляць. Аднак патрэбны грунтоўныя, кваліфікаваныя і, галоўнае, пастаянныя даследаванні. Пры тым абмяжоўвацца нейкім адным раёнам было б няправільна. Не сакрэт, што агульнае зніжэнне імунітэту характэрна зараз для жыхароў многіх рэгіёнаў. Ці звязана гэта з радыяцыйнай абстаноўкай, якая склалася пасля Чарнобыля, — на гэта сёння наўрад ці можна адказаць з дакладнасцю.

Зраблю маленькае адступленне. Светлагорскаму раёну, можна сказаць, пашанцавала. Яго амаль не закранула чарнобыльская катастрофа. Аднак і тут ёсць населеныя пункты, дзе радыяцыйная абстаноўка выклікае трывогу. Так, санстанцыя вымушана была некалькі разоў адбракоўваць малочныя прадукты, завезеныя з некаторых вёсак на гарадскі рынак з-за павышанага ўтрымання радыенуклідаў.

Галоўны клопат для жыхароў Светлагорска ўяўляе на сённяшні дзень хімічнае забруджванне паветра. Выкіды цэлюлозна-папяровага завода, пра які ўжо ішла гаворка, у мінулым годзе склалі 948 тон. На ступеньку вышэй — ЦЭЦ, выкіды якой вымяраюцца ў 4.364 тоны. Ну, а «чэмпіён» пакуль што — ВА «Хімвалакно». Сумарная «магутнасць»

ённае начальства. Ён усміхнуўся:

— Гады два-тры назад спрабавалі «раіць» калі сеяць, калі жаць, колькі і чаго сеяць, колькі і якой трымаць жывёлы. Потым зразумелі, што дарэмна губляюць на гэта час, мы ўсё роўна зробім па-свойму. А пераможцаў, як кажуць, не судзяць.

Сапраўды, калгас можа адчуваць сябе пераможцам. Давалі мясцовыя палеткі некалі па 5—6 цэнтнераў збожжа з гектара, цяпер на круг атрымліваюць 30—40, бульбы было 70—80 цэнтнераў — цяпер утвая больш. На калгасных фермах каровы — як на карцінках. Вымя — што цэбар. Зараз, на пачатку сакавіка, тут надойваюць ад каровы па 12 кілаграмаў малака. Летась за год на карову атрымалі больш як па 4 тысячы літраў, а ўсяго калгас адвёз летась у горад больш за 6 тысяч тон малака.

Незвычайнае ўражанне пакінуў свінакомплекс, якім заадаваў Іван Аляксандравіч Ткач. Чысціня там ідэальная. 12 тысяч свіней на комплексе. І калі вы бачылі ў магазіне апетытную свініну, дык, магчыма, яна адсюль. Комплекс атрымлівае 1200 тон свініны ў год.

Што яшчэ кідалася ў вочы ў час маіх вандровак па калгасе, дык гэта асфальтаваныя дарогі, якія пралеглі ва ўсё вёсцы, на ўсё фермы і бригады. Аказалася, гаспадарка мае свой асфальтавы заводзік.

Ці не ўсе, з кім я гаварыў калгасе, згадвалі ў размове Макаравіча ці, як яго тут паважліва называюць, «Адамавіча». «Адамавіч сказаў...», «Адамавіч зрабіў...» Культ? Не, не культ. Глыбокая павага. Сардэчная павага. Людзі з замілаваннем успаміналі, як на самым пачатку сваёй старшынёўскай кар'еры Макаравіч браў у рукі касу і першым ішоў касіць на балота. Бывала, у адзіноце. Мо, каб накрычаў на людзей, аблаяў, ніхто б на тое

балота і не пайшоў бы. А тут па вёсцы паняслася: «Макаравіч сам касіць!» І неўзабаве амаль усе мужчыны сталі побач з ім з косамі. Сцірт класці — таксама без старшын не абыходзілася, бо рабіў ён гэтую няпростую работу лепш за спрактыкаваных старых людзей.

Усе ведаюць і такое — дзверы кабінета Іосіфа Адамавіча заўсёды адчынены для людзей. «Я аднойчы не вытрымаў, сказаў Макаравічу: «Адамавіч, людзі, дальбог, усякі сорама страцілі — ідуць у кабінет хто і калі хоча», — раскаваў мне намеснік старшыні І. Каранік. — А ён мне: «Няма нічога горшага, чым калі людзі стаяць пад дзвярамі». І ведаеце, усіх выслушае, з усімі вырашыць пытанне...»

Мне гаварылі, што Макаравіч ведае, як заць-велічаць усіх старых у калгасе. Не было выпадку, каб, заехаўшы ў вёску, не спыніў машыны каля хаты, дзе жывуць старыя, не зайшоў, не пацікавіўся, мо маюць у чым патрэбу.

Кажу пра ўсё гэта таму, што мы проста адвыкліся ад добрых учынкаў, увогуле, ад харошых людзей.

Хочацца згадаць і такі момант з гісторыі гаспадаркі. Яна неаднойчы аб'ядноўвалася са сваімі суседзямі. У 1977 годзе далучыла да сябе частку саўгаса «Рудзенскі», калгас імя ЦК КПБ, эксперыментальную базу «Зазер'е», на пачатку мінулага года — калгас імя Куйбышава. Кожная з гэтых гаспадарак ніяк не магла стаць на ногі. Іосіф Адамавіч з гумарам успамінаў, як некалі на раённых нарадах толькі і чулася: «ЦК КПБ» зноў адстае», «ЦК КПБ» цягне назад», пакуль аднойчы высокі чын з Мінска не перапыніў дакладчыка і не сказаў са злосцю: «Трэба перайменаваць гэты калгас у імя Пухавіцкага райкома партыі!»

— Скажыце, Іосіф Адама-

віч, гэтае аб'яднанне — ініцыятыва зверху? — спытаў я.

— Не, мы самі вырашалі.

— Самі? Добраахотна ішлі на тое, каб узіць на сябе такі клопат?

— Разумеце, у нейкі момант я адчуў, што нашаму калгасу стала цесна ў яго межах, — сказаў старшыня. — Гаспадарка ж у нас шматлюдная, прадукцыйнасць працы высокая і, ведаеце, людзям стала не хапаць працы. Іншая справа цяпер, калі ў калгасе тры з паловай тысячы гектараў сельгасугоддзяў, 2500 галоў буйной рагатай жывёлы, у тым ліку 600 дойных кароў, 12 тысяч свіней, 100 трактараў, 80 аўтамашын...

Іосіф Адамавіч росту сярэдняга, паўнаваты, круглатвары, для сваіх 53-х гадоў мае амаль некрутаную сівізную густую чупрыну. Праўда, здароўя асаблівага няма.

— Як толькі панервуся, пахвалюся, адразу падумаецца ціск. І сэрца пачаў «адчуваць», — прызнаўся нежак.

Родам ён тутэйшы, з Пухавіцкага раёна. Скупа раскаваў пра сваё дзяцінства, галоднае і пакутлівае — бацька памёр, калі хлопчыку не было яшчэ і шасці гадоў. Засталася маці з двума малымі на руках. А тут вайна, акупацыя. Як выжылі, цяжка і сказаць.

Да старшынёўства пабываў і радавым калгаснікам, і рахункаводам, і бухгалтарам, і брыгадзірам. Пасля дэмабілізацыі з арміі хацеў быў падацца ў горад, але падумаў — пашкадаваў маці і сястры, паехаў дахаты. Ужо на пасадзе старшыні скончыў завочна Ленінградскі сельгасінстытут, мае спецыяльнасць агранома...

У той дзень паехаў я з Макаравічам на яго сустрэчу з выбаршчыкамі ў Дукору — цэнтр суседняга калгаса імя Іб Чырвоных партызан. Па дарозе Іосіф Адамавіч раскаваў, якім цяжкім быў для яго акруговы выбарчы сход. Збіраўся ён ажно двойчы. Першы раз

высветлілася, што сход праводзіўся з парушэннем выбарчага заканадаўства, большасцю галасоў выбаршчыкаў вырашана было назаўтра правесці паўторнае галасаванне. Тады ўжо Макаравіч набраў галасоў на многа больш, чым сапернікі.

Што сказаць пра выступленне Макаравіча перад выбаршчыкамі? Спачатку я сумеўся, калі Іосіф Адамавіч пачаў гаварыць дужа ж звыклія, агульныя словы. Але, кінуўшы позірк у залу, ён усміхнуўся і нечакана зусім іншым голасам сказаў:

— Ды лепш пагаворым пра нашы вясковыя справы, пра тое, што нам замінае жыць...

Зала заварушылася, засяродзілася. Усе ведалі: тут Макаравічу ёсць што сказаць. Ён і праўда на памяці называў лічбы, аналізаваў, прыводзіў эканамічныя разлікі, крытыкаваў аграпрам, міністэрства, сельскагаспадарчую навуку, урад за няўвагу да патрэб сельскай гаспадаркі.

— Трэба сплываць даўгі сялу, — гаварыў ён. — Чаму дагтуль дзяржава прадае нам усё так дорага? Каб купіць, напрыклад, адзін зернеўборачны камбайн «Дон», гаспадарцы трэба прадаць каля двухсот тон малака. Я не кажу ўжо, што малако ў нас купляюць па цане напітку. А колькі каштуе нам трактары, будаўнічыя матэрыялы? Я б спытаў у тых, ад каго гэта залежыць, чаму ў нас такая дрэнная, у параўнанні з замежнымі ўзорамі, сельгастэхніка? Гадоў трыццаць я ведаю бульбаўборачны камбайн «ККУ-2» і амаль нічога ў ім не паляпшаецца. Як пакутавалі раней з ім механізатары з-за пастаянных паломак, так пакутуюць і цяпер...

Уважліва слухала зала кандыдатаў у дэпутаты і тады, калі гаварыў ён пра сацыяльнае пераўтварэнне вёскі.

— Селянін даўно заслужыў, каб жыць у добрай кватэры, мець добры заробак, пенсію, не

меншую той, якую даюць у горадзе...

— Правільна, Адамавіч, правільна! — чулася з залы.

Словы Іосіфа Адамавіча набылі асаблівую важкасць яшчэ і таму, што ўсе ведалі — ён слоў на вецер не кідае. Дзе-дзе, а ў калгасе «Барацьба» вяскоўцам жывецца куды лепш, чым у іншых гаспадарках. Кожны год тут будуюцца 18—20 дамоў сядзібнага тыпу з усімі камунальнымі выгодамі. Тут за кошт гаспадаркі павысілі пенсіі людзям да 70 рублёў у месяц, жанчынам, якія нарадзілі дзіця, выплачваюць грашовую дапамогу на працягу трох гадоў. Тут бясплатна кормяць механізатараў у час палявых работ. Тут моцна дбаюць аб культуры вёскі, народнай асвете: у калгасе тры школы — дзесцігодка, у якой займаецца 350 вучняў і дзве васьмігодкі, некалькі дамоў культуры, музычная школа, спартыўны клуб, урачэбны і зубапрадзэны кабінеты...

За дарозе дамоў Макаравіч завёў гаворку пра маючы адбыцца Пленум ЦК КПСС, які павінен абмеркаваць надзённыя пытанні сельскай гаспадаркі.

— Праблем многа, — сказаў ён. — Трэба ўзіць прэстыж прафесіі хлебараба, вярнуць зямлі гаспадары...

За акном машыны плылі палі, на якіх не было ўжо і следу снега. Іосіф Адамавіч злавіў мой позірк і сказаў:

— Угнаенні на палі мы поўнасцю вывезлі, зараз закрываем вільгач у глебе. Калі будзем сеяць? Спяшайца не трэба, зямля яшчэ халаднаватая. А так усё гатова — тэхніка адрамантавана, насенне ў нас элітнае, правярана на ўсходжасць...

Ідучы на станцыю ўздоўж вулічных платоў, за якімі стаялі радкі дрэў, пачуў ледзь улоўны гаркаваты пах вішні. Яна, кажуць, вясну чую першай.

М. ЗАМСКІ.

газа-пылавых выкідаў за 1988 год ацэньваецца тут ў 12 тысяч 900 тон. Гэтыя дадзеныя прывёў начальнік Светлагорскай інспекцыі па ахове прыроды А. Сакалоўскі. Агульная колькасць шкодных выкідаў на прадпрыемствах горада ў параўнанні з 85-м годам знізілася ледзь не ўдвай, гэта, лічыць Анатоль Уладзіміравіч, не можа не даваць падставы для аптымізму. За апошні час удалося давесці да нормы такія шкодныя выкіды на «Хімвалакне», як серавадарод, вокісы азота, чадны газ. Вось толькі серавуглярод псуе ўсю карціну. Яго ўтрыманне ў паветры ўсё яшчэ перавышае ГДК ў некалькі разоў, а гэта ж вельмі небяспечны яд!

Праўда, у раённай інспекцыі не вельмі ўпэўнены ў лічбах, атрыманых у лабараторыі гідраметэаслужбы, бо замеры так званых «падкапельных выкідаў» праводзіліся за мінулы год лічаны разы.

Мне не хочацца паглыбляцца тут ва ўзаемаадносінны паміж інспекцыяй, лабараторыяй гідраметэа і санстанцыяй, дзе гэтая лабараторыя знаходзіцца. Скажу толькі, што з меркаваннем галоўнага санітарнага ўрача раёна Л. А. Цітко аб тым, што трэба аб'яднаць намаганні ўсіх служб, якія адказваюць за чысціню навакольнага асяроддзя, цяжка не пагадзіцца.

Да месца будзе тут сказаць і аб тым, што пасля рэарганізацый структуры Дзяржкампрыроды раённыя інспекцыі атрымалі і да-

датковыя сродкі і больш шырокія паўнамоцтвы — яны адказваюць цяпер не толькі за чысціню вады, захаванне флоры і фауны, але і за чысціню паветра. А прыняты нядаўна новы, больш строгі Санітарны кодэкс прымуся нарэшце гаспадарнікаў лічыцца з загадамі санстанцыі.

Толькі адзін прыклад. Гадамі чадзілі ў наваколлях Светлагорска звалкі з адходамі хімічнай вытворчасці. З-за самаўзгарання ўвесь час тут успыхвалі пажары. У мінулым годзе раённыя СЭС нарэшце дамаглася таго, што за ўвесь год не было ніводнага пажару на сметніках.

Але вернемся на «Хімвалакно». Нельга сказаць, што хімікі не спрабавалі з самага пачатку вырашыць на заводзе праблему ачысткі так званых вентвыкідаў ад серавугляроду. (Серавуглярод, адзначым, неабходны кампанент пры вытворчасці віскозы). Яшчэ ў канцы 60-х гадоў была распрацавана ўстаноўка нейтралізацыі серавугляроду ў кіпячым вугальным слаі. Аднак па тэхналогіі англійскай фірмы «Куртальдс», якая была пакладзена ў аснову ўстаноўкі, патрабавалася вугальнае якасць арэхаў (I), які можна было закупіць толькі на валюту. Не трэба, відаць, і казаць, што на валюце вырашылі «сэканоміць». Эканомія прывяла да таго, што ўстаноўка на ачышчэнне вугалі аказалася абсалютна неэфектыўнай. А безвыніковыя спробы яе «мадэрнізацыі» абшліся ў немалыя грошы.

У 1976 годзе айчынная

фірма Дзіпрагазачыстка пачала распрацоўваць новай устаноўкі рэкуперацыі серавугляроду. З таго часу гэтае ачышчальнае збудаванне коштам 12 мільёнаў рублёў ператварылася ў сапраўдны даўгабуд. За 12 год было асвоена 8 мільёнаў. Кіраўніцтва аб'яднання запэўнівае, што сёлета ўстаноўка абавязкова пачне працаваць, і тады колькасць шкодных выкідаў зменшыцца ўдвай.

Праўда, у аддзеле аховы прыроды аб'яднання скардзяцца, што не ўсё залежыць ад жадання мясцовых улад і дырэкцыі прадпрыемства. Для новай устаноўкі рэкуперацыі таксама патрэбны вугаль не абы-які, а пэўнай маркі, вырабляецца ён не з экзатычных какасаў — з айчынай драўніны, але ўсё роўна гэта дэфіцыт, і каштуе ён нямала.

Наогул, як добра ведаюць спецыялісты, вытворчасць штучнага валакна вельмі дарагая, энергаёмкая, патрабуе вялікіх працоўных затрат. Для вырабу віскозных валакнаў, для прыкладу, патрэбна высакіяская цэлюлоза. Не без здзіўлення даведаўся я, што на Светлагорскае аб'яднанне завозяць яе з Байкала, з цэлюлознага камбіната. (Так-такі! З таго самага ЦБК, закрыцця якога шмат гадоў дамагаецца грамадзкасць). Толькі асабліва чыстая (пакуль яшчэ!) байкальская вада дае магчымасць атрымліваць цэлюлозу патрэбнай тэхнічнай якасці. Светлагорскі ж цэлюлозны завод вырацоўвае кардон, сыравінай для якога можа быць і звычайная макулатура.

Апрача таго, для вырабу штучнага валакна патрэбны каталізатары — плаціна, цынк і г. д. На ўчастку рэгенерцыі цынку са сцёкавых водаў на «Хімвалакне» штогод аднаўляецца каля 1000 тон цынку, кожная абыходзіцца прадпрыемству прыкладна ў тысячу рублёў. Да таго ж, гэты ўчастак — адзін з самых шкодных для здароўя людзей. Санстанцыя гатова прыняць самыя рашучыя меры, аж да закрыцця ўчастка, калі там не будзе наведзены парадок. А ў адказ прадпрыемства пагражае... скінуць 4,5 тысячы тон цынку ў Бярэзіну. Час, аднак, змяніўся. Пагрозы цяпер не «працуюць». Наадварот. У мінулым годзе загадам Дзяржкамітэта па ахове прыроды на заводзе быў апламбіраваны ўчастак вытворчасці аміячнай вады. Дзякуючы гэтаму ўжо восенню ўтрыманне аміяка ў сцёкавых водах знізілася ў дзесці разоў.

Мне хацелася б знайсці адказ вост на якое пытанне. Калі вытворчасць штучных валакнаў настолькі дарагая, патрабуе вялікай колькасці чыстай вады і наогул небяспечная для навакольнага асяроддзя, дык ці вярта аўчынка вырабу? Няўжо зусім няма ніякіх альтэрнатыў хімічнай вытворчасці тканін? Тэхнарацыйны падыход, калі прыродныя багаці разглядаюцца ўсяго толькі як рэсурсы, калі на першым месцы — планы вытворчасці, прыбытак, а чалавек — толькі «фактар», калі ўсе выдаткі ўрэшце рэшт можна спісаць на дзяржаву, вядзе

да страты сапраўднага пачуцця гаспадары, пачуцця адказнасці перад грамадствам, перад людзьмі. У мінулым годзе раённыя інспекцыя спатнала з прадпрыемства па ахове прыроды. Але ніхто з кіраўнікоў заводу не адчуў гэты штраф на сваёй уласнай кішэні. Выдаткі ж прадпрыемства на ахову прыроды складаюць зусім малы працэнт ад агульных выдаткаў і практычна не растуць.

Мне могуць запярэчыць — і часта прычылі: у нас, у Светлагорску, усё яшчэ не так кепска з ахавай прыроды, нават лепш, чым у іншых гарадах. Дзіўнаватае апраўданне!

Існаванне прадпрыемства, ды і ўсяго горада звязана з Бярэзінай, уздоўж берага якой ён выцягнуўся. Магутныя ачышчальныя збудаванні, не так даўно ўведзеныя ў строй, у нейкай ступені аслабілі націск на раку. Тут яшчэ нават можна купацца. Але праблема захавання чысціні Бярэзіны вельмі хваляюць работнікаў Светлагорскай інспекцыі па ахове прыроды. Прадаўжае зніжэнне ўзровень ракі, галоўным чынам — з-за меліярацыі. (Яшчэ каля дваццаці год назад у раёне Светлагорска была фактычна знішчана, ператворана ў канаву рака Ала, прыток Бярэзіны). Пакутуе рака — пакутуе раслінны свет. За апошнія гады пасохла нямала цудоўных дубоў-волатаў, што раслі ля берагоў Бярэзіны. Нядаўна лесапалагічная экспедыцыя з

Бранскага інстытута ўстанавіла: кроны дрэў у лясах, што прылягаюць да Светлагорска, з'раджаны на 60 працэнтаў. У сваю чаргу дэградацыя лясоў — адна з прычын абмялення Бярэзіны.

Дагтуль няма ў Светлагорску лодачнай станцыі. Гэта азначае, што шматлікія ўладальнікі маторак практычна бескантрольна забруджваюць раку. Нядаўна пачалося збудаванне набярэжнай. Ёсць спадзяванне, што з'явіцца і лодачная станцыя...

...Сёлета Бярэзіна вывалілася з лядовага панцыру незвычайна рана. Нязвыкла было назіраць у пачатку лютага, як рака хутка нясе свае мутнашэрыя — пад колер неба — воды ўздоўж Светлагорска, нясе так імкліва, быццам хоча хутчэй мінуць сумныя, засыпаныя смеццем і будаўнічымі друзам берагі. Рака была пустынная: не было да яе справы чалавеку ў гэты халодны час. І прырода здавалася халоднай і нават варожай чалавеку. Але калі нам здаецца, што прырода нам за нешта помсціць, на самай справе гэта азначае, што нешта не ў парадку ў чалавечым грамадстве.

Сярод шэдэўраў жывапісу эпохі «класіцызму» ёсць карціна французскага мастака М. Пусэна «Пейзаж з Паліфемам». Паліфем — міфалагічная істота, якая сімвалізавала ў старажытных рымлянаў

(Працяг на стар. 15).

На помнік Кастусю Каліноўскаму

Працягваюць паступаць грашовыя сродкі на рахунак № 702 Беларускага фонду культуры з паметкай: «На будаўніцтва помніка Кастусю Каліноўскаму ў Гродне». Нядаўна на яго пераведзены ганарар за другі нумар часопіса «Беларуская мова і літаратура ў школе».

Яшчэ летась рэдакцыя аб'явіла, што рыхтуецца менавіта такі нумар, прысвечаны памяці К. Каліноўскага і 135-годдзю з дня паўстання, якім ён кіраваў. Атрыманая пасля гэтага матэрыялы склалі ў другім нумары спецыяльны сшытак «Памяці нацыянальнага героя». Тут змешчаны верш В. Малініч «Гарачае сэрца», артыкулы «Вобраз змагара ў мастацтве» А. Белага, «Разам

з вялікім Кастусём» Г. Кісялёва, «Кастусь Каліноўскі на Слонімшчыне» С. Чыгрына, «На радзіму Каліноўскага» В. Раманцэвіч. Э. Зайкоўскі падрыхтаваў спіс мясцін, дзе адбываліся найбольш значныя падзеі паўстання 1863—1864 гадоў — «За зямлю і волю», А. Калыда прапанаваў літаратурна-музычную кампазіцыю «За шчасце народа», А. Марціновіч — рэцэнзію на кнігу «К. Каліноўскі. З друкаванай і рукапіснай спадчыны», выпушчаную летась выдавецтвам «Беларусь».

Пераведзены на будаўніцтва помніка К. Каліноўскаму ганарар і за іншыя матэрыялы нумара.

В. ЦЯРЭШКА.

З ПОШТЫ «ЛІМа»

БУДЗЕМ ГАЛАСАВАЦЬ, АЛЕ...

Працягваюцца выбарчая кампанія. Сёлета яна адметная ад усіх ранейшых кампаній, бо ўпершыню — сапраўды выбарчая. Упершыню нашы людзі атрымалі рэальную магчымасць вылучаць і выбіраць. Упершыню ім стала не ўсё роўна, каго выбіраць і за што галасаваць, хто і за якія заслугі трапіў у выбарчыя бюлетэні.

Гэта засведчыла і рэдакцыйная пошта «ЛіМа». Вось два лісты. Прышлі яны з аднаго і таго ж кутка Беларусі — з Палесся. І гаворка ў іх ідзе пра адно і тое ж. Таму і вырашылі мы паставіць іх на газетнай паласе побач, аб'яднаўшы адным загалоўкам.

Палессе — самы лепшы куток на зямлі! Дзе яшчэ столькі рыбы, што сама ў лодку скача? Дзе яшчэ ласі пасвіцца разам з каровамі, а дзікія качкі разам са свайскімі ля берага плаваюць, бо як выплывуць на глыбіню, дык самы праглынуць іх разам з пер'ем? Дзе яшчэ лясныя такія ёсць, у якіх грыбы хіба толькі ў паветры не растуць?..

Але гэта было даўным-даўно, калі меліярацыі на Палессі займаліся толькі бабры. А з тае пары, як пачалі капаць навалы і ставіць плаціны меліяратары, адбыліся тут вялікія змены.

Не адзін год усемагутны «Галоупалессеводбуд» узначальваў тав. Зеліноўскі. Гэта яго стараннямі і стараннямі яго падначаленых учынена на Палессі такое, што сёння ў канавах адзін карась гадуецца, янога палешукі раней і за рыбу не лічылі, што славуць Палесскія буслы, якія сляліся ледзь не на кожнай палешукінай хаце, ходзяць жабранамі за сіласубарачнымі камбайнамі, бо няма дзе ім больш хадзіць, што пазнікалі-звяліся тут ласі і журавы (апошнія засталіся хіба толькі ў пяснях), што многія куткі нашага краю стала проста не пазнаць. І вось цяпер тав. Зеліноўскі вылучаны кандыдатам у народныя дэпутаты СССР. Хто даць гарантыю, што ён, займаюшы новае званне і статус,

з яшчэ большым імпэтам не зоймецца ператварэннем беларускага Палесся ў пясчаную і тарфяную пушчу?

Ю. М. ГІМБАТАУ,
дырэктар клуба чыгуначнікаў.

г. Лунінец.

Несумненна, што наш кандыдат стане дэпутатам. Упэўнены ў гэтым і ён сам, упэўнены і выбаршчыні. І не таму, што ён самы дастойны з дастойнейшых, а таму, што выбаршчынам няма выбару: ён адзіны ў нас балаціруецца.

А самае галоўнае, што наш кандыдат у дэпутаты на працягу 1979—1985 гадоў узначальваў «вышэйшы орган улады», які планамерна калечыў і працягвае калечыць Палессе. Спашлюся на прыклад калгаса «17 верасня», дзе меліярацыя земля ператварылася ў пустыню, дзе жыхары вёсан з-за адсутнасці вады паглыблялі калодзежы, дзе лес пачаў высыхаць, а сёння ідзе яго сучаснае вынішчэнне. Гэтым вышэйшым органам улады з'яўляецца «Галоупалессеводбуд», а кандыдатам у народныя дэпутаты — Зеліноўскі Анатоль Іванавіч, які ўсё сваё працоўнае жыццё займаецца пераўтварэннем прыроды.

М. І. ШЭЛЕХАУ,
старшыня Савета ветэранаў ваіны і працы.
г. Давыд-Гарадок.

ЧЫТАЧ ПРЫЙШОЎ У РЕДАКЦЫЮ

СІДАРЫХА ПРОСІЦЬ ДАПАМОГІ

Паглядзіце на здымак. Гэта — Івянец, славуца сталіца ганчарнага краю, здаўна і непаруйна звязаная са станаўленнем і росквітам беларускай керамікі. Так выглядае гэты невялікі гарадок паблізу Мінска, зняты, як кажуць фатографы, «з высокай кропкі». Зрэшты, не ўвесь гарадок, а самы цэнтр яго, пра што сведчыць хоць бы будынак касцёла, бо храмы, звычайна, заўжды ўзводзіліся ў цэнтры вёсак і мястэчак, на самых высокіх, лепшых месцах.

Здымак прынёс у рэдакцыю івянецкі настаўнік, выкладчык выяўленчага мастацтва Алег Фядосавіч РАМАНОУСКІ. Прынёс, паклаў перад намі на стол і без асаблівых прадмоў пачаў свой апавяд:

— Касцёл, што ў цэнтры здымка, у нас завуць Белым. Злева ад яго — вялікі двух-

дваццаць гадоў назад будынак нашага касцёла, помнік архітэктуры пачатку XVIII стагоддзя, аблюбаваў Мінскі праектна-тэхналагічны інстытут — надумаў стварыць у яго сценах сваю вытворчую базу. Задумаў і зрабіў. Устанавіў у будынку станкі, станкі не маленькія, вібрацыя ад іх такая, што не вытрымалі і магутныя касцельныя сцены. У выніку сёння гэтае тварэнне рук чалавечых, наш гонар, наша «каменная кветка» прыйшла ў аварыйны стан. Далейшае выкарыстанне будынка ў такім прызначэнні забаронена таварыствам аховы помнікаў.

Да касцёла прымыкае былы французскі кляштар, у якім таксама працуюць розныя станкі і прыборы, іншае вытворчае абсталяванне. Шматлікія прыбудовы і надбудовы

павярховы будынак. Гэта былі Кляштар французскагаў. Над стромым дахам касцёла на фоне неба відаць яшчэ адна вежа. Гэта другі івянецкі касцёл, ахрышчаны Чорным. А між імі — Сідарыха, маляўнічы пагорак, па-туцішаму, панашаму — гара Сідарыха, любімае месца адпачынку гараджан. Сёння лёс яе ў небяспеце...

Алег Фядосавіч памаўчаў, быццам збіраючыся з думкамі, і працягваў:

— Неўзабаве нашаму Івянцу споўніцца 600 гадоў. Гэта ж нямагла, праўда? Нават і для гарадка ўзрост паважны. А чым ён сустрэне свой юбілей? Можна здарыцца так, што і апошніх сведак яго невялікай гісторыі не застанеца. Маю на ўвазе і гэты касцёл, і кляштар, і саму Сідарыху. Чаму, пытаецеся? А вось чаму.

парушылі архітэктурны ансамбль помніка, наогул не цащаць вока.

Паўстала пытанне аб тым, што трэба з будынка былога касцёла станкі выносіць. Але куды? Вырашана пабудаваць новыя вытворчыя карпусы. Ды ўсё пытанне ў тым, дзе іх надумаліся пабудаваць. Дайце веры, там жа, паблізу сцен касцёла і кляштара, на берэзе нашай слаўнай рачулки Волмы. Цудоўны заліўны луг, выдатную сенажатку плануецца падняць на тры метры і там, на новым насыпным грунце, узвесці новыя карпусы. Само сабой, што новаму прадпрыемству спатрэбіцца і кацельня. Дык вось, кацельню разам з высачэзным, ці не саракаметровым комінам мяркуецца «пасадыць» на Сідарыхе. Што застанеца пасля гэтага ад нашай любімай Сідарыхы? Дзе будучы гуляць, адпачываць дарослыя і

дзеці? А ўявіце сабе, што побач з гэтымі адмысловымі стройнымі вежамі паўстане дымакурны коміні? Прыгожае будзе відовішча, ці не праўда?

Грамадскасць пасёлка паднялася супраць такога неразумнага рашэння, выступіла супраць варварскага — ішага слова не знаходжу! — праекта. Аднак мясцовыя ўлады не пажадалі прыслухацца да думкі людзей. 23 лютага Івянецкі пасялковы Савет правёў сход, на які былі запрошаны толькі зацікаўленыя асобы, і там, у «добрых, старых» застоечных традыцыях, было прынята келейнае рашэнне правесці той праект у жыццё. Людзі абураны, людзі збіраюць подпісы, скардзяцца, шукаюць паразумения і падтрымкі.

Ніхто не кажа, мабыць, патрэбны і эксперыментальная база інстытута, і кацельня. Але свет клінам не сышоўся на тым, каб гэтыя аб'екты будаваць у цэнтры Івянца. Сідарыха павінна застацца месцам адпачынку гараджан. Урэшце, варта прыняць пад увагу і тое, што наш гарадок уключаны ва ўсесаюзны турыстычны маршрут. Дык хіба можна дапусціць, каб так знявечыць планироўку і краявід пасёлка?

А яшчэ ж і другое. Наша Волма, наша крынічная, хуткаплынная рачулка і так задыхаецца ад атрутных сцякаў дрэвапрацоўчага камбіната, птушказавода, кандытарскай фабрыкі, хлебазавода, аўтабазы, той жа эксперыментальнай базы, іншых прадпрыемстваў і ўстаноў. Ці вытрымае яна яшчэ адну нагрукку? Ды і навошта ж нас пазбаўляць права на чыстую ваду, чыстае паветра?

Мы прапануем у будынку касцёла святога Міхаіла, у нашым Белым касцёле, адкрыць музей народнай творчасці. Музей нашай івянецкай керамікі. Думаецца, паказаць у ім будзе што, толькі трэба парупіцца ды сабраць незлічоныя, параскіданыя сёння па краіне скарбы. А ў будынак кляштара вярнуць музычную школу і Дом піянераў, які цяпер месціцца ў спарэхналай сялянскай хаціне пачатку стагоддзя. Дарэчы, музычная школа калісьці і была там, у сценах кляштара, а пасля яе чымсьці валявым і не надта разумным рашэннем выселілі.

— Сёння, у час перабудовы і галаснасці, — скончыў свой расказ Алег Фядосавіч, — нельга дапусціць, каб ажыццяўляліся келейныя, непрадуманыя, заснаваныя толькі на меркантильных падставах праекты. Сідарыху трэба ўратаваць!

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

«Пра кар'ер, «капцілку» і «драбілку»

Так называлася публікацыя, змешчаная ў «ЛіМе» (№ 3 за гэты год) пад рубрыкай «Чытач прыйшоў у рэдакцыю». У ёй гаварылася пра тое, што «Мінскаблсельбуд» вырашыў распачаць у адным з маляўнічых куткоў Маладзечаншчыны будаўніцтва кар'ера па здабычы гравію і шчабінны, драбілы-на-сартыравальнай устаноўкі і завода па вырабу асфальту з адродаў нафты. Усе гэтыя вытворчасці мернавалася размясціць паблізу вёсак Казлы, Баяры, Ласі, Воўкаўшчына, Уша, Красоўшчына, Івонцавічы, побач з якімі да таго ж знаходзіцца сёння дваццаць садоўных таварыстваў, піянерскі лагер і пансіянат, зона адпачынку.

Публікацыя была паслана ў Мінскі аблвыканком, Маладзечанскі райвыканком, саўгас «Прагрэс», Маладзечанскі лясгас і «Мінскаблсельбуд» з просьбай адказаць на пастаўленыя ў ёй пытанні.

Пакуль мы чакалі адказу, у рэдакцыю прыйшоў ліст ад старшын прафкома навукова-вытворчага аб'яднання «Трансжэніна» Ф. В. Чарняўскага. Ён аб'ясаў, што супрацоўнікі аб-

яднання, якія з'яўляюцца членамі садовага кааператыву «Зарэчка», размешчанага ў загадным раёне Маладзечаншчыны каля Баяраў, шчыра ўдзячны газеце за дапамогу ў барацьбе з ведамаснымі прыярытэтамі. «Неразумела, каму прыйшла ў галаву думка пабудаваць побач з градкамі радыскі і цыбулі асфальтабетонны завод? — пытаецца наш чытач. — Як могуць адукаваныя людзі з аграпрама абараняць гэтую заганную ідэю? Шмат членаў нашага і іншых кааператываў не верылі ў пазітыўны вынік справы, бо ведаюць сілу ведамаснага апарату. Толькі выступленне вашай газеты ў абарону нашага кааператыву дадало нам упэўненасці...»

Першае афіцыйнае рэзаванне паступіла ў рэдакцыю з Маладзечанскага лясгаса. Галоўны ляснічы А. Ю. Роліч паведаміў, што «намечаны канкрэтныя меры да прыняцця ўзгодненых рашэнняў зацікаўленых баноў у адпаведнасці з злучаным дагаворам». Пагадзіцца, цяжка зразумець з гэтага афіцыйнага адказу галоўнага ляснічага, пра якія КАНКРЭТНЫЯ МЕРЫ ідзе гаворка. А

вось пра «канкрэтныя дзелні» Красненскага лясніцтва ў раёне вёсак Баяры — Казлы, пра якія сціпла прамаўчала кіраўніцтва Маладзечанскага лясгаса, мы ўсё ж даведаліся. Даведаліся ад таго ж нашага чытача, які прыходзіў у рэдакцыю, — Л. Д. Дзянісава. Ён пазваніў нам і з абурэннем паведаміў, што вакол садоўных таварыстваў па калечы вв. Баяры — Казлы рабочыя Красненскага лясніцтва высеклі... 1300 броз саракагадовага ўзросту. Значыць, кар'ер, «капцілка» і «драбілка» будуецца?

Так, будуецца, як высветлілася, «з мэтай забеспячэння сыравінай завода жалезабетонных вырабаў і буйнапанельнага домбудаўніцтва Мінскага аблсельбуду, што размешчаны ў пасёлку Чысць Маладзечанскага раёна». Гэта цытата з афіцыйнага адказу рэдакцыі намесніка старшын Маладзечанскага райвыканкома В. В. Бярэняка. Далей ён паведаміў, што «адвод зямельнага участка пад кар'ер па здабычы пясчана-гравійнай сумесі з будаўніцтвам драбільна-сартыравальнай устаноўкі і пад'язной дарогі праведзены ў адпаведнасці з

распараджэннем Савета Міністраў БССР № 673-р ад 19 кастрычніка 1988 года тэрмінам на 5 гадоў». Вось так, толькі на 5 гадоў, аказваецца, хопіць карысных выкапняў у пясчана-гравійным месцанараджэнні «Баяры». Дык ці варта руйнаваць прыроду, якая не загоіць свае раны на працягу сотні гадоў, з-за «сіюминутных» ведамасных інтарэсаў?

Далей у адказе Маладзечанскага райвыканкома паведамляецца, што «будаўніцтва асфальтабетоннай устаноўкі на адведзеным зямельным участку не прадуадждываецца. Для яго размяшчэння падабраны ўчастак удалечыні ад населеных пунктаў і садоўных таварыстваў». Што ж, разумнае рашэнне!

Прыемна і тое, што «Мінскі сельбуд» выступіў з хадайніцтвам аб дазvole будаўніцтва пад'язной дарогі да кар'ера з боку в. Івонцавічы, што «зямельны ўчастак, адведзены пад будаўніцтва пад'язной дарогі да кар'ера будзе да вясенніх паллявых работ рэкультываваны» (маецца на ўвазе адрэзак дарогі, што праходзіў за 100 метраў ад садоўных таварыстваў. — РЭД.). «Што дырэктар саўгаса «Прагрэс» саставіла ант на старты, якія гаспадарна пацярпела ў выніку адвода зямель і будаўніцтва кар'ера і пад'язной дарогі».

Што ж, хоць гэтыя пытанні вырашаны — людзі не будуць штодзень дыхаць атрутай ад

вылапных газаў з «КРАЗаў», «МАЗаў» і іншай магутнай тэхнікі. Як паведаміў Л. Дзянісаў, 31 студзеня кампетэнтная камісія ў складзе старшын Маладзечанскага райвыканкома А. Луновіча, яго намесніка па будаўніцтве З. Зайкоўскага, генеральнага дырэктара вытворча-праектнага будаўнічага аб'яднання «Чысць» І. Русака, прадставіўна саўгаса «Прагрэс» прыйшлі да высновы, што не варта будаваць часовую дарогу, а стварыць пастаянную з выходам ад кар'ера на існуючую дарогу Івонцавічы — Плябань. Ды, аказалася, радавацца было рана: будаўнікі пайшлі ў чарговае наступленне. Днямі ў рэдакцыю зноў пазваніў старшыня садовага таварыства «Халмагор'е» Л. Дзянісаў і расказаў:

— Інжынер па будаўніцтве кар'ера «Баяры» Аляксандр Андрэвіч Тоўкач папярэдзіў мяне, што дае тэлеграмы ў аграпрам, аблсельбуд і іншыя інстанцыі. З якой мэтай? Каб паставіць перад фактам: зноў будучы аднаўляць тую дарогу, што каля нашых гарадоў. Справа ў тым, што будаўнікі пасля інжынерных і эканамічных разлікаў прыйшлі да высновы: перакрываючы новай дарогі з чыгунай і аўтамагістраллю Маладзечна — Мінск будзе каштаваць некалькі мільянаў рублёў...

АДЗЭЛ ПІСЬМАУ І
ГРАМАДСКАЯ ДУМКА.

Надзённыя радкі

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

Недавер

Недавер —
Дрымотны звер:
Дзе — знарок,
А дзе — падспудна
Ён цікуе,
Недавер,
З пущы нашых душ
Паўсюдна.

Дзе ступіў?
Куды ступіў?
Што наўме ў хвіліну гэта?..
Востры позірк
Не ступіў
І не кануў ён у Лету.

Падазранасці — сваяк
І яе найпершы лёкай,
Недавер

за грош, за так

Служыць ёй
З пары далёкай.

Выглядае недавер,
Як шашок,
Грызе свядомасць:
«Не праверыў — дык правер,
Гэта лепш, чым невядомасць!..»

Хоць гушчар не той цяпер,
Ды і сам аслаб як быццам, —
Не здаецца

недавер —

У давер
Ён хоча ўбіцца!

Ён спакою не дае
Ні ў святочны дзень,
Ні ў будзень...
Ці ж не страшны
недавер,
Як і звер падбіты,
Людзі?

Не цяпер, дык у чацвер
Хіба з логавы не ўстане?
Хіба зноўку

недавер

Не зачэпіць,
Не дастане?..

Недавер —
Што хіжы звер,
След яго ў душы крываваць...
Недаверу —
Свой давер,
Як заслон,
Змагу паставіць?..

Таварыш дарагі

Меўся ўзяць ён абцугі —
Вырваць культу цвік іржавы,
Стаў таварыш Дарагі
Стыравым усёй дзяржавы.

І пацёк ручком ялей,
Хлынуў, шумна-ўзнагародны.
Абцугі адлаў далей
Ён тады: «Той цвік —
Прыгодны...»

Пахвальба, нібы дамкрат,
Хоць памалу,
Ды ўздымала:
«Праўдалюб і дэмакрат,
Кіраўнік, якіх замала!»

Пышнай славы пірагі
Выпнялі словаблуды:
«Дарагі...» ды «Дарагі...»
І ўзахлб заўжды,
І — ўсюды.

Балбатні хлуслівай
хлуд
Біў па думках,
Лез у душы.
Словаблуд і лізаблюд
Селі ў покуць,
Бы чынушы.

І ў застольным тлуме тым
Не заўважылі ў гаворках:
Дарагі стаў... з алатым —
З галавы да ног
У зорках!

Што ні дзень, рамень тужэў —
Не прымаў прамой крылатых...
Дарагі ўсё даражэў,
Ды не ў сэрцах,
А ў дакладах.

Рос «прэстыж» —
Раслі даўгі,
Ці ж да іх —
Да славы паднім?
...Спіць таварыш Дарагі,
А даўгі вяртаць —
Нашчадкам.

СЯРОД НЕГАТЫВ-
НЫХ, шкодных з'яў,
якія мелі месца ў
духоўным жыцці
нашага грамадства і
якія мы абавязаны цяпер ра-
шуча запыніць, — сціранне гі-
старычнай памяці і размыванне
нацыянальнага вобліку. Ад-
но і другое ішло поруч — як
адзіны працэс, і праводзілася
скрозь і ўсюды, дзе толькі
можна. Забаванне ў народзе
памяці садзейнічала абезабліч-
ванню нацыі, і наадварот —
страта рыс уласнага нацыя-
нальнага вобліку памагала
глушыць гістарычную памяць.
Ці гэта была толькі неразум-
ная, абумоўленая невучтам і
нізкай інтэлектуальнай культур-
рай, даніна рэвалюцыйнаму
часу, ці гэтак ажыццяўлялася

тому з нас, беларусаў, такса-
ма не забаронена сказаць: «Я
люблю Беларусь да болю сар-
дэчнага». І хто сказаў ці напі-
ша так — публічна, адкрыта
асуджаны за гэта не будзе.
Але я ведаю таварышаў, якія,
прачытаўшы такое прызнанне
беларуса, дзесь унутры душы
адрагуюць незадавальненнем і
непрыемна скрывацца. «Ну, на-
вошта? — запратастуете кісла
скрыўленай фізіяномія. — На-
вошта так падірэсліваць сваю
любоў да Беларусі? Гэта — ня-
сціпла. І наогул... гэта можна
прывесці... да ўхілу».

Аб тым, што Салтыкова-
Шчадрына яго прызнанне ні да
якага ўхілу не прывяло, тавары-
шы не думаюць.

Ці трэба дабаўляць, што гэ-
ныя, знаёмыя мне кіслатварыя
таварышы, самі беларусы?
Канешне, беларусы! У гэтым і
ўсё гора-бяды наша!

ЗА НЕКАЛЬКІ ПЕРШЫХ
ГАДОУ існавання БССР было

дзе, г. зн. асяроддзе з гістарыч-
най і нацыянальнай самасвядо-
масцю. Іначай, пры агульным
апрасценні душы, людзі будуць
глядзець і на такі музей і на
помнік раўнадушна, ды будуць
адно здзіўляцца з тых, хто пра-
гэтакія рэчы клапоціцца: «Што
— ім рабіць няма чаго, што гу-
ляюць, як дзеці ў цацкі?..» Зноў
і зноў прыходзіць да высновы:
трэба пачынаць са школы; толь-
кі добрая школа — верны шлях
да стварэння сапраўды культур-
нага асяроддзя.

ПАВОДЛЕ СТАЛІНА, толькі ў
1931 годзе адбыўся ў СССР пе-
ралом творчай і навуковай ін-
тэлігенцыі ў бок сацыялізму.
Што ён меў на ўвазе — які пералом
Успамінаю, што ведаю пра
гэты год, пра гэты час на Бе-
ларусі. Ад згадан — цяжка на
душы робіцца. У лістападзе

аднаго пытання ні пра аднаго
з нашчадкаў (Купалы і Коласа! У
роднай беларускай вёсцы, на
роднай беларускай зямлі!..

Што ў такіх хвілінах робіцца
на душы ў гэтых самых мяс-
часных нашчадкаў? А гэта тут
нікога не цікавіць. Гэта сяго-та-
го зацікавіць толькі тады, калі
пазят ад болю зарычыць. Тады
будзе выказана абурэнне: што
ён драматызуе становішча? Што
за надрыў? Што за душэўная
драма, калі так паспяхова — у
цэлым па рэспубліцы — ідуць
справы!

НАМ У СПАДЧЫНУ, разам
з усім добрым і светлым, да-
сталася і сёе-тое ад праклятай
мінуўшчыны, у тым ліку — ад
псіхалогіі колісь цёмных, пры-
гнечаных, прынжаных, зняве-
раных у сабе людзей. Ад псі-
халогіі халуйска-лакейскай, па-
водле якой усё разумнае, мудо-
рае, таленавітае, геніяльнае —
недзе там, за межамі Беларусі,
а ў нас тут — нічога вартага ня-
ма. Гэтым у значнай меры тлу-
мачацца нігілістычныя адносі-
ны ў рэспубліцы да сваёй на-
цыянальнай культуры і да
сваёй роднай беларускай мовы.
Пакуль мы гэтай праклятай
спадчыны канчаткова лавіваем-
ся — пройдзе яшчэ, на жаль, ба-
гата часу. Хутка такое не ро-
біцца. Павінны нарасці новыя
пакаленні. І менавіта таму сёнь-
ня максімум увагі трэба скіра-
ваць на моладзь — дапамагчы ёй
развіць у сабе пачуццё нацыя-
нальнай і чалавечай годнасці.

ЯНАСЦІ, якія мы, пісьменнікі,
трацім у сабе і якіх не халае
героям нашых кніг, — гэта лепшы
якасці беларускага народа,
беларуса-працаўніка. Вось — са-
цыяльная і нацыянальная
проблема велізарнага маштаба
і звышантэральнага значэння.
Перааднаеца, каб не сказаць
— выраджаецца, народ. Народ,
які нацыянальна-этнічная адзі-
на са сваім тварам, характарам,
душой, сваім духоўным абліч-
чам. Дануць жа мы будзем раў-
надушна глядзець на гэта? На
нашых вачах, нават у размовах
з намі, добрыя вясновыя людзі
— даяры, механізатары, спе-
цыялісты — цураюцца роднага
слова і стараюцца патрафіць
моўнаму валапоку чыноўнікаў,
стараюцца далучыцца да інду-
стрыяльнага шыптрэбу маса-
вай культуры, уступаючы гэтай
ненажурналі пачвары — каб па-
глынулі! — духоўна-мастацкай
наштоўнасці сваёй зямлі. Не
думаць, чым усё гэта можна
кончыцца для лёсу самога на-
рода, — недаравальна.

ЦЯПЕР МНОГІЯ ШУКА-
ЮЦЬ адказу на пытанне, чаму
і калі стала магчымым у на-
шым грамадстве пашырэнне
бездухоўнасці, зніжэнне агуль-
нага ўзроўню маральнасці, сум-
леннасці. І справядліва бачаць
вытокі гэтых працэсаў у тых
спосабах і метадах, якімі ажыц-
цяўлялася кіраванне эканомікай
і гаспадаркай краіны, вытвор-
часцю і размеркаваннем нацыя-
нальнага прыбытку ў часы Ста-
ліна і доўга пасля яго. У споса-
бах і метадах, якія абаніраліся
на што хочаш, толькі не на
здоровы сэнс, не на праўду і
справядлівасць. Мала было від-
но здаровага сэнсу, праўды,
справядлівасці і ў сферах куль-
туры і асветы, што таксама ад-
моўна адбывалася на духоўным
і маральным стане нацыі. Дзе-
сяткі гадоў цягнуцца ў нас, у
Беларусі, сітуацыя, калі гэтак
званы масавы чытач, глядач і
слухач «спажывае» нацыяналь-
ную літаратуру і мастацтва мі-
зэрнымі дозамі. Якою цаной
нацыя плаціць за гэта — хто мае
вочы, той бачыць. Нараслі і
працягваюць расці пакаленні
людзей нацыянальна маласвядо-
мых, а то і зусім не свядо-
мых. Бадай ніхто з прыродных
беларусаў сёння не адважыцца
сказаць: я — не беларус, я — ру-
скі, бо адчувае: ну, які ж я ру-
скі, вунь яшчэ дзед і баба жы-
вуць пад Слуцкам, ды і пращ-
чыры там жылі спрадвеку...
Але ж ён і не можа ўпэўнена
сказаць: я — беларус, бо... які ж
я беларус? Па чым гэта відаць?
Я ж нават сваёй роднай мовы
адчураўся! Не ўмею гаварыць
па-беларуску. Кнігі беларускіх
не чытаю. Беларускіх газет і
часопісаў не выпісваю. У бела-
рускі тэатр не хаджу. Беларускіх
танцаў не танцюю. Бела-
рускія песні не пяю. Гісторыі
беларускага народа не ведаю,
ні яго традыцыі, ні яго звыч-
чаяў... Ну, які ж я пасля ўсяго
гэтага беларус? Ніякі!.. Хм, дык

(Працяг на стар. 12).

Перабудова і мы: урокі, трылогі, спадзяванні

Ніл ГІЛЕВІЧ

МІЖ БЫЛЫМ І НАСТУПНЫМ

СШЫТАК ЧАЦВЕРТЫ

свядомая стратэгічная (проці-
леглая ленынскай!) устаноў-
ка, — адкажа будучыня. Але
што рабілася нешта неразум-
нае, нядобрае і па сутнасці
амаральнае — сёння гэта больш
чым відавочна. Трацілі свае
старажытныя назвы гарады,
гарадкі, вёскі, вуліцы, плошчы;
адвечныя, прыгожыя, самабыт-
ныя імёны са «святаў» за-
меньваліся недарэчнымі, пач-
варнымі новаўтварэннямі, на-
кшталт Сталініра, Рэвінтэр,
Вільмэн, або — імёнамі замеж-
нымі, якія «дома», напэўна, гу-
чаць натуральна, а гвалтоўна
перасаджаны ў нашу мову
выпіраюць з яе эўфанічнага
строю. Выкарчоўваліся з народ-
нага побыту здаровыя, пры-
гожыя даўнія традыцыі, звы-
чай, абрады. Гэта быў, можна
сказаць, усеахопны наступ на
народную культуру і мараль,
на народнасць як адметную
рысу светапогляду працоўнага
чалавека і краевугольны ка-
мень яго эстэтыкі, на нацыя-
нальныя асновы духоўнасці. У
выніку, хацелі ці не хацелі, а
замест яркай чалавечай асобы
атрымлівалі безаблічную істо-
ту — з вытраўленай душой і
без маральнай апоры. Колькі іх
сёння навокал — бяздушных,
прымітыўных, тупых, жывёлі-
ста гнюсных і звяружыста
жорсткіх істот! Асабліва — ма-
ладых гадамі. Газеты чытаць
страшна пра іх цынчныя, са-
дысцкія злчынствы. Можна за-
пыраць: а прычым тут адно да
друга — руінаванне старых
назваў або імён і фашыстоўска
жорсткасць маладых садэстаў?
А прычым, што ў жыцці гра-
мадства ўсё ўзаемазвязана:
руйнаецца культура, рушацца
здоровыя традыцыі — рушыцца
духоўнасць, разбураецца і
руйнаецца чалавечасць ў чала-
веку. Не на тое ў свой час за-
мацнуліся. Трэба было змагаць-
ца з сацыяльнай несправядлі-
вацю, з няпраўдай, з хлуснёй,
з двайной мараллю, з хабар-
ніцтвам, з бюракратызмам, а
змаганне ішло... з памяццю,
культурай і мовай народа. За
вялікія памылкі — вялікая
плата.

АДНО З САМЫХ нядобрых і
шкодных парадэжэнняў адміні-
страцыйна-бюракратычнай сістэ-
мы — імкненне бачыць нацыя-
налізм у натуральным росце
нацыянальнай самасвядомасці
народа, яго мастацкай і наву-
ковай інтэлігенцыі. Імкненне гэта,
свядомае ці несвядомае жа-
данне — вельмі недарэчнае. Рост
нацыянальнай самасвядомасці
народаў і народнасцей нашай
краіны — непасрэдным вынік пе-
рамогі Мастрыцкай рэвалю-
цыі, якая разбіла імперскую
«турму народаў» (вызначэнне
У. І. Леніна) і заклікала пабудав-
ваць на яе месцы дом брацтва і
дзюбы народаў. Без росту на-
цыянальнай самасвядомасці не
можа быць росту нацыянальнай
культуры. Таму, калі мы не на
словах, а на праўду зацікаўлены
ў развіцці і нават росквіце на-
шай культуры, — давайце пара-
дземся пазней зрухам у акты-
візацыі нацыянальнай самасвядо-
масці срод беларусаў і па-
клапоцімся аб тым, каб гэта ак-
тывізацыя набывала ўсё больш
дзейсны характар.

«Я ЛЮБЛЮ РАСІЮ да болю
сардэчнага». Гэта сказаў не лі-
рык, і наогул не паэт, а вялікі,
калі не найвялікшы, рускі са-
тырык Сячынкоў-Шчадрын. Ні-

зроблена тое, чаго не маглі ва
ўмовах царызму зрабіць за доў-
гія дзесяцігоддзі: у шырокіх
масах беларускага народа выс-
пела нацыянальная самасвядо-
масць, яна ахапіла ўсе слаі на-
сельніцтва, асабліва вёску. У
гарадах, што праўда, сітуацыя
заставалася крыху больш скла-
данай, больш супярэчлівай:
прыціхлі да пары да часу сілы
антыбеларускія — былія чы-
ноўнікі, гандляры, колішнія
вайскоўцы, царскіх часоў «ас-
ветнікі» і «навукоўцы» і іншыя
перакананыя вялікадзяржаўныя
шавіністы. Як толькі нада-
рылася магчымасць — яны па-
вылазілі са шчыліні і паказалі
сябе. Можна не сумнявацца, які
значны іх уклад у разгром гэ-
так званай беларускай «нацдэ-
маўшчыны», у дратаванне і вы-
нішчэнне патрыятычнай бела-
рускай інтэлігенцыі, у ліквіда-
цыю беларускіх школ і шматлі-
кіх разнастайных асяродкаў на-
цыянальнай культуры. І аднак
жа тое, што ў сферы культур-
най палітыкі было ажыццяўле-
на на Беларусі ў 20-я гады, вы-
нішчыць дарэшткі не ўдалося,
аснова — засталася, і на ёй,
хоць часам са скрыпам, адбыва-
лася далейшае развіццё бела-
рускай літаратуры, мастацтва, гу-
манітарнай навукі. На ёй, гэнай
аснове, мы, шчыра кажучы, і
ўтрымаліся.

КАБ «ДЗЕЙНІЧАЎ», у сэнсе
— ідэалагічна, маральна і эстэ-
тычна ўплываў на людзей мяс-
цовы літаратурны ці краязнаў-
чы музей альбо нейкі помнік
культуры, гісторыі, дойдліства
— патрэбна культурнае асярод-

1930-га, даведаены Бэндам і
бэндаўцамі да распачы, робіць
спробу самазабойства Яніка Ку-
пала. У лютым 1931-га, адрыну-
ты палпечнікамі па ленынскай
партыі, затраўлены, збэшчаны
і аплываны, канчае з сабой першы
прэзідэнт Акадэміі навук
БССР гісторык Усевалад Ігна-
тоўскі. Тады ж, у гэтым самым
годзе, загурзаны, хворы фізічна
і зломлены маральна, Міхась
Чарот піша свой ганебны верш
«Суровы прыгавор падпісаю
першым...» Можна, Сталін меў на
ўвазе творчасць накшталт гэта-
га чаротаўскага верша? Вялі-
кую трагедыю паэтаў, мастакоў,
вучоных — іх адыход ад праўды,
ад сумлення, ад свабоды твор-
часці, ад нацыянальнай свядо-
масці, — ён называў пераломам
у бок сацыялізму? Янін іна тады
ён уяўляў сацыялізм? Ясна, што
зусім не такім, якім яго ўяўля-
лі сумленныя перад сабой і рэ-
валюцыйныя паэты, мастакі, вучо-
ныя...

НЕКАЛЬКІ СТАГОДДЗЯў
мы, жыхары Вялікага Княства,
былі «ліцвінамі» — так назы-
валі нас суседзі і так называлі
сябе мы самі. Не літоўцамі, а
ліцвінамі. У знакамітым «Дзе-
ніку» Фёдара Еўлаўскага —
канец XVI стагоддзя — чыта-
ем: «маршалкавал межы по-
сламы наш лятвін, князь Лукаш
Большы Свірскі». І яшчэ на-
ват на пачатку XX стагоддзя
гэтым тэрмінам карысталіся —
прыгадаем апублікаваную ў
1902 годзе працу нашай паэтки
Марыі Косіч «Літвіны-белору-
сы Черниговской губернии, их
быт и песни». У вивучэнні гі-
сторыі свайго народа мы нейма-
верна шмат страцілі ад таго,
што існавала (ды і зараз існуе)
тэрміналагічная неразбярха:
«ліцвіны» скрозь і ўсюды ўсп-
рымалася як «літоўцы». Па гэ-
тай прычыне пра Вялікае Кня-
ства як пра супольную дзяржаву
літоўска-беларускую дагматыкі
ад гісторыі і слухаць не хочучь.
Наогул жа пытанне накіонт гі-
старычнай тэрміналогіі вельмі
складанае. Змены ў найменні
народа, у назве краіны адбыва-
ліся на свеце нярэдка.

У БЕЛАРУСІ АМАТАРАў па-
зіі, асабліва срод моладзі, агу-
лам шмат — у працэнтнага бадай
не менш, чым у іншых рэспуб-
ліках. Але — колькі з іх ліку но-
сць пазіію роднага іраю ў
сэрцы? Ці многія з іх набываюць
кнігі паэтаў сваёй зямлі? У
клубе знакамитага калгаса на
сустрэчы з хлебарабамі і мясцо-
вай інтэлігенцыяй чую пытанні
пра многіх нашумелых, сучас-
ных маскоўскіх аўтараў — бачна,
што тут цікавацца імі, сочаць
за іх творчасцю, за выступлен-
нямі ў друку. Гэта — добра, на-
нешне. Як-то кануць, на зда-
роў! Але было б не добра, а
выдатна, калі б такая ж ціка-
вадзтва была выўлена і да май-
строў беларускага паэтычнага
слова. На жаль, на жаль! Ні

ЭПІЧНАЕ поле гісторыі заўсёды шырокае. Быліны, як вядома, любілі вобраз чыстага поля, у яго працягваючы сваіх герояў. Ды былінае чыстае поле не было пустым абсягам, якім нашу гісторыю хацелі бачыць, ды і даюць бачаць некаторыя. Не толькі вульгарны сацыялагізм адбіраў у нас гісторыю (гісторыя народаў СССР да 1934 года не выкладалася), — адбіраў яе на свой лад і культ «свабоды і так званыя застойны перыяд са сваім лозунгам «даеш сучаснасць».

Якія ж нашы адносіны да спадчыны сёння? Сёння, вядома, адышло ў нябыт фронтальна-татальнае, траціцскае ў сваёй ідэалагічнай сутнасці адмаўленне цікавасці да нацыянальнага мінулага, калі лічылася, што «праступна ўваскрашаць мінулае». Словы, узятыя ў двукоссі, на жаль, з тэксту, што вядома як «Адкрыты ліст Янкі Купалы», які быў надрукаваны ў снежні 1930 года ў газеце «Звязда». Балюча і крыўдна згадваць такое!

Ад праўдзёў спанон вякоў Нам засталася спадчына, паміж сваіх і чужакоў Яна нам ласкай матчынай. Параўнайце: «Спадчына... ласкай матчынай...» і — вышыска-бэндаўскае: «Праступна!» Няхай мы і ведаем сёння, што «Адкрыты ліст» — фальшыўка Л. Бэнды, ды ад гэтага не лягчай: каварства жахае!

Культ асобы шукаў у гісторыі алузію і рабіў героем адпаведна — у рускай гісторыі — не вечава Ноўгарад ці Пскоў, а магільшчыкаў феадальнай дэмакратыі на Русі Івана III і Івана IV. Калі героямі рускай гісторыі не сталі вальналюбныя Ноўгарад і Пскоў, то не мог стаць героем гісторыі беларусаў і Полацк, які 400 гадоў справаваўся вечама. Калі апычнікаў культу прываблівала змрочная фігура тырана Івана IV, то не магла іх цешыць постаць Льва Сапегі, які дарма спадзяваўся на замірэнне з Іванам IV.

Вульгарны сацыялагізм забіраў у нас гісторыю агулам і па частках. Па частках, калі Францішка Скарыну аб'яўляў махам-цёмрашалам, калі толькі дзеячаў праваслаўнай царквы аб'яўляў патрыятычнымі, перадавымі, калі ледзь не аднаго Васіля Вашчылы з-за яго сацыяльнага паходжання пакідаў у нацыянальных героях.

Але найперш аб вульгарнай тэндэнцы дэгералізацыі нацыянальнай гісторыі. Хто з нас асабліва ведае сёння пра герою нашай гісторыі года 1481-га — пра слускага князя Міхала Алелькавіча, пра князёў Фёдара Бельскага і Івана Гальшанскага, пра герояў барацьбы з крымскімі татарамі, пра герояў Лівонскай вайны — не з боку Івана Грознага, а з боку Вялікага княства Літоўскага? Бо ж у Вялікім княстве Літоўскім да XVI стагоддзя цалкам сфарміравалася і культура дзяржаўнага мыслення і пачуццё патрыятызму, якое сённяшнія рускія гісторыкі называюць «дзяржаўным». Іншымі словамі, і шляхта і магнаты ў сярэднявечнай Беларусі былі носьбітамі «нармальнага» патрыятычнага па-

чущаў. Патрыятычныя пачуцці іх фарміравалі і «Слова пра паход Ігаравы», і беларуска-літоўскія летапісы і хронікі, і творчасць Ф. Скарыны, Л. Сапегі, А. Рымшы.

Мы — спадчыннікі герояў «Слова пра паход Ігаравы» — нароўні з народамі рускім і ўкраінскім. Наша вяцкая гісторыя сярэднявечча як бы ў «вілцы» паміж «Словам пра паход Ігаравы» і «Песняй беларускіх жаўнераў 1794 г.» — песняй касінераў-беларусаў Тадэвуша Касцюкі. Ды героі нашай сярэднявечнай гісторыі — не толькі паўстанцы-ся-

васала сюзэрэну, вярнасі А. Рымшы свайму военачальніку і мецэнату К. Радзівілу і каралю Рэчы Паспалітай Стафану Батуры (Баторыю). Паэма А. Рымшы разам з тым — апафеоз шляхецкім вольнасцам, якімі беларуская шляхта ў складзе Рэчы Паспалітай справавалася — апафеоз натуральны, заканамерны, бо ў XVI стагоддзі шляхецкія вольнасці не вялі яшчэ Рэч Паспалітую да згубы, а былі трыумфам феадальнай дэмакратыі, шляхтай завабана і сцверджанай. У паэме А. Рымшы — шырокае адлюстраванне падзей Лівонскай

рана і вяртаць якую таксама час.

Асабліва ж гісторыя ў нас была забрана ў сувязі з тым, што амаль уся гісторыя Вялікага княства Літоўскага была вынесена, як то кажуць, за дужкі гісторыі беларускага народа ў той час, калі тая з фарміраваннем Вялікага княства Літоўскага пачыналася, у яго абсягах з XIV да XVIII ст. працякала. У цэлым у культураўскую схему гісторыі народаў СССР Вялікае княства Літоўскае не ўкладвалася, прынамсі, па дзвюх прычынах: па-першае, таму, што ўвайшоўшы ў склад

якую як на ўзор дзяржавы глядзеў гуманіст Эразм Ратардамскі.

Праблемы нашай нацыянальнай спадчыны ўвогуле ўскладнены тым, што гістарычныя вытокі нашай культуры і літаратуры мы амаль не звязваем з вярхамі феадальнага грамадства, агулам адбісшы культуру гэтых вярхоў да ненароднай, недэмакратычнай спадчыны, механічна ўслед за вульгарызатарамі разумеючы тэзіс У. І. Лёніна аб дзвюх культурах у кожнай нацыянальнай культуры. І, такім чынам, наша культура феадальных часоў, звязаная з імёнамі Льва Сапегі ці Міхала Радзівіла, Канстанціна Агінскага, несправядліва аказваецца па-за нашым прызнаннем.

Што ў дадзеным выпадку найперш трэба падкрэсліць? А тое, што наша народнасць у сярэднявечнай пачыналася як «нармальна» народнасць у поўні свайго сацыяльна-класавага складу. Гэта ў новым часе, у XIX, на пачатку XX стагоддзя беларуская нацыя складалася ў мужыцкую ў сувязі з апалчэннем і русіфікацыяй нацыянальных вярхоў, у сувязі з нераўнамерным сацыяльна-класавым складам нацыі. А ў XVI стагоддзі федалізм у Беларусі быў на грэбені свайго гістарычнага авансавання, мясцовыя феалды былі тут цэментуючай сілай, якая арганізавала край палітычна, эканамічна, культурна, ідэалагічна. Якраз на пікавай вяршыні гэтага працэсу быў магнат — князь Леў Сапега. І трэба прызнаць, што патрыятызм Льва Сапегі быў гістарычна-канкрэтным, быў далейшым развіццём дэмакратызму Францішка Скарыны як выразніка інтарэсаў феадальнага сярэдняга саслоўя — пасольства, бо недарма ж у публіцыстыцы Льва Сапегі — уснай і пісьмовай — разпораз гучаць скарынінскія формулы: «О сполное добро всех», «сторожи посполитое вольности».

Як вядома, патрыятызм Ф. Скарыны быў універсальна-рэнасансн: мы не можам назваць яго ўсвядомлена беларускім, бо, падкрэсліваючы свой полацкі пачатак, Скарына не аперыруе лаянцямі «Белая Русь» ці «Літвін», у той час як Л. Сапега, сучаснік Андрэя Рымшы, як і той, мог бы ўзяць сабе псеўданімам слова «Літвін», якое ўказвала на прыналежнасць да Літвы, як Вялікага княства Літоўскага, Беларуска-Украінскага і Жамойцкага.

Леў Сапега ўвогуле, нягледзячы на сваё княжацкае паходжанне, на тое, што пад канец жыцця перайшоў у каталіцызм, даўшы гэтым не лепшы прыклад іншым беларускім магнатам і шляхце, тым не менш застаецца адной з першых зорак нашага сярэднявечча, вяртанне якой наш час толькі прыспешвае. Леў Сапега — выдатны военачальнік, вялікі гетман літоўскі, а пры канцы жыцця — маршалак Вялікага княства Літоўскага, выдатны дыпламат, бліскучы публіцыст, рэдактар трэцяга Статута Вялікага княства Літоўскага (1588) — ва ўсіх сферах сваёй дзей-

Рэчы Паспалітай, Вялікае княства таксама стала краінай шляхецкіх вольнасцей, а гэта супрацьстаяла ідэалу Івана Грознага. Па-другое, дзейнічаў перастраховачны прынцып недапушчэння сапраўды навукова-гістарычнага погляду на гарады як цэнтры аб'яднання і фактары гістарычнага саперніцтва — дзейнічаў з-за кан'юктурнай боязі навесці які-небудзь цень на горад Маскву як на цэнтр новага сацыялістычнага яднання народаў. І што з таго, што Масква сацыялістычная ў выніку вульгарызацыі гісторыі аказвалася як бы прамой пераемніцай аб'яднальных феадальна-цэнтральных тэндэнцый («Масква — трэці Рым; а чацвёртаму не бываць!»), — вульгарызатараў гэта не шакавала. І яны, каб нібы дайпэўней сцвердзіць ідэю дружбы народаў, адвольна перакрэслівалі праўду гісторыі, якая, вядома ж, была не ідэальнай, а канфліктнай, драматычнай, трагічнай. Ды ўтойвалася не толькі канфліктнае, але і тое, што здаецца, замоўчваюцца не павінна было б, бо было, напрыклад, у нас, у сярэднявечнай Беларусі, своеасаблівай рэгіянальнай школай дружбы народаў.

Слова «унія», як вядома, у перакладзе з лаціны абазначае «саюз». Як жа нам у Савецкім Саюзе не азірацца на нашых продкаў, што саюзу, злюбю народаў шукалі яшчэ ў сярэднявечнай Крэўскай уніі (1385) — адна з першых здзейсненых у Еўропе, і яна не распалася, як Кальмарская, даўшы ў выніку больш гістарычна светлага, чым унія Англіі з Шатландыяй. Крэўская унія — падняты шлагбаўм у Рэч Паспалітую — краіну шляхецкіх вольнасцей, на

Нам засталася спадчына...

ЭПІЧНАЕ ПОЛЕ ГІСТОРЫІ

Алег ЛОЙКА

ляне, казакі родам з Беларусі, але і служылі сярэднявечным люд — шляхціц, а то і магнат, калі апошні быў рыцарам высякароднага мяча. Вульгарныя ж сацыялагі выкінулі з нашай спадчыны гісторыю і славу абарончага і караючага за няпуноту, здраду, каварства беларускага мяча, і мы перамоццу ў 60 бітвах вялікага гетмана, князя Канстанціна Астрожскага не лічым сваім гераічным продкам, дні перамогі над агрэсіўнымі крымчакамі над Клецкам і на Прыпяці не лічым сваімі святамі, як і дзень перамогі над мангола-татарами над Крутагор'ем ля Койданава, як і дзень Грунвальда, пэтызуючы які ў паэме «Пруская вайна», Ян Вісліцкі натхнёна аяваў сваіх землякоў з Варвары-Беларусі — воінаў-альбарусінаў.

Як на сёння відаць, «Песняй пра зубра» Міколы Гусоўскага, перакладзенай на сучасную нашу мову Язэпам Семязонам, працэс, названы У. Калеснікам «вяртаннем зор», толькі пачаўся. І цяпер чарга не толькі на паэму 1516 года Яна Вісліцкага «Пруская вайна», але і на эпос Андрэя Рымшы — на паэму «Дэкатэрас Акрама, або Дэсяцігадовая аповесць ваенных спраў... Крыштафа Радзівіла...» (1585).

Паэма А. Рымшы пэўна ў найбольшай ступені стала выражэннем як рэгіянальнага, літоўска-беларускага патрыятычнага пафасу, звязанага з усведамленнем айчыны — Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, так і агульнадзяржаўнага, звязанага з вярнасію старабеларускага шляхціца польскаму каралю, з рыцарскім ідэалам вярнасі

вайны, прычым аўтэнтчнае, — адлюстраванне відавочцы, сведкі падзей, які не прамінуў ва ўступе да сваёй паэмы гэта спецыяльна адзначыць: «Аб тым гаворку сваю вяду, што вочы нашы бачылі...» І яшчэ ў паэме А. Рымшы выразна выявіла сябе сацыяльная псіхалогія ўдзельніка паходу — радавога шляхціца з ягоным разуменнем крыўды і помсты — тыпалагічна сярэднявечным разуменнем, звязаным з еўрапейскім рыцарскім культурам і ўсходнеславянскай традыцыяй «давання» праўды, клятвы за змір і злюбу і адчування сябе справядлівым пры пакаранні парушальнікаў зміру і злюбю. Якраз парушальнікам міру ў паэме паказаны Іван Грозны, за што ён не так волю аўтара, як, па ягонаму разуменню, боскім промыслам караецца, і таму ў цэлым ваенны паход К. Радзівіла і апяваецца як справядлівы, хоць паэт не раз паказвае і жорсткасць паходу, і крываваць. У паэме пагэтам развіваецца і матыў агульна-гуманістычнага асуджэння вайны ўвогуле, ідэя ўпамінання «акрутнага» бога вайны Марса, «ненасытнага людской крывей»; ёсць і спачуванне да ахвяр расправы, жаль да зямлі, паленай і драгаванай ваеннымі паходам.

У мастацкіх адносінах паэма А. Рымшы не такая цэласная, як «Слова пра паход Ігаравы» ці «Песня пра зубра» М. Гусоўскага, бо ў ёй мастацкія кавалкі перамяжоўваюцца з дэнікава-рэалістычнымі. Але ў цэлым твор А. Рымшы менавіта з той спадчыны трох народаў-суседзяў — палякаў, літоўцаў і беларусаў, якая ў нас вульгарныя гісторыкамі была заб-

валічным суседстве аўтара гісторыі беларуска-літоўскага летапісання з аўтарам «Гісторыі дзяржавы Расійскай» ёсць нешта адметнае. Бо ў спасціжэнні, раскрыцці лёсаў свайго народа Улашчыкі таксама правялі сябе першапраходцам, падвіжнікам, першаадкрывальнікам, здабыў сваімі працамі званне гісторыка ў найвысшнім сэнсе гэтага слова.

Год назад часопіс «Польшчы» у памяць аб вучоным апублікаваў верш «Гісторыя»; аўтар яго — вядомы паэтэса Данута Бічэль-Загнетава, для якой, як і для многіх іншых беларускіх інтэлігентаў, М. Улашчык быў і застаўся духоўным настаўнікам, прыкладам вярнасі і самааддачы ў служэнні народнай справае. У ім ёсць такія радкі: Шукальніку долі імёны Ачысціць ад гнусу ману.

Ад «гнусу ману» і замоўчвання ўчышчаецца імя выдатнага вучонага. Убачыла свет са старонак таго ж «Польшчы» — яго патаемная работа «Вёска Віцязьшчына» (выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпускае яе асобнай кнігай). У рэспубліцы выдадзены ці рыхтуюцца да выдання персаналь-

ныя і тэматычныя энцыклапедыі па літаратуры і мастацтве, этнаграфіі Беларусі, пра Ф. Скарыну, М. Багдановіча, дзе асветлены ўклад М. Улашчыка ў развіццё нацыянальнай навукі і культуры. Восем-восем чаканца з'яўляюцца ў кнігарнях яшчэ аднаго неардынарнага энцыклапедычнага тома — «Статута Вялікага княства Літоўскага 1588» з факсімільным узаўненнем поўнага тэксту вядомага помніка. Помніцца, ужо безнадзейна хвораму, за некалькі дзён да смерці павадзілі Мікалаю Мікалаевічу добрую вестку: аб задуманым перавыданні Статута, аб тым, што ў рэдакцыі БелСЭ разлічваюцца на кансультацыю, падтрымку буйнога спецыяліста Улашчыка. Не забудзецца журботна-прасветленае ўсмешка на хворым твары, слабы голас: «Бачыце, чаму ж не папрацаваць цяпер, але ж вольна!» Ды жыць ідэя, працягваецца справа Улашчыка; тым жа беларускім энцыклапедыстам распачынаюцца падрыхтоўку шматтомнай энцыклапедыі па гісторыі, аднатомнікаў па археалогіі, архітэктуры Беларусі. У выдавецтве «Навука і тэхніка» плануецца факсімільнае перавыданне кам-

плетаў «Нашай Нівы», адной з першых беларускіх легальных газет, якая адыграла выключную ролю ў нацыянальным, грамадска-палітычным абуджэнні беларусаў напярэдадні Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі.

У дыскусіях апошніх месяцаў, са старонак рэспубліканскага ўсеагульнага друку пачаўся прарыў дагматычнай блакады, якой вульгарызатары ад навукі на працягу застойных дзесяцігоддзяў скажалі і змярталі гістарычнае мінулае беларускага народа. Спашлюся на матэрыялы пленума праўлення СП БССР «Гісторыя народа і літаратура», на публіцыі М. Ермаловіча, А. Грыцкевіча, В. Грыцкевіча, А. Малеўска, У. Калеснікі, В. Крутаўска, У. Арлова, С. Думіна, А. Сідаравіча, В. Скалабана, К. Тарасова і Э. Ялугіна. Вяртаюцца да народа імёны забытых ці аблыганных дзеячаў беларускага нацыянальнага руху, вядомых вучоных, пісьменнікаў, большай часткай знішчаных у гады культуры асобы. Не магу таксама не прыгадаць актывізацыю гісторыка-патрыятычнага і літаратурнага руху моладзі ў самадзейных аб'яднаннях «Талана»,

Аляксей КАУКА

НА БАЦЬКАЎШЧЫНУ

Памяці М. М. Улашчыка

У Маскве, у Інстытуце гісторыі АН СССР адбыліся чытанні, прысвечаныя памяці выдатнага беларускага савецкага гісторыка М. М. Улашчыка (1906—1986). У сустрэчы, акрамя супрацоўнікаў аддзела крыніцазнаўства гісторыі СССР дакастрычніцкага перыяду згаданага інстытута, прынялі ўдзел навукоўцы з Інстытутаў славяназнаўства і Балканистыкі, археалогіі АН СССР, Дзяржаўнага гістарычнага музея, прадстаўнікі Археалагічнай камісіі СССР. Адкрыў і вёў сустрэчу доктар гістарычных навук В. І. Буганаў, загадчык аддзела, у якім звыш трыццаці гадоў працаваў М. М. Улашчык. У чытаннях прынялі ўдзел вядомыя савецкія вучоныя, дактары гістарычных навук У. А. Кучкін, У. Г. Літвяк, Л. Л. Мураўёва, Л. В. Аляксееў, а таксама кандыдат гістарычных навук С. У. Думін.

Выступленне ж нашага земляка, алегіўнага аўтара «ЛіМа» Аляксея Каўкі штотыднёвік змяшчае сёння на сваіх старонках.

Рыхтуючыся да нашай сустрэчы, паглядзеў у сваім архіве усё, што звязана з Мікалаем Мікалаевічам. На адным з апошніх прыжыццёвых фотаздымкаў ён сфатаграфаваны ў дзень

свайго 80-годдзя ля габелена з выявай знакамітага Карамзіна, сярод родных і блізкіх, якія віншавалі ў той вечар юбіляра. Гаворна, зразумела, не аб простых аналогіях. І усё ж у сім-

сцэнічных вобразаў. Банальны сюжэт, у якім ёсць дзве канфліктныя лініі — прафесійная прыгоднасць і адзінокае асабістае жыццё, — раскрывае шкандобныя, іншы раз слязлівымі інтанацыямі. Артыстка С. Машэра ў вобразе Станкі імкнецца «аналізаваць» гэту банальную гісторыю... неўрастанічнымі выпадкамі супраць сваіх калег-сябровак і добрага, па сутнасці, Косты (В. Галец). Атрымліваецца нейкі калейдаскоп амаральных адносін: з аднаго боку зацяты недавер адзін да аднаго, з другога — жаданне жыць у дружбе і ўзаемаразуменні. Гаворачы ўвесь час пра каханне і нават імкнучыся да яго, ніхто з гераінь не кахае. Нават Элеанора (С. Кліменка) з яе сексуальнымі прэтэнзіямі — як значна і ярка яны ні дэманструюцца актрысай, — выглядае паказушна і непраўдападобна. Іншыя персанажы такія ж ненатуральныя, штучныя. Увесь час ляютна скуголіць цётка Гінка (Н. Абрамава), безаблічна існуюць Софка (З. Бурцава), Ані (Х. Хазіева), Жэня (Г. Зелікава), Светла (С. Баброўская), на ўсіх беспадстаўна злучае Крэсіміра (Л. Гурына), банальным і бесхарактарным выглядае Коста (В. Галец)... Замест даследавання прычын жаночай адзіночкі і некамунікбельнасці на сцэне ідзе бессэнсоўнае высвятленне душэўных настрояў і інтымных пакут. І ўжо зусім неверагодна выглядае фінал, калі нашы гераіні (на добрым падлітку) аб'ядноўваюцца, каб «жыць»... пабыць. Прычым усё гэта робіцца на поўным сур'ёзе...

Пасля прагляду казкі «Пунсвая кветачка» настрой змяніўся ў лепшы бок (пастаноўка А. Гузія, сцэнаграфія У. Осіна, музыка У. Браілоўскага). Адзначу шчырасць ігры артыстаў А. Грунды (Купец), С. Баброўскай (Фіса), Г. Зелікавай (Няня), Х. Хазіевай (Капа), Ю. Ульянава (Кікімара) і асабліва Л. Бяловай (Алёнушка) і В. Галеца (баба Яга). Рэальныя і казачныя сітуацыі арганічна пераплітаюцца, яскрава абыгрываюцца акцёрамі, што ў выніку стварае напраўду тэатральнае відовішча. Усе выканаўцы добра адчу-

ваюць прыроду жанру і умела ўключаюцца ў прапанаваную рэжысёрам гульню.

Перш чым выказаць свае думкі адносна спектакля «Зоркі на ранішнім небе», адзначу, што паўсюдна запаланілі сцэны нашых тэатраў п'есы, у цэнтры якіх «стогнучыя» няўдачнікі, усемагчымыя «пагарэльцы», «шукальнікі шчасця», незадаволеныя жыццём рокеры, наркмані, прастытуткі і да іх падобныя. Усе гэтыя «фантомы» выцеснілі сацыяльны аптымізм, пафас сапраўднай чалавечасці герояў, апантаных ідэяй упрыгожыць свет, сейбітаў добра і справядлівасці. Прычым многія драматургі і масцітыя крытыкі лічаць, што ўсё гэта нармальна, заканамерна, перспектыўна. І быда ў тым, што дзесяці сцэны згаджаюцца з гэтым, імкнучыся вышукваць нейкія абагульняючыя з'явы. Чаму ж тады не пашукаць іх у вобразы Гамлета, Атэла, Рама і Джульеты, у творах А. Пушкіна, М. Лермантава, М. Гоголя, Ф. Дастаўскага, А. Астроўскага, М. Шолахава? Цяжка? Вядома! Прасцей «абагульняць з'явы» на «Кабанчыку», «Рамонце», «Бедным Мараце», «Рэтра», на тых, хто ў «...адсутнасці любові і смерці», «Звалках», «Інтэрдзятчак», «Зорках...» Аднак, як тут ні круці, але ў гэтых і шмат якіх іншых творах не знойдзеш сапраўдных чалавечых страцей, пакутаў, болю. Няма ў іх і галоўнага — мастацкасці. У свой час А. Герцэн, аналізуючы гісторыю рускай літаратуры ад Кантэміра да Гоголя, адзначыў: «Гэта гісторыя хваробы, напісаная рукою майстроў», — і дадаў: «... пісьменнік не лекар, пісьменнік — боль». А ці ёсць гэты боль у нашых сучасных майстроў? Ці не больш тут зладзеннасці, а па сутнасці, — кан'юктурнасці?

«Зоркі...», па сутнасці, — надуманы бессэнсоўны калаж на тэму прастытуты, п'янства і амаральнасці. Стваральнікі спектакля (рэжысёр І. Перапёлкін і мастак У. Осін) пайшлі «строга» за аўтарам, змясціўшы выканаўцаў у «сараі», не даўшы ім ніякіх жанравых арыенціраў. Таму ў пастаноўцы няма ніводнага завершанага вобраза, што будзеца па-

логіцы жыцця ролі. Дзяткі — Марыя (А. Міхеява), Ганна (В. Амяльчэня), Лора (А. Дудзіч), Клара (М. Якімава) — гоісаюць па гэтым «сараі», лаюцца, крычаць, п'юць да непрытомнасці «чарніла», скардзяцца на ўсіх і ўсё, а па сутнасці — нічога не жадаюць, ні да чаго не імкнучыся.

...Сёння магилёўская сцэна страціла паэтычнасць творчасці. Яе адсутнілі бытавізм і рацыяналізм, эклектыка і павярхоўны погляд на праблемы чалавечага быцця. Страчана асноўная сутнасць сцэны — паэзія, якая заўсёды знаходзіцца разам з праўдай. Не хапае ў магилёўскіх спектаклях мастацкай самааддачы, апантанасці акцёрскай ігры. Як жа можна ствараць «жыццё чалавечага духу» без гэтага?

Наперадзе Магилёўскі тэатр чакаюць цяжкія выпрабаванні. Будынак становіцца на рэканструкцыю, і труп на некаторы час давядзецца зрабіцца вандруйнай. У такім становішчы тэатру патрэбна дзейная дапамога і ў першую чаргу — ад гарадскіх, абласных партыйных і савецкіх органаў. Аднак у мяне складалася ўражанне, што абласному ўпраўленню культуры драматычны тэатр — непатрэбныя клопаты. А вось адносіны партыйных кіраўнікоў да тэатра мяне парадавалі. Пад час абмеркавання спектакляў адзін з кіраўнікоў назваў калектыў «аматарскім тэатрам». Ніхто ад тэатра не запырачыў супраць такой ацэнкі. А вось сакратар Цэнтральнага райкома А. М. Сушкова і сакратар Магилёўскага гаркома КПБ Л. Н. Івашчанка выказалі думку, што «наш тэатр прафесійны, і мы зробім усё магчымае, каб ён такім заставаўся». Калі падобнае было? Раней партыйныя кіраўнікі моўчкі слухалі заўвагі, а потым у кабінетах давалі «разнос» кіраўніцтву тэатра. Сёння яны публічна абараняюць гонар свайго творчага прадпрыемства. Гэта добра. Ёсць надзея, што тэатр у Магилёве будзе жыць, пераадолець цяжкасці, не страціць узроўню мастацтва, годна выйдзе з творчага тупіка.

Юрый СОХАР.

Сцэна са спектакля «Дзеці Арбата». Фота В. ГРЫБАЙЛЫ.

не вельмі дае веры мастаку-грамёру, таму і пакідае на сцэне партрэты правадыра. І глядач старанна вывучае кожную рысачку гриму артыста, параўноўваючы яго з арыгіналам на партрэце, адцягваючы тым самым увагу ад унутранага стану персанажа К. Печнікава. І акцёр, разумеючы гэта, не спяшаецца, размерана паходжае на сцэне ад стала ў сваім кабінце, які нечакана з'яўляецца ў проразі сцяны задніка, да авансцэны, любуючыся тым уражаннем, якое ён выклікае ў глядача. Паказваючы дэспатычнага чалавека, які валодае бязмежнай уладай, К. Печнікаў раскрывае толькі вонкавую, бачную ўсім рысу характару свайго персанажа, пры гэтым пакідае ўвагу ўнутраную псіхалагічную характарыстыку складанай і супярэчлівай асобы Сталіна. Відаць, гэта было б і цяжка зрабіць з таго беднага тэкставага матэрыялу, падабрана-

га для гэтага вобраза аўтарам інсцэніроўкі.

Але ёсць у гэтым спектаклі па крайняй меры тры вобразы, якія застаюцца ў памяці.

У маленькай ролі Соф'і Аляксандраўны А. Барысавай удалося расказаць нам вялікую апоўвесьць аб пражытым жыцці, паказаць характар свайго гераіні ў дынаміцы. Глядач бачыць яе і бездапаможнай адзінокай жанчынай, кінутай мужам, добрай, клататлівай маці, якая ганарыцца сваім сынам і братам, спалоханай, разгубленай, анямелай, нават вартай жалю. але і моцнай жанчынай.

У ролі Вары Л. Бялова здолела адгадаць будучыню свайго гераіні. У яе маленькім сэрцы столькі дабрыні, цеплыні! Усё, што раздзяляла яе сястру Ніну — «пудра, духі, падваротыя, хлопчыкі, — глупства, не больш як хціва цікаўнасць маленькай жанчыны, якая ўваходзіць у жыццё». Гэтая

дзятка з моцным характарам зможа адстаяць праўду жыцця і сваю, і чужую. (Праўда, крыху аднастайным здаецца пластычнае вырашэнне яе вобраза).

У Разанаве Г. Белазаркоўскі падкрэслівае канцэнтрацыю ўсіх сіл, волі, думкі на пастаўленай задачы і тое, як гэтая «канцэнтрацыя» паступова выцясняя самыя важныя для кіраўніка якасці: спачуванне людзям, цяпімасць да чужых думак. І як горка даводзілася за гэта расплачвацца! Артыст тонка ўлоўлівае і падае пакутлівы працэс перараджэння асобы свайго персанажа.

Нельга сказаць, каб фінал спектакля быў падрыхтаваны ўсёй унутранай логікай напярэдніх падзей: Саша Панкратэў пасля рамовы з Салавейчыкам, які сабраўся ўцякаць з сямлі, застаецца ў разгубленасці на авансцэне. Хутка побач з'яўляюцца ўсе персанажы спектакля. Іх позірккі скіраваны ў залу. Калі б рэжысёр не зняў фінальную сцэну інсцэніроўкі (дзе Сталін гаворыць прамову, паведамляючы народу аб забойстве Кірава: «Няхай жорсткай расплатай адкажуць ворагі народа за сваё зладзейства...»), гэтая фронтальная мізансцэна мела б «дакументальны» характар. Быццам падзеі з мінулага адрававаны сённяшнім глядачу, які павінен сказаць сваё слова, перагарнуўшы старонку гісторыі свайго краіны з пакутлівым адчуваннем болю, раскаяння і недаўмення. І гэтае адчуванне болю прымусіць іх жыць іначай! На жаль, ніхто не прыходзіць да такой высновы пасля спектакля «Дзеці Арбата», у якім няма «слова ад тэатра», у які далёкі ад эстэтычных выказванняў самога А. Рыбакова...

Вячаслаў ГРЫБАЙЛА,
г. Магилёў.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ПАМЯЦІ АХВЯР СТАЛІНІЗМУ

Перапоўненая зала. Людзі сядзяць на прыстаўленых крэслах, стаяць у праходах. І — цішыня. Нязвыклая для гэтай залы цішыня. Такая, што нават чуваць, як паціху гудуць лямпы тэлевізійных сафітаў. Зала слухае расказы былых вязняў сталінска-берыёўскіх лагераў...

У саваніна ў Доме літаратара адбыўся літаратурна-мастацкі вечар памяці ахвяр сталінізму. Адрыву яго ўступным словам Ніл Гілевіч.

Своеасаблівым эпіграфам да вечара, які вызначыў яго змест і пафас, стаў верш Міхася Чарота «Прысяга», напісаны ў засценках і зберажоны ў памяці Міколы Хведаровіча: Я вам не здрадзіў, Не зманіў, Бо славіў наш Савецкі будзень. Свой верш сардэчнай чысціні Ахвяраваў я родным людзям. Я не чакаў, І не гадаў, Во жыў з адкрытаю душою, Што страўне лютая быда, Падружыць з допытам, З турмою. Драпежных здрайцаў ліхвяры Мяне заціснулі за кратаў.

Выступае Максім ЛУЖАНІН.

Я прысягаю вам, сябры,

Мае палі, Мае бары, — Кажу вам — я не п'янаваты. Паверце — я не п'янаваты! Ні ў чым не п'янаватымі былі і іншыя пісьменнікі, у тым ліку Я. Бяганская, С. Грахоўскі, П. Пруднікаў, В. Хомчанна,

С. Шушкевіч, якіх абвінавачалі пры сталінізме ў самых цяжкіх грахах і якія не адзін год правалі «ворагамі народа» ў турмах і лагерах. У гэты вечар, выступаючы перад прысутнымі, яны прыгадалі перажытае, тое, што назаўсёды ўвайшло ў іх сны, як нешта кашмарнае, неверагоднае.

Такое не павінна паўтарыцца! Пра гэта гаварылі Максім Танк, Максім Лужанін, Алесь Петрашкевіч, Барыс Сачанка. Гучалі вершы і публіцыстычныя споведзі, суровыя і бесампрэмисныя.

Г. Колас пазнаёміў прысутных з лістом свайго земляка з Чэрвеньскага раёна, які ў гады сталінізму апынуўся ў Сібіры. Цяпер чалавек хоча вярнуцца на радзіму, дажыць тут свае апошнія дні, ды толькі звароты ў розныя інстанцыі не ідуць далей абцягнутаў...

Вечар памяці стаў і вечарам збору сродкаў для пабудовы помніка ахвярам сталінскіх рэпрэсій у Курапатах. У скарбонку апусціліся трохрублёўні, пяцірублі, дзесяці...

Прыцягвала ўвагу і выстаўка, арганізаваная супрацоўнікамі

Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР, на якой былі прадстаўлены шматлікія унікальныя дакументы, звязаныя з дзесяцімі тых, хто быў рэпрэсаваны ў трыццаціх—саракавых гадах. Тэкст і фота Ул. КРУКА.

3 ФОНДАЎ ЭРМИТАЖА

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР працуе перасоўная выстаўка ленинградскага Эрмітажа. На ёй экспануюцца творы дэкаратыўна-ужытковага мастацтва Заходняй Еўропы XI—XX стагоддзяў. З выстаўкай ужо знаёмліліся жыхары Іркуцка, Томска, Адэсы, Варонежа, Харнава, іншых гарадоў краіны. Зараз унікальную магчымасць пабачыць стыльваю эвалюцыю ў матэрыяльнай

культуры Еўропы, адчуць формаваральныя прыкметы кожнага стылю маюць мінчане. Раманскі стыль, готыка, рэнесанс, барока, ракако, класіцызм, мадэрн прадстаўлены праз рэчывы свет — тканіны, гадзіннікі, посуд. Выстаўка будзе цікавай і мастаку-прафесіяналу, і аматару мастацтва, і проста чалавеку, які мае густ на добрыя рэчы.

В. БОГУШ.

МУШУ ЎДАКЛАДНІЦЬ

У «Ліме» № 4 (27.1.89) было надрукавана маё пісьмо, у якім я дзялюся сваімі думкамі ў сувязі з вывучэннем пытання аб усталяванні даты штогодняга дня памяці. Неабходна больш матывавана абгрунтаваць свае думкі.

Дзяды — гэта старажытны язычніцкі звычай памінання нябожчыкаў, у якім працягваюцца сляды культуры даўно памершых продкаў.

Фалькларыст М. А. Дзмітрыеў (1869) зафіксаваў і словы, якімі выпраўлялі Дзядоў. Абавязковым рытуалам было ахвяраванне (пакіданне) часткі ежы і піцця продкам на стале. У некаторых раёнах па чарзе пералічалі імёны памершых і нават хадзілі на могільні. Хаця асобны звычай наведвання могільні існаваў больш на Радаўніцу, Наўскі Вялікідзень, Наўскую Тройцу, калі прыбіралі пахаванні і ладзілі рытуальныя абед. Своеасаблівым і паэтычным звычайным памінання Дзядоў з'яўляецца «Жаніцтва коміна» на Палесці.

Кідаецца адразу ў вочы, што памінальні праводзіліся ва ўсе петы года. Аднак існавалі дамініруючыя ў гэтых адносінах месцы. Асабліва вылучаюцца вясна і восень. У годзе праводзілася б і больш разоў памінаць, у тым ліку звычайна 4 Дзяды (колькасць залежыць ад мясцовай традыцыі).

Па сутнасці, як я пісаў, вясною такім днём памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны ўно

стала 9 мая. Не ведаю, ці правамерна яго расшыраць і на папярэдні дзень, як прапануюць некаторыя. Дзень Перамогі — гэта не толькі радасць, гэта і сум.

Другі такі дзень нацыянальнай памяці ахвяр павінен быць не проста ў адзін з традыцыйных восеньскіх дзён, як я пісаў, а святкаванне ў пачатку лістапада, калі неабходна таксама дагледзець на зіму пахаванні. Але неабавязкова і лістапада, як гэта было сказана ў маім мінулым матэрыяле (віна аўтара і рэдакцыі).

Прапаную нацыянальны дзень памяці загінуўшых за свабоду Беларусі і ахвяр беззаконнага праводзіць на Асяніны: у суботу (сплейная трапеца) і нядзелю (мітынг-рэвю) перад Змітравым Днём, які заўсёды бывае 8 лістапада; калі ж Дзяды супадаюць са святам Кастрычніка або з'яўляюцца яго прараднем, то дзень памяці (мітынг-рэвю) пераносіцца на папярэднюю нядзелю. Прапануемы варыянт у некаторыя гады будзе супадаць або сутыкацца і з другой датай народнага календара — Задумным Днём і з першымі праводзімамі Дзядоў у Мінску (30 кастрычніка). У перыяд «вяртання» да народных вытокаў неабходна прыняць захаваць народна-каляндарную тэрміналогію, народны календар ужо шырока прапагандаецца ў перыядным друку, на радыё і тэлебачанні.

Алесь ЛОЗКА.

Між былым і наступным

(Пачатак на стар. 5).

а што ж гэта тады выходзіць? Калі я і не рускі, і не беларус — дык а хто я? Хто я такі ўсе-такі? Паўтарага гадоў назад прадзеда мае называлі сябе проста «тутэйшымі». Дык што — я ізноў зрабіўся «тутэйшым»? Маючы сваю суверэнную дзяржаву — БССР?

Неспакойна і прыкра мусіць пачувацца такі беларус на Беларусі, калі ён жыве думаючы... Хіба ўжо дайшоў да таго, што ні аб чым духоўным не думае? А калі думае — дык самы раз яму на ўвесь голас запытацца: Хто — я? Хто мы ўсе, што нарадзіліся на гэтай зямлі? Як можна жыць без свайго аблічча і без свайго імені? Ды гэта ж — жыць без пачуцця ўласнага гонару і годнасці...

АМАЛЬ НА КОЖНЫМ СХОДЗЕ — плёткі, плёткі, плёткі, бруд, бруд, бруд. Замест размовы аб літаратуры і аб тым, чым жыве, чым заклапочаны народ. Слухаеш іншага члена саюза — і ад сорама хоча ты сцрозь зямлю праваліся! Пра якую тут пашану да пісьменніцкай прафесіі гаварыць, калі элементарнай павягі да годнасці сумленнага чалавека не бачна. Вось заклікае таварыш да спагады, да дабрабыту, да спынення грызні-міжусобіцы — і тут жа сам такое гаворыць пра калегу-паэта, што хочацца крыкнуць: «госпады!» Прычыны — гаворыць спакойна, улаўнена, па прастанасці свайго нават не разумеечы, што робіць непрыстойнасць — аблівае брудам сумленнага таленавітага чалавека.

Дзе плётка вылазіць наверх, дзе сказаць плётку — важнай за ўсё, а не сказаць — няўдзячна, — там абыватальна-мяшчачы мараль святкуе сваю перамогу.

ВУЧЫЦА У СУСЕДЗЯУ, пераймаць іх добры вопыт у сферы духоўнай мы не ўмеем. Вось сабралі тры пісьменнікі — А. Адамовіч, Я. Брыль і У. Калеснік — жывыя расказы пакутнікаў фашыскай акупацыі на Беларусі і зрабілі выдатную кніжку «Я з вогненнай вёскі...». Па іх узору С. Алексіевіч складала і выдала кніжку расказаў жанчын — удзельніц Вялікай Айчыннай, пад назвай «У вайны не жаночы твар», а пасля — кніжку ўспамінаў былых дзяцей вайны «Апошняя сведкі». Яшчэ ў 1948 годзе выйшла цікавая кніжка дзіцячых расказаў аб перажытым у вайну «Ніколі не забудзем», складальнікамі якой былі Я. Маўр і П. Рунец. Гэта ўсё, можна сказаць, мемуары самога народа, часам крыху падрадагаваныя, аблітаратураныя (аб чым нельга не пашкадаваць). Мы ганарымся гэтымі выданнямі і думаем, што вельмі шмат зрабілі для захавання народнай памяці ў форме вусных апавяданняў, расказаных бывалымі людзьмі краю. А між тым у нашых суседзях палякаў ужо больш за паўстагоддзя (значыць, з даваеннага часу) праводзяцца конкурсы на пісанне мемуараў, у якіх прыняў удзел кожны семнацатны жыхар Польшчы. Як гэта абуджае грамадска-палітычную актыўнасць людзей — даказваць няма патрэбы. Збіраюцца і іншыя «асабістыя дакументы» народа: дзённікі, жывыя сямейныя хронікі, запісныя кніжкі. Чаму ўсё гэтага не робім мы? Чаму мы не турбуемся, што адыходзяць у нябыт (ужо адышлі!) сотні тысяч і мільёны расказаў-ўспамінаў бывалых людзей — франтавікоў, партызан, падпольшчыкаў, палонных і катаржан, пакутнікаў-мучанікаў бязвінна сасланых у Сібір і на Калыму, герояў сацыялістычнага будаўніцтва 30-х і пасляваеннага аднаўлення? Гэта ж неацэнная памяць народа, без чаго немагчыма будзе ствараць праўдзівую гісторыю Бацькаўшчыны.

У КОЖНЫМ ГОРАДЗЕ і раёне ёсць занябданыя ці часткова разоўраныя помнікі культуры, альбо нават ужо рэшткі помнікаў, якія належыць даглядаць, адрамантаваць, рэстаўраваць. А дзе трэба — і збудаваць новыя. Пакуль мы гэтага не зробім — не прывяжам тысячы жыхароў раёна да канкрэтнай справы — слабае, на словах, будзе там гісторыка-патрыятычнае выхаванне. На адрэстаўраваных і збудаваных помніках абавязкова павінен быць надпіс: за сродкі ўдзячных землякоў, грамадзян гэтай мясцовасці. Ахвяраванні могуць паступіць і ад тых землякоў, што сёння жывуць далёка, але даражыць аўтарытэтам свайго малой радзімы, свайго гарадка, раёна. Грэба арганізоўваць вялікую работу. Яна — мабілізацыйная. Яна стане масавым рухам супроць абыватальнасці да ўласнай гісторыі і культуры і дасць багаты духоўны плён. Асабліва важна, архіважна — уцягнуць у гэты рух моладзь, школьнікаў.

І яшчэ: цінавы, наштоўны помнік трэба прапагандаваць. Для чаго: выдаць кніжачку аб ім ці бунлет, або і тое і другое. Калі гэта помнік вучонаму, пісьменніку, мастаку — у мясцовай інігарні (ніску) заўсёды павінен быць яго кнігі.

«О, ГОСПАДЗІ! Яшчэ гэтых нячыстая сіла прынесла!»

Такое не аднойчы даводзілася чытаць на твары прадстаўніка мясцовага партыйнага або савецкага кіраўніцтва... Не рад, не рад таварышчок прыезду пісьменніка! Дык чаго радавацца? Па-першае, па горла клопатаў іншых — тых, пра якія абавязкова запытаюць вышэй. А гэта — што за клопат? І якая карысць? Багата маюць вольнага часу — дык вольна і раз'язджаюць са сваімі «сцішкамі» ды «романамі». Па-другое, няёмка пачувацца буду; ніводнай жа кніжкі нікога з тасцей і ў руках не трымаў. А ў бібліятецы — ніводнага беларускага літаратурна-мастацкага часопіса.

Цяжка гасцям-пісьменнікам і цяжка таварышам гаспадару: на розных мовах гаварыць прыходзіцца. У іх — шмат да яго пытанняў; у яго — пытаніяў няма. Тое, чым яны жывуць, што іх турбуе, што ім баліць — для яго далёкае і чужое. Лёс роднай мовы і культуры яго не хвалюе. І пакуль будзе так — пакуль клопат пра нацыянальнае аблічча зямлі не стане кроўным клопатам таварыша-гаспадара — датуль духоўнае здароўе нацыі будзе пад пагрозай. Бо для яе здароўя клопату адной толькі творчай інтэлігенцыі — мала.

БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕННІКІ вельмі кепска ведаюць, што пра іх творы думаюць чытачы — тыя, для каго яны пішуць. Думку крытыка можна і не ведаць, бог з ёй, зрэшты, можна і ўявіць, што напіса той або іншы твой добра знаёмы крытык, а вольна што думае чытач, як ён успрыняў напісанне — гэта цінава, гэта вельмі і вельмі панядана ведаць. Але беларускі чытач сваіх водгукаў у друку амаль не прыслухае і пісем аўтару твора амаль не піша. Такі ён — наш чытач, своеасаблівы сціплы. Што зрабіць, каб выклікаць яго на гаворку? Можна, запрашаць да ўдзелу ў пісьменніцкіх сходах, можа, арганізоўваць з ім інтэрв'ю, можа, звярнуцца да яго з просьбай — прыслухаць свае лісты ў газеты і часопісы... Ва ўсім разе — трэба яго неяк раскатураваць, каб ён браў слова і гаварыў, што думае аб прачытаным. А перш за ўсё — трэба праводзіць сіламі навукоўцаў апытанні, рабіць сацыяльныя даследаванні. Як гэта даўно і з вялікай карысцю робіцца ў добрых людзей. Такое вывучэнне адносін, ацэнак і думак чытача яшчэ больш, чым пісьменнікам, патрэбна палітыкам, ідэолагам, кіраўнікам і аўтаматам мас. Бо чытач у сваёй суккупнасці — гэта, можна сказаць, народ. Добрую кніжку чытаюць мільёны.

У ПІСЬМЕННІКАУ слабая арганізацыйна-творчая сувязі з навукоўцамі акадэміі і вышэйшых навучальных устаноў. Тое

ж самае, што і ў нашых узаемадачыненьнях з іншымі творчымі саюзамі. Гэта шкодна адбіваецца на агульным стане беларускай нацыянальнай культуры і асабліва — на стане беларускай мовы. Наша супрацоўніцтва з мовазнаўцамі, гісторыкамі, філосафамі, этнографамі, фалькларыстамі, мастацтвазнаўцамі — ніякае, ці амаль ніякае. А гэта ж тыя навуковыя сілы, якія працуюць на беларускім нацыянальным матэрыяле, якія вызначаюць нацыянальныя воблік акадэміі і вышэйшай школы і якія ў першую чаргу абавязаны падтрымліваць узровень гуманітарнай культуры ў рэспубліцы. Уяўляю, якім карысным было б, напрыклад, кантактаванне пісьменнікаў з гісторыкамі, да якіх бы супольнымі поспехамі мы ўжо сёння прыйшлі, калі б яно ўзнікла своечасова. Пісьменнікі даўным-даўно выказалі погляды і думкі, да якіх нарэшце гісторыкі пачалі прыслухоўвацца (яшчэ не ўсе і не да ўсіх, праўда), але мы выказвалі іх не ў атмасферы супольных пошукаў ісіцы, не ў творчых, таварыскіх і сяброўскіх, кантактах з навукоўцамі, між намі заўсёды існавала пэўная адчужанасць. Цяпер яна, дзякаваць богу, патроху пераадоўваецца.

ЦУДОУНЫ РАМАНС Аляб'ева на верш Гэта. Музыка — руская, а пазыя — нямецкая. Нямецкая? Была нямецкая — пакуль была на нямецкай мове. Але як толькі пераправілася ў душы рускага паэта-перакладчыка на рускі лад — яна стала рускай пазыяй. І Аляб'еву напісаў романс на рускі верш. Падобных прыкладаў у гісторыі рускай музыкі вельмі шмат, што сведчыць аб вялікай эстэтычнай культуры і мудрасці кампазітараў: яны разумелі, што пазыячны пераклад з замежнай мовы на рускую належыць ужо і рускай літаратуры, рускай нацыянальнай культуры.

Сілюся ўспомніць хоць бы адзін гэты прыклад у беларускай професійнай музыцы, у песеннай творчасці беларускіх кампазітараў. На жаль, успомніць не магу. Калі і ёсць падобныя прыклады, дык, мабыць, вельмі-вельмі рэдкія. Не цікавіцца нашы сябры-кампазітары беларускімі пазыячнымі перакладамі. А дарэмна! Колькі ў зборніках замежнай пазыі на беларускай мове цудоўных лірычных шэдэўраў, якія самі прасяцаю на музыку? Як бы гэта ўзабагаціла тэматычна і аэразна нашу беларускую песню!

ШТО МЫ ВЕДАЕМ пра тое, як беларуская мастацкая культура ідзе па свеце і як яна ў свеце ўспрымаецца, як ацэньваецца? Што гавораць-пішуць пра нашы песні і танцы, пра наш тэатр, пра нашу літаратуру? У чым бачаць асаблівасць, адметнасць беларускага нацыянальнага мастацтва?

Вельмі мала мы ведаем пра гэта. У друк трапляюць асобныя звесткі — выпадак ад выпадку, эпізодычна. Што само як-небудзь прычычэ — дабяжыць да нашага краю, спадарожным ветрам занясёцца. І нават гэтыя крохі не збіраюцца ў адно месца, не аналізуюцца, не вывучаюцца. Як быццам нам зусім абьякава, што пра нас думаюць, як мы выглядаем у вачах свету. А між тым у нас ёсць сваё Міністэрства замежных спраў, сваё прадстаўніцтва ў ААН і ў ЮНЕСКА, ёсць Таварыства дружбы, ёсць таварыства «Радзіма»... Шмат чаго ёсць, толькі няма ў каго спытаць — што пра нас гавораць-пішуць за мяжою? А гэта неабходна ведаць. Для нармальнага самаацэнавання, каб не захварэць усёй нацыяй на комплекс непаўнацэннасці.

ЯК МЫ ПАВАЖАЕМ сваю нацыянальную культуру, а гэта значыць — саміх сябе, можна

меркаваць і па наступных фактах: хто прадстаўляе гэту культуру за мяжой Беларусі і Савецкага Саюза, у міжнародных арганізацыях, на ўсеагульных і міжнародных форумах. Нярэдка гэты «хто» бывае або «дуб дубам», або таварыш, які нядаўна пераехаў у рэспубліку, з гісторыяй і культурай Беларусі як след пазнаёміцца яшчэ не паспеў, мовы беларускай не ведае — двух слоў не зьяка, нават чытаць па-беларуску не ўмее — не тое што гаварыць, пра такіх імені, як Дуінін-Марцінкевіч, Багушэвіч, Гарэцкі, нават і не чуў, — аднак жа едзе прадстаўляць нацыю, выступаць ад яе імя. Калі глянуць сур'ёзна, па-дзяржаўнаму — дык, што гэта? Недааруменне? Абыякавасць? Дурноста? Напэўна! Бо не хочацца ж думаць, што гэта — свядомы, наўмысны, цынчны здек, запланаванае прыніжэнне нашай нацыянальнай годнасці. Чаму ж мы церпім гэтакі ненармальны, недарэчны стан рэчаў? Хто ж у свеце будзе нас паважваць, калі мы самі сябе не паважваем!..

Б'ЮЦЬ У ДРУКУ маладых энтузіястаў адраджэння беларускай культуры, гісторыі, мовы. Не проста ўшчуваюць — пабачкоўска, заклапочана, а менавіта б'юць — дупяць добрым дубцом ды яшчэ і з поцягам. Нават горш: знаходзяць у іх грамадскай чыннасці, у іх культурных захапленнях шось агульнае са здраднікамі Радзімы гадоў Вялікай Айчыннай, з фашысцкім ахвосцем...

Старэйшым вучыць маладых — так заведзена адвеку. Вучыць, падказваць, накіроўваць, дапамагаць добрай пародай... Але — лупцаваць, біць? Гэта можа даць плён толькі кепскі.

Маладым пэтам і пісьменнікам, напрыклад, трэба дапамагчы зразумець, што беларуская літаратура сёння можа, як ніколі, патрэбны моцныя сумленныя таленты. І што старэйшыя майстры слова заклапочаны перш за ўсё гэтым. Чым больш будзе яркіх і галоўнае, сумленных талентаў — тым больш надзея, што роднае слова не загіне, будзе гучаць у вуснах і сэрцах тых, каму яно павінна належаць. Вось гэту ісіцу трэба напамінаць ім часцей. Што ж датычыць іх цікавасці да каранёў і вытокаў нацыянальнай культуры, да складаных пытанняў айчынай гісторыі, іх жадання паслужыць — хай сабе часам і няўмела — росту гістарычнай і нацыянальнай самасвядомасці свайго народа, — дык гэтай трэба толькі радавацца... Не лічыць жа мудрасцю тыя прычпылы выхавання, паводле якіх нашы маладыя людзі будуць вырастаць нацыянальнымі нігілістамі, раўнадушнымі да лёсу роднай мовы, беларускай гісторыі і культуры. Ці, можа, хто-небудзь думае, што ў нас ужо наогул страчана здольнасць адрозніваць, дзе мудрасць, а дзе подласць?

«АЛЕ САМАЕ ГАЛОУНАЕ, што цяпер трэба зразумець, — гэта тое, што разнастайнасць, непадобнасць нашых нацыяў адна на другую ўзабагачае чалавецтва ў цэлым...» Гэтыя словы выдатны рускі пісьменнік Дамітр Міхайлавіч Балашоў сказаў на Міжнародным сімпозіуме ў Італіі, прысвечаным 1000-годдзю хрысціянства на Русі.

Ніколі, пачынаючы яшчэ са студэнцкіх гадоў, не было ў мяне сумненняў у праўдзівасці гэтай думкі, гэтага погляду на шалатачынальнае ўстройства чалавечага агульнажыцця, дакладней — на вялізны агульны выйгрыш ад такога светаўстройства. І аднак жа ўсё жыццё збіраю, выпісваю або падкрэсліваю ў кнігах думкі, ідэнтычныя або сугучныя тым, што працытаваныя. Навошта — калі даўным даўно перакананы ў гэтым і перакананні маіх ужо нішто не пахісне? Не ведаю, навошта. Можа, таму, каб бачыць і адчуваць: ты ў сваіх галоўных перакананнях не адзінока — аўн колькі людзей думалі і думаюць данада гэтага жа, як і ты. І гэтак жа гораца адстойваюць гэту пазыію. А можа, ты робіш гэта таму, што амаль кожны дзень сустракаеш погляды процілеглыя, сустракаеш вядунычае непрыманне «разнастайнасці і непадобнасці» нацыяў? Чаму так шмат людзей, якія працуюць уніфікацыі, эліцыя нацыянальных моў і культур, саміх народаў? І чаму іменна аб гэтым так цяжка весці з імі спрэчку — даназваць відочную абсурднасць, г. зн. ненатуральнасць і бласэнсавасць такога патрабавання? Пытанне — не з тых, што «паміж іншым».

Па старонках друку

ДОБРЫ ЗНАК ЦІ «ЭКЗОТА»

Чытачам «Советской Белоруссии» напэўна запомніўся нумар газеты за 26 лютага г. г. Запомніўся, вядома ж, лістом жыхара г. Вілейкі Б. Дуброўскага, змешчаным на трэцім старонцы пад рубрыкай «Прашу слова». Ён адразу ж прыцягваў увагу надрукаваным па-беларуску загадкавым «Не цурацца сваіх вытокаў». І ліст чытача таксама быў на беларускай мове.

«Я і вялікае кола маіх сяброў аднадушчаю, — піша Б. Дуброўскі, — гораца вітаем усе пазытыўныя зрукі ў перабудове грамадскага жыцця нашай рэспублікі, асабліва тыя, што датычаць роднай культуры, нацыянальных традыцый і беларускай мовы. Як можна далей цягнуць такую лянучую несправядлівасць, што беларус, карэнны жыхар рэспублікі, вымушан цурацца сваіх вытокаў, пазбягаць размаўляць на роднай мове? Як магло такое здарыцца?.. Трэба нешта рабіць, тэрмінова, неадкладна, зараз жа, каб не здарылася трагічна-непапраўнае, каб не задыхнулася ў нас вялікая ідэя перабудовы».

Правільна ставіць пытанне адраджэння роднай мовы чытач «Советской Белоруссии» з Вілейкі. У гэтай сваёй турбоце, у гэтых сваіх клопатах і трывогах ён не адзінока. У абарону беларускай мовы і культуры падымае голас шырокая грамадскасць рэспублікі. Людзі самых розных узростаў і прафесій з болей і абурэннем пішуць пра ненармальнасць становішча з роднай мовай у рэдакцыі газет і часопісаў, на радыё і тэлебачанне, у савецкіх і партыйных органах і ўстановах. Шмат такіх лістоў і ў рэдакцыйнай пошце «Ліма». Карацей кажучы, ліст Б. Дуброўскага — усюго толькі адзін з многіх, і на яго можна было б не звяртаць асаблівай увагі, калі б не тая акалічнасць, што ён надрукаваны ў «Советской Белоруссии»... на беларускай мове.

Наогул беларускае слова налінікі трапляе на старонкі рускамоўных газет Беларусі. Так, час ад часу друкуе вершы беларускіх паэтаў у арыгінале брэсцкага «Заря». Колькі гадоў назад яна апублікавала нават цэлую паэму Ніны Мацяш. Сяды-тады паўляюцца вершы на беларускай мове ў «Сельскай газет», а таксама ў «Знамени юности». Не так даўно апошняя «адважылася» і на большае: надрукавала ў арыгінале, гэта значыць па-беларуску, дзённічаныя запісы Уладзіміра Караткевіча. Зрэшчэ часу вершы нашых паэтаў у арыгінале трапляюць і на старонкі «Советской Белоруссии». Адным словам, прэцэдэнт былі. Але, паўторым, тычыліся яны пераважна беларускага паэтычнага слова.

Выпадак жа, на які звяртаем увагу — іншага плана. На гэты раз «Советская Белоруссия» надрукавала на беларускай мове звычайны ліст чытача. Праўда, лісту папярэднічае такая рэдакцыйная «прадмоўка»: «Хотя «Советская Белоруссия» выходит на русском языке, письмо жителя г. Вилейки Болеслава Дубровского мы решили напечатать без перевода. Причина одна — сохранить его колорит, стиль, полнее и острее передать всю тревогу за судьбу РОДНОЙ МОВЫ, которой живет автор».

Вось і ўзнікаюць пытанні. Што азначае гэты, апошні прэцэдэнт? Ліст апублікаваны без перакладу толькі таму, што ў ім ідзе гаворка пра беларускую мову? Дзеля таго, каб, так бы мовіць, родным словам сказаць аб родным слове? Ці мо гэта ўсё ж спроба наогул сёе-тое друкаваць па-беларуску, добры знак увагі і спадзявання на тое, што беларускае слова можа прысутнічаць і не адчуваць сябе ішчародным у рускамоўнай беларускай газетце? Пра гэта ў рэдакцыйнай «прадмоўцы» нічога не гаворыцца. І тым не менш пасля публікацыі ліста Б. Дуброўскага падумалася: а чаму б і не прапачытаць беларускаму слову на газетных палосах, скажам, той самай «Советской Белоруссии», стала? Чаму робіцца выключэнне толькі для вершаў? Чаму не змяшчаць у арыгінале і апавяданні нашых пісьменнікаў? А рэзэнзія на кніжку ці на тэатральны спектакль, нарыс? Сапраўды, а чаму б і не?

Такое практыкавалася ў свой час і ў нас, такое практыкуецца і зараз у некаторых рэспубліках. Далеб'ог жа, нічога заганага не было б у тым, каб час ад часу рэдакцыі ажыццўлялі такія публікацыі (прынамсі, да таго часу, пакуль выданні, як мркуецца, зноў не стануць двухмоўнымі). Як-нік, гэта ж усё-тані, рускамоўныя БЕЛАРУСКІЯ газеты, яны адрасуюцца ўсім жыхарам рэспублікі, а не толькі яе рускамоўнай частцы.

ЛІМАВЕЦ.

ФАНФАРЫ І КАМЕНТАРЫ

У зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся «Парад брас-ансамбляў» з Масквы. Такія канцэрты пакуль не частыя. Канцэртная духавая музыка толькі набірае сілу, таму вельмі важна не пакінуць такіх падзеі без увагі рэкламы, друку. На сённяшні дзень мы маем не вельмі прыемную карціну прапаганды і папулярнасці жанру духавой музыкі. Як ні прыкра, большасць людзей мае ўяўленні пра выразныя магчымасці медных духавых інструментаў на ўзроўні колішніх паркавых і самадзейных аркестраў. Сёння людзі ў масе сваёй катастрафічна адсталі ад дасягненняў айчынных і замежных выканаўчага мастацтва ігры на духавых. (На гэтую тэму быў у «Ліме» за 20.05.88 г. грунтоўны артыкул загадчыка кафедры духавых інструментаў БДМ М. Волкава). Канцэрт, які стаўся падставой

для сённяшняй размовы, — канкрэтнае дзеянне ў справе вырашэння праблем духавой музыкі. На жаль, гэты канцэрт не быў выключэннем па запаленнасці філарманічнай залы. Прычынай і на гэты раз з'явілася амаль «нулявая» рэклама. Многія, відаць, проста не ведалі пра канцэрт. Упэўнены, што сярод мінчан прыхільнікаў духавой музыкі значна больш, чым сабрала ў той вечар зала.

А канцэрт па ўсіх мерках атрымаўся асабліва. Праграма яго цалкам складалася з твораў для ансамбляў медных духавых інструментаў. Маскоўскі квартэт трубацоў і Брас-квінтэт Маскоўскай кансерваторыі, Брас-квінтэт і Квартэт трамбонаў ДАВТА СССР былі прадстаўлены на вечары. З уступным словам выступіў народны артыст РСФСР прафесар Ціма-

фей Дакшыцэр. (Дарэчы, ягоны прыезд у Мінск сам па сабе стаў значнай падзеяй). Калі ён выйшаў на сцэну, доўга не сціхалі апладысменты. Цімафей Аляксандравіч, кورتка закрываючы гісторыю ўзнікнення і развіцця выканаўства на духавых інструментах, больш падрабязна затрымаўся на сучасных набалелых пытаннях. Вядома, як трубац-выканаўца Ц. Дакшыцэр — велічыня сусветнага прызнання і славы. Ён пастаянна ўдзельнік міжнародных сімпозіумаў па праблемах развіцця выканаўства на духавых інструментах, таму інфармацыя, якую ён валодае, заўсёды самая аператыўная і цікавая.

Наогул, ансамблевае выканаўства на медных духавых інструментах маладая ў нашай краіне: масавасць і распаўсюджанне, проста захалпенне ансамблевай іграй, арганізаванай брас-ансамбляў назіраецца менавіта ў наш час — у канцы 80-х. Па ўсім было відаць, што і прадстаўлены ў «Парадзе» калектывы знаходзяцца ў творчых пошуках свайго, неподобнага да іншых выканаўчага стылю. У гэтым плане вылучыўся Брас-ансамбль Маскоўскай кансерваторыі: рэпертуар таіх ансамбляў паўпаўняюць пераважна творы замежных кампазітараў, а тут праграма цалкам складалася з твораў савецкіх, яна з'явілася і прэм'ерай для мінскіх слухачоў, і паказала, што кампазітары, асабліва маладыя, усё часцей

звяртаюцца да духавых, магчымасці якіх яшчэ мала раскрыты.

На фоне агульнага поспеху канцэрта Квартэт трамбонаў Вялікага тэатра СССР успрымаўся сапраўдным адкрыццём для мінскай публікі. Многія, з кім давялося падзяліцца ўражаннем аб выступленні гэтага калектыву, збынтэжна прызнавалі, што ведалі пра існаванне Квартэта, але і не здагадаліся пра яго бліскучы мастацкі ўзровень. Трэба хаць б трохі разбірацца ў спецыфіцы ігры на трамбоне, каб уявіць сабе ўсе складанасці, влікія намаганні іх пераадолення на шляху да такой фантастычнай зладжанасці і збалансаванасці гучання.

Але ж чаму так здараецца, што музыканты сусветнага класа застаюцца малавядомымі ў сваёй краіне? Чым тут можна было б з боку нас, беларусаў, дапамагчы справе? Існаванне «ЛіМа» — гэта добра, але ж недастаткова, каб паспяваць за адлюстраваннем усіх цікавых музычных падзей. Сёння можна толькі марыць пра спецыяльнае музычнае выданне, на старонках якога змяшчаліся б інтэр'ю аўтарытэтных музыкантаў-духавакоў (я не кажу тут пра іншыя музычныя спецыялісты), педагогаў, аркестравых музыкантаў. На тых старонках маглі б падаляцца сваімі ўражаннем і слухачы. А ў рэспубліцы ёсць высокапрафесійныя музыканты-духавакі, сапраўдныя майстры сваёй

справы. Есць што сказаць і ім, і пра іх.

Яшчэ адну балючую нашу праблему нагадаў бліскучы «Парад брас-ансамбляў»: ён узрушыў даўня мары (не толькі выканаўцаў-духавакоў) пра арганізацыю прафесійнага духавога аркестра ў БССР. Здаецца, колькі ўжо выпяляе аб'ектыўным і суб'ектыўным умовам? Патрэба ў аркестры павялічваецца з год у год, многае робіцца, а карэнных пераменаў няма, хаця ўсе спадзяванні скіраваны па-ранейшаму на духавы аркестр студэнцкага кансерваторыі, якім кіруе А. Берын. Відаць, ёсць у гэтым калектыве праблемы творчыя. Але ж творчыя не значыць — не вырашальныя! А тым часам студэнці энтузіям губляе сілу, а на адміністрацыйна-дысцыплінарных прыёмах наўрад ці атрымаецца задумаць.

Аптымізму надаюць хіба што канцэрты нашталт «Парада брас-ансамбляў». Яны не толькі ўзрушваюць пачуцці, але і абуджаюць дзейныя творчыя сілы, маюць веру ў магчымасць існавання духавой высокапрафесійнай канцэртнай музыкі. Дзякуючы кожнаму ўдзельніку «Парады», арганізатарам гэтага выдатнага музычнага вечара. І пажадайце, каб мінская публіка часцей ішла на прызыўныя гукі канцэртных фанфар.

П. ДУДАРЭНКА,
артыст аркестра Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

ПЛЁН ПЛЕНЭРУ

Вось яны і стаяць. Гэтыя дзесяць камяней. Быццам знялі іх кранам не з кузава аўтамашыны, а з акамянелых плячэй. Мускулы яшчэ гудуць. Сэрца ж, быццам выпраменьная спружына, само сабе не верыць: няўжо ўсё!

Ужо дваццаць гадоў сярод скульптараў Мінска ішла гаворка пра гарадскі пленэр дэкаратыўна-паркавай скульптуры. Але заўжды нешта перашкаджала ідэю рэалізаваць. Калі пагадзіцца, што «архітэктурна — гэта мастацтва караляў», то ваянне па сваёй працэскасці — мастацтва князёў. Як вядома, калі з бронзаў у 60—70-ыя гады і пазней было цяжка, дык каменя для скульптуры не было ўвогуле. Дайшло да таго, што амаль на валаску вісела рамяство фармагораў, пракладчыкаў. Ды што—скульптараў! Скульптурная секцыя СМ Беларусі адзін год з трох фактычна не працавала зусім! Ці ж дзіва, што на першы дзень пленэру дэкаратыўна-паркавай каменнай скульптуры, які адбыўся летась у Мінску з 21 жніўня па 14 кастрычніка, на дзесяці скульптараў быў толькі... адзін ручны малаток. Па сутнасці каменярэзнае майстэрства ў Мінску выратавалі ад вымірання рабочыя — улюбленыя ў сваю справу каменярэзы скульптурнага цэха мастацка-вытворчага камбіната: Генадзь Скабіцкі, браты Казіміравы і браты Козель. Трэба было бачыць, як майстры-каменярэзы вучылі скульптараў, як «ставілі» ім удар, як вучылі нават назвам інструментаў.

Цяпер гэта ўжо — успаміны. Ні фота, ні кінакамеры не пакінулі сведчаньняў аб тым, як разгублены, амаль у роспачы, стаяў скульптар Л. Зільбер з ручным інструментам ля свайго вялізнага каменя. А ў гэты ж момант побач фанабэрыстаганарлівы Канстанцін Козель, апранушыся ледзь не ў камічны касцюм, пад грукат кампрэсара, нібы алоўкам, выкрэсліваў бензарэзам з граніту сілуеты кампазіцыі У. Слабодчыкава. Побач Г. Гаравая, як птушка, па зярнятку дзяўбе мармуровую глыбу.

Камісар, давай тэхніку! — гэта значыць кампрэсар-шланг, пневмаматы і скарпель. Гэта я цяпер ужо ведаю, як усё гэта разам працуе. А тады, у пачатку пленэру? Забеспячэнні Мастацка-вытвор-

чага камбіната — спецы і тым не змаглі дастаць увесь камплект абсталявання. Што ж мог зрабіць я, калі і сам дрэнна ўяўляў, чаго там трэба.

Месяц, які быў у мяне на падрыхтоўку пленэру, увесь пайшоў на «выбіванне» дазволу гарвыканкома. Усе — «за». Ніхто не супраць. Але вось толькі ніхто не ведае, што гэта такое — пленэр... Тут падумаеш, перш чым свой подпіс падставіць. Пленэр пачаўся 21 жніўня. Пастанова аб яго правядзенні падпісана толькі ў канцы дня ў пятніцу — 19-га.

Ці другі прыклад. Ужо ў час пленэру ўзнікла патрэба зрабіць нейкія прылады. Па звычцы застойных гадоў звяртаюся ў гарком партыі: «Ратуйце!», бо ведаю: гэта «спрацуе» хутчэй за ўсё. З гаркома звоняць у партком аднаго завода — «Дапамажыце». Прыходжу. Сустрэкаюць ласкава. Адрозні ў цэх? Не, давайце чарцяжы: раптам што здарыцца — нам адказваць. Добра. Раблю чарцяжы. «Прабачце, адзін узор можам з ходу. Астатнія — планавым чынам». Як узлілася падлічваць выдаткі, сабекошт, металаёмкасць... — пленэр скончыўся. Званю: «Хлопцы, здыміце заказ, ужо не трэба». — «Ну і добра, — адказваюць, — мы і не пачыналі». За наяўны разлік умельчы-рабочыя стварылі неабходнае за дзень. І зноў, як у «старыя, добрыя часы» застою: украсці можна, чэсна зрабіць — нельга.

Або ўзяць парадак фінансавання пленэру. У Гародні ў гэты ж час ішоў падобны пленэр. Адзел культуры гарвыканкома не шукаў пасрэднага, а сам арганізаваў фінансаванне. У Мінску ж скульптурны пленэр быў праведзены гарвыканкомом як заказ праз Мастацка-вытворчы камбінат Мастацкага фонду БССР, і камбінат атрымаў свае накладныя расходы ні многа ні мала — амаль чвэрць каштарысу. Канечне ж, камбінат дапамог. Але атрымалася так, што фінансаванне дакументы часткова прайшлі ў абыход камісара і ўдзельнікаў. Мяркую, што ў наступны раз (а пленэр вырашана праводзіць штогод) трэба паставіць справу інакш. Каб не ўдзельнікі пленэру былі субпадрадчыкамі мастацкага камбіната, а наадварот — камбінат быў субпадрадчыкам кааператыву скульптараў. Танней абыздзецца гораду і выгадней

удзельнікам. Такі кааператыв мог бы абслугоўваць не толькі мінскі, але і пленэры ва ўсіх абласных гарадах Беларусі. І гродзенскі, і мінскі пленэр паказалі, што справу гэту трэба распаўсюджаць, бо ўсе нашы абласныя гарады, раённыя — тым больш, не маюць паркавай скульптуры.

Але ўсё гэта — справы гаспадарчыя. А вось творчы працэс. Другі дзень пасля адкрыцця пленэру. На работу замест 10 чалавек з'явіліся толькі шасцера. Дзень, другі, тыдзень — няма людзей. Тэрмінова шукаць падмену? Праз тры тыдні прыйшоў сёмы. Толькі праз месяц — яшчэ двое. «Хлопцы, ці ж так можна? Дваццаць гадоў марылі і на тэле!» — «Мы нагонім...» Дзень і ноч рабіць будзем...»

Не. Камень — справа сур'ёзная. Патрабуе да сабе повагі. Ледзь-ледзь з дапамогаю каменячосаў выкарабкаўся трэці — усё роўна след паспешнасці адчуваецца і зараз у ягонай рабоце.

Гавораць, першы блін камяком. На жаль, уся творчая частка пленэру прайшла, на мой погляд, незадавальняюча. Горад атрымаў абяцанае — дзесяць каменных скульптур. Але ж пленэр — форма творчасці. Яго трэба параўнаць з навукова-практычнай канферэнцыяй. Задача пленэру не толькі зрабіць пэўную работу, але і даць штуршок для творчага росту ўдзельнікаў. Мне здаецца, што ў рамках праграмы пленэру павінен адбывацца абмен думкамі аб стане скульптурнага мастацтва, рамяства, лекцыі мастацтвазнаўцаў, сустрэчы з кіраўніцтвам горада.

Усяго гэтага не было таму, што камісар ператварыўся ў гаспадарчага «бегунка» па «пажарных» пытаннях. Скульптараў не ўдалося адлучыць ад хатніх турбот, ды й сама абмежаванасць разумення пленэру як творчай справы сыграла сваю ролю. Дагэтуль неабмеркаваны вынікі пленэру. Можна, няма пра што гаварыць? Ці ўсё яшчэ дзейнічае прыцип закуплінай крытыкі? Не зразумела.

Лепшы (па агульнай ацэнцы ўдзельнікаў) твор пленэра — «Голуб» Галіны Гаравой. Тут пры мінімальнай стылізацыі формы атрымалася вельмі ўдалае спалучэнне сімвала з канкрэтыкай жыццёвага пачуцця. «Хлеб» У. Слабодчыкава — яскравы прыклад «дэфарма-

цыйнага» прыцыпу формаўтварэння. У 60—70-я гг. гэты прыцип шырока скарыстоўваўся ў прыбалтыйскай пластыцы.

І. Кляніцкі ў сваіх «Адлюстраваннях» перш-наперш выяўляе матэрыял, тады як Э. Астаф'еў у «Абуджэнні» практычна зводзіць эстэтычную каштоўнасць каменя амаль да нуля. Скульптар Я. Пуставы будзе «Імпрызацыя» на чыста дэкаратыўных магчымасцях чырвонага граніту, А. Фінскі ў кампазіцыі «Сон» знаходзіць вельмі тонкую грань фактуры каменя і выяўленчай пластыкі. Пластычныя хады ў «Элегіі» маладога скульптара А. Чыр-

вось ужо некалькі год сапсаваныя творы коштам не ў адзін дзесятак тысяч рублёў ляжаць на гаспадарчым двары «Зелянбуда» па вуліцы Смаленскай. Нездарма ж удзельнікі пленэру наадрэз адмовіліся ставіць свае творы ў Міхайлаўскім скверы (па вул. Валадарскага) — на такім «бойкім» месцы шмат сыхадзіцца «бойкіх» юнакоў. Пасля доўгіх спрэчак месца для выстаўкі твораў пленэру было знойдзена добрае — у Купалаўскім скверы.

Хацелася б толькі, каб гаспадары «Зелянбуда», якім урачыста перадалі скульптары свае творы ў падарунак, неяк больш пажаліва ставіліся да эстэ-

Удзельнікі Першага мінскага скульптурнага пленэру.

рына крыху нагадваюць ужо вядомыя знаходкі тыповай логікі не «сурвага» — «стрыманнага» рэалізму. Больш вопытны Л. Зільбер (скульптура «Чалавек, які падмаецца з каленняў») дасягае спалучэння бытавізму з манументальнасцю, каменнай прыроды статуі з дакладнасцю дробных рысаў жанравай сюжэтыкі. Як бачым, творчы плён у чыста пластычных пошуках дае падставу для роздуму, і з гэтага боку пленэр можна лічыць удалым.

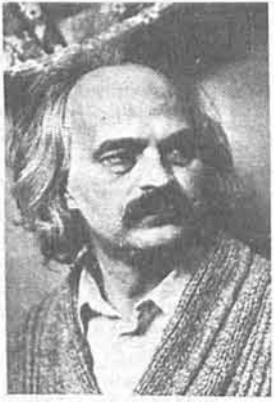
Яшчэ адзін бок падзеі варта закрануць у гэтых нататках. Дэкаратыўнай пластыкі ў Мінску пакуль вельмі мала. Жыхары горада не прывучаны да думкі аб сапраўднай каштоўнасці мастацкіх твораў у гарадскім асяроддзі. У многіх мінчан у памяці разбурае «Хлопчыка з ледзедам» у скверы ля тэатра Янкі Купалы. Але вось хтосьці размаляваў фарбай «Хлопчыка з вавёркай» скульптара Л. Давыдзенкі, што стаіць у зоне адпачынку па вуліцы Варашчылава. Хтосьці разбіў керамічны кампазіцыі Г. Кобрына на дзіцячай пляцоўцы. Нехта падпілаваў ногі чорта ў кампазіцыі «Батлейка» Л. Зільбера ля Тэатра музычнай камедыі. Нехта з «айцоў горада» затрымаў устаноўку дэкаратыўных кампазіцыі Б. Маркава ў мікрараёне «Усход-1» —

тычнага выгляду выстаўкі. Не прайшло і месяца, а ўжо інфармацыйныя планшэты вяліліся на зямлі, анатацыя выстаўкі знікла, таблічкі з назвамі пагубляліся. А ў парку ж ёсць і дворнікі, і даглядчыкі.

Пленэр скончыўся. Скульптары сталі на варту прыгажосці: да лета — у скверы, а потым — у Садзе скульптуры, што размешчана на беразе Свіслачы між будынкам гасцініцы «Беларусь» і Траецкім прадмесцем. Наперадзе наступны пленэр — цяпер ужо з удзелам гасцей з саюзных рэспублік і братніх краін. Рэпетыцыя прайшла. Вынік — плённы. Але нявырашаных пытанняў застаўся шмат — і фінансава-арганізацыйных, і тэхнічных, і творчых, і прапагандысцкіх. Наступнаму камісару хопіць турбот. А пакуль дзякую ўдзельнікам, кіраўніцтву Мастацка-вытворчага камбіната, супрацоўнікам аддзела культуры гарвыканкома, гаркома партыі, майстрам-каменярэзам — усім, хто спрыяў рабоце.

...А там, на паліgone скульптурнага цэха, зноў равуць краны, цяжавозы — рыхтуюцца новыя глыбы. Новыя вобразы чакаюць часу, каб з'явіцца на свет, на людскія вочы, каб заступіць на сваю вахту прыгажосці ў сталіцы Беларусі. Аляксандр ДАБРАВОЛЬСКІ.

Аляксей МАРАЧКІН

Дзядзька Язэп

У 1921 годзе ў вёсцы Сталіца, што непадалёку ад Германавіч, заляжыў беларускую школу. Ды праіснавала яна не больш як два месяцы. Польскія ўлады зачынілі яе як «нелегальную». Шкадавалі бацькі і плакалі дзеці... Вучняў сваіх вучыў па сваёй метадыцы без «пастрах і кары», а на зразуменні, што ёсць дабро і зло, што прыгожа і непрыгожа. Слухалі мяне не як «госпадына учителя» ці «папа», а як «дзядзьку настаўніка».

З Дзённіка Язэпа ДРАЗДОВІЧА.

У вайта Халявы
Настрой сапсаваны.
Расою азяблай блішчаць акуллары.

З-пад пэндзля—колер, з-пад пяра — слова. Як родняцца два мастацтвы—колеру і святла — у адной асобе? Таемнасць? Але ж ёсць тут і відавочная логіка, разумная круцінасць, якую адчуваеш як падвоеную пакуту ў падвоенай радасці творцы. І яшчэ — як двойное свята ад сустрэчы з яго асобаю.

Наш славуты зямляк жывапісец Бялініцкі-Біруля, да прыкладу, пакінуў не толькі іласцічныя творы жывапісу, але і ўзоры паэтычнага слова ў жанрах эпістэлярыя, мемуараў, апавядання. Пісаў і вершы. Яго самы блізкі сябар, вядомы мастак-акадэмік С. Жукоўскі, з якім Вітольда Казтанавіча родніла не толькі беларуская глеба паходжання і творчага натхнення, аднойчы, жывучы ў Варшаве і атрымаўшы ліст ад сябра, усклікнуў: «Ліст твой, брат мой духоўны, вялікі лірычны і рамантычны твор! Па глыбіні пачуцця і назіральнасці—вышэй за Тургенева! Я ўсім даючытаць. Захаваю яго як рэліквію прыгажосці душы паэта-мастак». Ігар Грабар неяк сказаў, што няма іншага жывапісца, які б гэтак бліскача валодаў літаратурным стылем, які Бялініцкі-Біруля. Ён прасіў яго напісаць успаміны пра Левітана. І мастак напісаў «Апошнія кветкі Левітана».

— Зноў узяліся за свое...
Вярэдзяць мне раны.
Для чэго хамуйляю я шлю цыркуляры?
Каб чуць вашу мову
У мястэчку, у гміне?
Дарма ўскрашэнне таго, што загіне...
Настрой у Халявы задужа паганы.
Тапоршчуща вусы... Змяніўся у твары.
У крэсле на крэсах і мулка, і колка.
Не ўгледзеў... Пад бокам адкрылася шkolка

На мове мужыцкай.
З якое нагоды?
На тое ні ўказу было ані згоды.
Пся вас!.. О, холера!
Што хочучь дабіцца?
Шыбуе пан вайта у вёску Сталіца.
А ў школцы ў Сталіцы
На кніжных паліцах:
Ластоўскі, Гарэцкі, Бядуля, Машара...
Купала, Луцкевіч...
Халява, як хмара.
А ў школцы ў Сталіцы
Над кніжнай паліцай
Абраз маляваны ў залочанай раме,
Як быццам сышоў сюды
з Вострае Браны.

Не вусы Маршалка на ім, не пагоны.
Вой з мечам узнятым выява Пагоні.
І словы Максіма, самотнага Бога.
Кліч Маці-Радзімы, і боль, і трывога.
А ў школцы ў Сталіцы
У роднай крыніцы

ён мову бароніць.
І горуцца дзеткі...
ён з імі нароўні.
Малююць узоры ў школе-майстроўні.
Падпанкаў і войтаў не страшны набегі.
Яго касмавітай, нябеснае бегі
Ніхто не адыме, ніхто не сурочыць.
І дзядзька Язэп сваім вучням
прарочыць:
— Пярунаві стрэлы над пушчай
грымелі...
— Жыве Беларусь: покуль мы
не знямелі!
Жыве! Покуль з намі адчай і адвага
І будзе да нас, як да іншых, павага.
Жыве! Хай паўторыцца гэта замова.
Жыве Беларусь, покуль жыць будзе мова!
Між Мнютай, Аятай
Язэп дзядзька крочыць

І кліча на вечы і вечна прарочыць...
А ў вёсцы Сталіцы, у нашай сталіцы
Другія ўжо кніжкі на школьных паліцах.

Другія імёны, эпоха не тая,
І зерне на глебе асцём прарастае.
Здаецца ж, не красы, а тыя ўсё крэслы.
Відаць, яшчэ смецце не ўсё ператрэслі.
Арудзе спраўна таварыш Халява
І шле цыркуляры налева й направа...
Чым мне перад дзядзькам Язэпам хваліцца?
Што шkolка адкрылася ў нашай сталіцы?
У матчынай роднай і вольнае мове?
Што мне раскажаць пры сустрэчы-размове?
Як глянуць у ясныя сінія вочы?
Дух цемры адолець ўчарашняе ночы...
А дзядзька Язэп усё крочыць і крочыць,
Нябесаў прарок. Ён між намі прарочыць.

У СЕ называлі яе дзядзькай, калі не бачылі зблізку яе твар. Ці ж не прыемна?

На пляж ішла рана, калі мора было бяжым ад прахалоды, а пясок не прасох яшчэ ад начнога прыліву. Знаходзіла месца каля скалы, адкуль бачны чырванаваты горб вострава, і чытала. Пакуль не рабілася горача.

Гэтае лета пачалося няўдала. Ад'язджаючы, разбіла дыяптрычны акуллары ад сонца. І засталася са звычайнымі акулларымі — бездапаможная супраць жнівеньскага бяску. К полудню Евін пляж ператвараўся для яе ў размытую пляму, якая калыхалася і рухалася па бугрыстым пяску. Пакрысе яе апаноўвала паніка—ад агню на небе, ад голых грудзей і спінаў, ад віску дзяцей, якіх жанчыны ўвесь час цягалі за сабой. Намацвала на дне сумкі купальнік, адзявала яго і ўцякала ў мора.

Вада — халодная і маўклівая — абдымала яе, і яна расслаблялася на хвалях, а тыя трымалі яе, як лёгкі кавалак дрэва. Тут, у вадзе, пачынала супакойвацца, думаць пра штосьці няпэўнае, што было ці не было, што будзе ці не будзе.

Вада не тое, што паветра — яна пружкая, і быць у ёй надзеяна. У вадзе чалавек ніколі не бывае адзінока.

Але вось непадалёк яна заўважае адну з тых хлапчукоўскіх галоў, якія цікуюць здалёк за голымі жанчынамі.

— Як вам не сорамна? — усклікнула яна. — Ай-я-яй!
Хлапчук трапіліся розныя. Адны ўцякалі з хуткасцю спартсменаў, другія — нахабныя і вострыя на язык — адбрэхваліся. Аднойчы яна разгледзела праз акуллары, як ружавеюць іх мокрыя шчокі, і падумала: «Калі ў мяне будзе сын, ён будзе такі ж». Яна не магла нарадзіць непрыгожага чалавека.

Але калі будзе сын, трэба будзе трымаць яго далей ад Евінага пляжа. Ад усіх тых форм, па-рознаму вылепленых прыродай.

На пяску дыхала цяжка, супакойвалася пасля паядынку з хвалямі. Адпачывала на сваім месцы каля скалы і старалася глядзець толькі на хвалі, неба і астравы.

Каб мела сына, трымала б яго далей ад Евінага пляжа. Хлопец ёсць хлопец, ён заўсёды ў пошуку жаночай прыгажосці і таемнасці...

Пасля абеду чытаць не хацелася. Плавала да вострава і вярталася назад, стомленая, але задаволеная, з адчуваннем, што вызвалілася ад напружвання. У такі момант адчувала, што яна створана з мускулаў — моцных і пругкіх мускулаў, якія прыходзяць у рух па яе жаданні.

Пасля абеду хлопцаў у заліве не было. Пасля абеду яны шукаюць дзядзьката. На высокім быльняговым пагорку ў гэты час з'яўляліся мужчыны і, не хаваючыся, зіркалі ў бок Евінага

пляжа. Жанчыны крычалі, сарамалі іх, і тыя аддаляліся маўкліва, як робаты, што ідуць у пэўным напрамку і з пэўнай мэтай.

З маленства адчувала недавер да хлопцаў, а пасля перанесла гэты недавер на мужчын. Спрабавала ўявіць, што гэтыя людзі такія ж, як і яна, — але дарэмна. Кожная сустрэча з якім-небудзь мужчынам выклікала страх — як дакрананне да нейкай экзатычнай расліны. А раптам гэта расліна атрутная? І калі пакіне знак на ўсё

ажно процілеглы бераг вялікага заліву, дзе бялелі раскіданыя палаткі. Яе забіла дабрацца туды з дапамогаю сваіх рук і ног — па вадзе.

Шмат было чаек — больш, як у іншыя дні. Яны кружылі над хвалямі — грацыёзныя, але драпежныя, з раскрытымі дзюбамі і распластанымі крыламі. Палявалі рыбу.

Яна нетаропкімі, разлічанымі рухамі адзела купальнік — загадзя берагла сілы для вялікага заплыву. Толькі акунула і ўздрыгнула — не

нават не паспелі ўскрыкнуць. Гаварылі і пра жанчыну з Евінага пляжа, што голая бегала шукаць сваю дачку. І ніхто не гаварыў пра яе блага.

Даўно не ела такіх нясмачных кебабчыкаў¹. Сядзела на краі паўразваленай каменнай агароджы, бо крэслы і сталы былі заняты, сціскала кардонны паднос ік з надкусаным кавалкам хлеба і дзівілася таму раздражненню, якое расло ў ёй і набірала хуткасць, нібы лавіна.

Здаецца, лета яе скончылася. Вы-

Дарына ГЕРАВА

Пераклады

ДАПЛЬЕ СЦІ ДА ТАГО БЕРАГА

апавяданне

жыццё? Каханне яе заспела непадрыхтаванай. Да яго яна паставілася сур'ёзна — як мужчына да мужчыны. І памылілася. «Ты моцная, — сказаў ёй на развітанне. — Ты перажывеш».

Калі пытаўся, ці не хоча яна мець дзіця — вядома, пыталіся жанчыны, а не мужчыны, мужчыны не задаюць такіх пытанняў, — яна толькі паціскала плячамі і ўсміхалася. Не адчувала яна патрэбу ў дзецях. А ці праўда? Праўда.

Пасля такіх размоў заставалася горьчэ шкадавання, што пытаюць аб гэтым у яе. І была глыбока прыхаваная надзея — усё ж была яна яшчэ не старой. І здароўе было, і нічога з ёй такога не здаралася, што так часта здаралася з людзьмі...

На пляжы гаварылі пра хваробы, пра моду, пра сваіх мужоў. Любілі пахваліцца і ўмела плялі розныя гісторыі. Некаторыя спрабавалі плаваць на цёплым мелкаводдзі. Яны пішчалі, пярэжаліся, і ўся энергія іх рук і ног вылівалася ў сумбурнае боўтанне, ад чаго атрымліваўся толькі вялікі шум і дабаўлялася пены ў заліве.

Перад заходам сонца якая-небудзь Ева, адзінокая, як і яна, падсядала да яе, каб прыкурыць цыгарэту, прамаяўляючы два-тры словы — для прыліку. Падабаліся ёй негаваркія, яны не любіць хваліцца і не стараюцца даймаць людзей сваімі клопатамі.

Але і тыя кароткія размовы мала краналі яе і не магло яе развесці. Калі ўжо лета пачалося няўдала, яго не паправіць і сонечнае надвор'е.

У той дзень паветра было асабліва чыстае, і яна бачыла праз акуллары

ад холаду, ад злавеснага выцця сірэны недзе побач.

«Праклятае лета! — падумала яна са злосцю.—Ну праклятае лета і ўсё тут».

На агульны пляж прымчала «хуткая». Да аднаго месца кіравалі матарныя лодкі. Не пераставала выць сірэна. За спіной хтосьці загаласіў.

Ёй захацелася бегчы туды. Каля яе мітусіліся жанчыны, шукалі сваё адзенне. Адна з іх — не зусім маладая і не зусім худзеная — пабегла. Яе суседка паспрабавала затрымаць яе, але тая крутанулася і пабегла, на хаду прытрымліваючы свае грудзі, каб не перашкодзілі, калыхаючыся, бегчы. Яна бегла па ўскрайку пляжа, па зыбкім пяску, па вадзе, губляла раўнавагу, здавалася, вось-вось упадзе, не бачычы нічога і нікога. Хтосьці кінуў ёй халат, каб апранулася, але тая толькі наступіла на яго. І выскачыла на агульны пляж — голая.

Жанчыны апраналіся і ўзбуджана ўзіраліся ўдалечыню, каб зразумець, што ж такое здарылася. Ці не ўтапіўся хто? І ці адзін?

Сірэна ўсё выла, а яна думала да атупення толькі адно—калі б утапілася яна, то яе не лазнаў бы ніхто з усяго пляжа і нават з таго берага заліва.

Яе штурхалі, наступалі на ногі. Усе беглі на агульны пляж — нібыта кінуліся ў дзіўны, дзікі танец. Жанчыны беглі, падскоквалі, хісталіся, падалі...

А мора паціху плюскатала. Хваля набягала на хвалю.

Вечарам у чарзе ў ствалоўку дадалася, што гэта — былі два хлопцы. Семнаццацігадовыя. Трапілі ў яму і

рашыла — заўтра дапльве да процілеглага берага, каб выканаць сваю праграму, і потым будзе збіраць рэчы. На вячэрні аўтобус.

А далей? Адно лета нічога не значыць. Потым прыйдзе восень. І восень не значыць нічога. Пасля прыйдзе зіма — і зіма не значыць нічога... Год за годам — для чаго? Яна не мела дзеля каго бегчы — ні па пяску, ні па вадзе, ні па паветры.

Ноччу спала дрэнна і сніла, што плыве па пяску, глытае ваду і захлынаецца.

Калі прагнулася, стала страшна ад таго, што надумала. Плысці праз увесь заліў сёння, пасля таго, як два хлопцы трапілі ў яму? «Ты моцная жанчына...» Памыляешся, дарагі. Што азначае «моцная жанчына»? Моцная тая, што можа адступіць. Адчыся. Забыць. Успомнілася голая «Ева» — моцная была яна ці слабая? Цяжка ўявіць больш брыдкаю карціну, як бегла яна, задыхаючыся, кашляючы, нібы заграбаючы паветра рукамі, каб не ўпасці, высільвалася, не магла захоўваць раўнавагу, але ж усё-такі бегла. Маці...

З самай раніцы ўвесь Евін пляж гаварыў толькі пра тапелыцаў. Студэнты тэхнікума, прыехалі ў лагер. Начальніка лагера адразу ж адазвалі. Абодва ў бацькоў — адзіныя сыны.

У той дзень не старанілася голых жанчын, не зашывалася за выступ скалы, не чытала. Сядзела на пяску ў купальніку і шукала вачамі жанчыну, якая бегла ўчора галюком. Азіралася, каб убачыць фігуру, якую, па сутнасці, не ведала, і раптам адчула.

¹ Засмажаныя на агні кавалачкі мяса.

Гарадзец, Станулі, Варганы...
Як адзежына даўнага строя.
Старажытныя курганы
Рэха, памятка прашчураў-вояў.

Адгукнецца праз тоўшчу вякоў
Дым стажараў, гул стольнага веча,
Устрывожаны цокат падкоў,
Звон набатны, звон цяжкага меча.

Кавалі, Верацеі, Вялец...
Коціць воды празрыстыя Мнюта,
Мчыць па полю ўзмакрэлы ганец,
Асыпаецца квеценна рута.

Скрыжаванні забытых дарог
Прараслі хмызняком верасовым.
Як настольнік, квяцісты мурог
Адбівае узор адмысловы.

Стогне вецер у лапах ялін,
Дрэвы-волаты ціха гайдае
Памяць продкаў, трывожных часін...
Смутаць, радасць і боль нагадае.

Курганы... Усяслава шалом
Узвышае купчастыя сосны.
Знітаваных стагоддзяў сувой
Ткуць узорысты летапіс кросны.

Навасельцы, Лужкі, Камі...
Майго роду адметная рыска.
Баўтрамеі, Лугі, Барсукі
Маіх продкаў былая калыска.

Паўлюку БАГРЫМУ

Хто там — стук ды грим —
Звініць молатам?
То Паўлюк Багрым,
Яго доля там.

Кузня—дом і храм.
Горан полымем
Адбіваецца,
Нібы золатам.

Ой, як жар гарыць
На далонях рук!
І ў сінеч ляціць
Паўлюкоў жаўрук.

Слова

Слова не пушка, не верабей,
Выпусціш—не дагоніш.
Словы зласлоўя адолей, развей,
Хай будуць ясныя гоні.

Чыстую вопратку я апрану.
Слова са мной святое.
Гукаў чароўныя струны крану
І акраплю іх вадою.

Тою, сцюдзёнай з крынічных азёр,
З нетраў зямных і нябесных.
Боль замалю і звярнуся да зор,
Вызваляю з путаў іх цесных.

Словы—паходня.
Гарачым агнём
Плаваць душы маёй краты
І спапяляюць кудлаты залом,
Звіты чужынцам ля хаты.

Мудрым дарадцам прыходзяць ка мне,
Лашчаць балесныя скроні
Словы—замовы нібыта у сне
Ззяюць у срэбнай кароне.

Што у канцы—напачатку было.
Лепшае долі не мела б
Слова маё... У нябыт не сплыло.
Ціха шапчу: «Не знямела б».

што хоча знайсці яе сярод стройных
загарэлых дзяўчат, а не там, дзе ля-
жалі поўныя, абсяформенныя жаночыя
целы.

Мора было спакойнае, і вырата-
вальнікі плавалі на маторках за буй-
камі. Яна падумала: можа, абплывіць
востраў пад вадою, а потым скінуць
купальную шапачку, каб яе не заўва-
жылі, але гэта патрабавала шмат сіл.

Апошні раз азірнулася — на раз-
вітанне з «Евамі». Яны не былі віна-
ватыя, што лета няўдалае. Што той
бераг гэтак далёка. Што яна можа
ўтапіцца...

Дзяўчаты вылежаліся пад сонцам
і грэйлі яблыкі. Некаторыя рабілі са-
бе манікюр. Хавалі свае гладкія тва-
ры пад стракатымі парасонамі. Але
доўга ляжаць на месцы дзяўчаты не
ўмеюць. Сонца хутка надакучае ім, і
яны ўцякаюць з Евінага пляжа, ідуць
шукаць кампанію больш цікавую.

А жанчыны цярыліся прымаць сон-
ца ўсёй сваёй скурай. Некаторыя былі
пазначаны прыкметамі мацярынства.
Другія насілі сляды складаных апера-
цый, пасля якіх з'яўляўся чалавек.
Былі старыя жанчыны, высахлая з
твару, як вялая бульбіна, і нечакана
свежыя там, дзе сцягнулі адзенне. Бы-
лі і далікатныя, роўна загарэлыя да-
мы, якія і на пяску акурата выкон-
валі гімнастычныя практыкаванні.
Найбольш непрыемна дзейнічалі на яе
нагрываваныя — ёй здавалася, што
і сонца, і пясок, і мора ледзь трыва-
юць іх.

Кожнае цела было нібы дакумент
аб адной кароткай або працяглай жа-
ночай гісторыі.

Захацелася ўявіць самую сябе ў гэ-
тым натоўпе неапрапанутых жанчын —
але не змагла. За мінулую ноч з ёй
нешта сталася. Спраўды, у яе пры-
гожжа фігура, але што з таго? Плавае
лепш за ўсіх на пляжы і робіць гэта з
задавальненнем — ну і што? Напэў-
на, будзе плаваць і пазней, тады, калі
і яе твар стане падобны на высахлаю
бульбіну.

Адзінокая баба ў моры. Ах, якая
карціна...

Яна кінулася ў ваду, перапоўненая
непрыязнасцю да самой сябе. Падум-
маеш, плывучы! Прыгожжа — ах-ах!
Адзінока і спакоей — як шыкоўна!

Яе заўважылі з выратавальнай
лодкі, засвісталі, але яна дала нырца.
Спадзвалася, што яе, калі яна вы-
нырне без шапачкі, не заўважаць.

Дарэмна. З лодкі дражніліся з ёй.
Яна ўдыхнула пабоўш паветра і па-
чала доўгі заплыў пад вадою, каб пад-
плысці бліжэй да вострава і зліцца
там з прыбярэжнымі скаламі. Лёгка,
здавалася, разрываліся без паветра,
рукі і ногі яе дрыжалі. Больш яна ўжо
не магла. Вынырнула, каб схваціць
хоць раз паветра і адразу ўбачыла,
што яе шукаюць у другім напрамку.

Марныя пошукі... І не ўпершыню.
Колькі сіл марна траціла яна ў такіх
падводных манеўрах — проста каб
толькі некаму дагадзіць.

Неяк раптоўна адчула стому. Мо-
жай, вярнуцца ці плысці ўсё-такі да-
лей? Было нейкае блазнаватае адчу-
ванне, што хтосьці назірае за ёй і ча-
кае, каб убачыць, як яна прайграе.

А неба раўнадужна сінеда да сама-
га далягляду — без аніводнай бела-
й аблачынкі.

«Ты моцная. Ты вытрымаеш...» Да-
рагі... А ямы? А калі захлынешся не-
дзе — без гуку, без следу? У яе гас-
падыні багата кватарантаў — пакуль
заўважаць, што яе няма, яна знікне ў
моры назаўсёды.

Яна механічна плыла да таго бера-
га, да якога, што б там ні было, заду-
мала дабрацца. Востраў ужо быў у яе
за спіной, ён нагадваў велізарны бо-
хан хлеба.

Трэба было адпачыць. Перабярну-
лася на спіну і раскінула рукі. Ёй
адкрылася бездна неба.

«Ты моцная — вытрымаеш». Глупст-
ва. Што азначае моцная жанчына?
Моцная тая жанчына, якая разумее
самае галоўнае — мужчыне не патрэб-
на моцная жанчына. Моцная жанчына
тая, якая знаходзіць яшчэ крышачку
сілы, каб стаць слабай. Для мужчы-
ны.

На процілеглым беразе пачалі ўжо
вырысоўвацца палаткі. Праз акулеры
заўважыла, што яны і жоўтыя, і аран-
жавыя, а белыя губляюцца сярод іх.
Паступова паказваліся кроны некаль-
кіх дрэў. Ёй нават здавалася, што ба-
чыць і людзей — нейкіх паўголых тар-
занаў, якія блукаюць сюд-туд і зай-
маюцца гаспадарчымі справамі.

Над ёй раптам распасцёрліся белыя
крылы чайкі. Мора стала святлейшым
— набліжаўся бераг. Ну, малайцом
— павіншавала сябе. Усё-такі яна па-
вінна дабрацца да другога берага. Да-
плывае сама.

І раптам успомнілася ёй жанчына,
якая бегла па пляжы. Яе заплыў не
варты быў і аднаго кроку тае жанчы-
ны.

Калі нагамі кранула дно і пайшла
да берага, вялікага задавальнення яна
не адчувала. Не адчула і прыемнай
стомы ў плячах і нагах — такою была
стомленай.

Хацелася дабрацца да каменя, ды
не змагла. Апусцілася проста на сухі
пясок. Зняла акулеры і рассяяна вы-
цірала іх аб мокры купальнік. Ёй бы-
ло цяжка, але яна аддалася тупому
болю з новым адчуваннем бязважнасці
і салодкай пустаты.

На гэтым беразе яна як быццам
была інакшай, і ў той жа час душою
заставалася з голымі жанчынамі на
Евіным пляжы.

«Што было, тое было, — падумала
яна з радасцю. — А тое, што будзе,
яшчэ няма. А цяпер пакуль што —
лета».

Пасля абеду выйшла на агульны
пляж — хацелася ўбачыць знаёмых.
Вечарам, як думала, не паехала аў-
тобусам. Не паехала і назаўтра.

З балгарскай пераклада
Вера МАСЛОУСКАЯ.

ЧАКАЕМ ВАШЫХ ПРАПАНОЎ

Тэма вяртання нашай
духоўнай спадчыны сёнь-
ня хвалюе ўсіх, многія
ўключыліся ў грамадскі
рух за адраджэнне пом-
нікаў, свят, мовы...
Асабліва важна цяпер
зберагчы багатую фаль-
клорную спадчыну бел-
арускага народа. Мы ў Бе-
ларусі маем унікальную
(у параўнанні з іншымі
славянскімі рэгіёнамі
краіны) захаванасць жы-
вых форм традыцыйнай
народнай культуры, у
тым ліку старадаўняй.

Важна цяпер накіра-
ваць нааганіты менавіта
на развіццё і стымуля-
ванне аўтэнтычных форм
народнай творчасці, з не
захапляцца толькі стылі-
зацыямі і апрацоўкамі.

Вельмі важна наталіць
цікаўнасць шырокай гра-
мадскасці да фальклору,
даць магчымасць уба-
чыць фальклор ва ўсёй
велічы і глыбіні, спыніць
патоўк скажэнняў і падра-
бак, якія дапускаюцца
шматлікімі культуротні-
камі і рэжысёрамі нават
пры паказе аўтэнтычна-
га фальклору.

Неабходна вызначыць
у Беларусі запаведныя
фальклорныя зоны і
стварыць там неабход-
ныя ўмовы для яго ахо-
вы і развіцця.

Пералічыныя вышэй
проблемы з'яўляюцца
своасаблівай праграмай
дзейнасці створанага год
назад аддзела фальклору
Рэспубліканскага навуко-
ва-метадычнага цэнтра
культуры. У яго складзе

ёсць спецыялісты па эт-
награфіі, песенным фаль-
клору, інструментальнай
музыцы, народным тэат-
ры. На бліжэйшыя гады
плануецца праводзіць рэ-
гулярныя комплексныя
экспедыцыі ў найбольш
багатыя фальклорам мяс-
ціны. Да ўдзелу ў іх бу-
дуць запрашацца культур-
работнікі, настаўнікі і
моладзь. Паралельна бу-
дзе вестыся прапаганда-
сцкая і навукова-мета-
дычная работа з мэтай
вяртання традыцыйнай
культуры належнага ста-
туса ў грамадскае жыццё
вёсак, райцэнтраў, гара-
доў. У гэтым годзе па-
вінны адбыцца экспеды-
цыі ў Мінскую і Гродзен-
скую вобласці.

Каб вырашыць прабле-
му з кадрамі фальклору-
стаў, неабходна ў кон-
ным раёне выявіць энту-
зіястаў народнай культу-
ры, працаваць з імі ў
непасрэдным кантакце,
праводзіць для іх семі-
нарскія заняткі з удзе-
лам вядучых вучоных
рэспублікі.

Відавочная патрэба вы-
даваць рэгулярна для
культуротнікаў, пры-
хільнікаў народнай твор-
часці метадычныя дапа-
можнікі з апісаннімі аў-
тэнтычных народных
свят. З гэтай серыі ўжо
убачыла свет кніга «Тра-
дыцыйныя вяселлі Віцеб-
шчыны (у сучасных запі-
сах)».

У тых мясцінах, што
слаўныя багата захава-
ным фальклорам, трэба

прыступіць да стварэння
цэнтраў традыцыйнай
культуры, асноўнай зада-
чай якіх будзе кансалі-
дацыя сіл людзей, заці-
каваных у росквіце рэ-
гіянальных мастацтваў, а
таксама — ажыўленне
фальклору, далучэнне да
яго моладзь, дзяцей,
сцявядзенне яго мараль-
ных і эстэтычных скара-
баў. У такіх цэнтрах мяр-
куецца праводзіць на-
мерныя фальклорныя
канцэрты і народныя
святы, тут можна будзе
атрымаць самыя падра-
бязныя звесткі аб выка-
наўцах фальклору, яго
жанрах, атрыбутах на-
родных свят, мастац-
кіх промыслаў і ўмельст-
ваў, развучыць народныя
танцы, запісаць на сваю
касету песню, калыханку,
назку для дзіцяці ў
выкананні вясновых ба-
буль.

Сёлета можна прыступіць
да стварэння такіх
цэнтраў у Пастаўскім,
Іванаўскім, Дзятлаўскім
раёнах. Скура будзе ад-
крыты такі цэнтр і ў
Мінску.

Наперадзе шмат спраў.
СПАДЗІЕМСЯ, ШТО І У
ВАС ЕСЦЬ СВАЕ ПРАПА-
НОВЫ І МЕРКАВАННІ.
ЗАХОДЗЬЦЕ ДА НАС СА
СВАІМІ ІДЭЯМІ ПА АД-
РАСАУ: МІНСК, ВУЛ.
А. ПАШКЕВІЧ, 3, РЭС-
ПУБЛІКАНСКІ НАВУКО-
ВА-МЕТАДЫЧНЫ ЦЭНТР
РАБОТНИКАУ КУЛЬТУРЫ,
5-Ы ПАВЕРХ, ПАКОЯ 34,
ЦІ ЗВАНІЦЕ КОЖНУЮ
СЕРАДУ ПА ТЭЛ.:
34-07-34 ПАСЛЯ 18.00.

Л. РЫЖКОВА,
заг. аддзела
фальклору
РНМЦ культуры.

Часопісы ў сакавіку

«ПОЛЫМЯ»

Нумар адкрываецца
публіцыстычным артыку-
лам У. Бібінава «Ля ўзро-
ставай мяккі».

Змешчаны вершы У.
Паўлава, В. Ансана, В. Шні-
па, У. Клішэвіча (уступ-
нае слова і публікацыя
Б. Сачанкі), М. Рэрыха
(пер. Я. Сіпанова), К. Шэр-
мана (пер. Р. Барадулі-
на).

Надрукаваны апавядан-
ні Х. Лялюка, А. Шара-
хоўскай, заканчэнне апо-
весці В. Іпатава «За мо-
рам Хвалынскім».

«Гарынская падкова» —
нарыс У. Глушакова.
Старонкі гісторыі ўза-
наўляюць М. Ермаловіч
«Вузель загадка» і А. Жа-
мойцін «Зарывам асвет-
лены».

Сярод іншых матэрыя-
лаў — заканчэнне запіс-
наўскай У. Караткеві-
ча «У дарозе і дома», па-
леміна Д. Бугаёва «Пара
глядзець праўдзе ў вочы»
і В. Каваленкі «У імя ча-
го баталія?», нататкі А.
Васілевіч «Поплеч з на-
мі».

З рэцэнзіямі высту-
паюць М. Барток, Б.
Бур'ян, Т. Шамякіна.

Есць раздзелы «З рэ-
данцыйнай пошты» і
«Дзядоўнік на Парнасе».

«БЕЛАРУСЬ»

Надзённыя праблемы
закранаюцца ў матэрыя-
лах І. Герменчука «Як
зарабіць мільёны»,
Д. Лулача «Выпрабаваль-
нікі «БелАЗаў», А. Грыц-
кевіча «Эфект аховы».

Пра вядомую спявачку
В. Пархоменку расказвае
У. Карызна «Залаты звя-
ночак».

Апублікаваны падбор-
ка вершаў маладых паэ-
тэс «Высокі мой дзень
веснавы», старонкі «Ан-
талогія беларускай паэ-
зіі 20-х гадоў», апавя-
данні Р. Баравіковай
«Лабус» і М. Гіля «Анюта
са Звонічаў».

Слова пра Т. Шаўчэн-
ку гаворыць Н. Гілевіч
«Чытайма і перачытвай-
ма Кабзара! (да 175-год-
дзя з дня нараджэння)».
Пра Е. Лось успамінае
В. Коўтуна «Сястра бла-
кітнай валашкі». З юбі-
леем В. Палтаран вішае
А. Васілевіч — «Вера».

Чытач пазнаёміцца з
працягам аповесці В. Гі-
левіча «Штучны розум»,
падарожнімі нататкамі
М. Янчанкі «Мая Украі-

на» і А. Мяснікова «Аў-
дэцыйнае для каго гукаць
венскія вальсы...», іншы-
мі матэрыяламі.

«МАЛАДОСЦЬ»

У паэтычным раздзеле
— творы А. Якаўлевай, Л.
Возісавай, У. Паўлава, Н.
Шняравай, С. Каробні-
най, Т. Пярноўскай.

Проза прадстаўлена
апавесцю Т. Бондар «Ма-
рыя», апавяданнямі В.
Няхал «Да горада рукою
падаць» і «Па сямейных
абставінах».

Змешчана драма І. Чы-
грынава «Звон — не малі-
тва».

Некаторыя старонкі гі-
сторыі ўзнаўляюць у сва-
іх артыкулах С. Тарасаў
— «Зруйнаваная памяць
муроў», М. Зайцаў — «З пя-
чаткай «Зямлі і волі»».

На пытанні анкеты
«Малодасць» адказваюць
У. Дамашэвіч, В. Суп-
рунчук, М. Тычына.

Пра Е. Лось успамінае
Э. Агняцкевіч — «Яна — з
людзьмі».

Штрыхі да творчага
портрэта У. Савіча напі-
сала Г. Сачанка — «Ван-
дроўнік на яе і ў сне».

У Сіўчынаў рэцэнзуе
кнігу паэзіі А. Глобуса
«Парк».

ПЕЙЗАЖ З ПАЛІФЕМАМ

на фоне хімзавода

(Пачатак на стар. 2—3).

сілы прыроды. Фантас-
тычную постаць Паліфе-
ма мастак у сваім па-
латне ўвёў у рэальную
карціну магутнай дзікай
прыроды. На карціне
ёсць і людзі, якія бестур-
ботна бавяць час, не звя-
жаючы на суседства пач-
вары. Пейзаж поў-
ны гармоніі і ней-
кай унутранай сілы. Але
ёсць у гэтай ідылічнай
карціне (а можа, гэта мне
толькі здаецца?) нейкае
прыхаванае пачуццё тры-
вогі, адчуванне невыказ-
най небяспекі.

Зразумела, сённяшняе
ўспрыманне твора, напі-
санага ў XVII стагод-
дзі, абцяжарана «многімі
ведамі». Але мне чамусь-
ці думецца, што пры
ўсёй нашай знешняй цы-
вілізаванасці і дасведча-

насці мы ўсё яшчэ нагад-
ваем тых людзей са ста-
радаўняй карціны, што
жывуць толькі сённяшнім
днём і ні аб чым не хо-
чуць ведаць, апрача ўлас-
ных жаданняў. Толькі ж
месяца наўнага казачнага
персанажа заняў тэхна-
генны дэман разбурэн-
ня. У любую хвіліну ён
можа жорстка адпомс-
ціць чалавеку за яго са-
манадзейнасць і абыха-
вансца. Самае страшнае —
людзі ведаюць гэта, але
працягваюць жыць так,
быццам ніякай небяспе-
кі няма. Яны звякліся з гэ-
тай небяспекай! Яны ўга-
ворваюць самі сябе: па-
ціху што-небудзь ды
зробім, прыдумаем, усё
як-небудзь абыдзецца.

Дзесяцігоддзямі «як-
небудзь» абыходзілася.
Дакладней — усё зыхо-
дзіла з рук: і загубленыя
рэкі, і зведзеныя лясы,
і высахлая моры, і за-

бруджанае паветра. І
вось аказалася, што пры-
рода, яе багацці — не
бяскончыя. Нашым уну-
кам можа не хапіць на-
ват глытка чыстай вады,
глытка паветра. З кожна-
ым годам усё больш
дзяцей у нашай краіне
нараджаюцца з хвароба-
мі сэрца, з паталагічнымі
адхіленнямі ў псіхіцы.
Усё больш спадчынных
захворванняў. А гэта ж
бомба пад будучыню ча-
лавецтва як віда!

Каб уратаваць будучы-
ню, каб быць упэўненымі
ў заўтрашнім дні нашых
дзяцей, трэба ўжо сёння
разарваць ланцугі веда-
мных інтарэсаў, узяцца
над аўдакарыслівымі
інтарэсамі бюракратыі і
сваімі ўласнымі дробны-
мі амбіцыямі. Мы ж усё
хочам дыхаць на поўныя
грудзі...

Віталій ТАРАС.
Светлагорск — Мінск.

Кошык саломкай Настуля заслала,
Толькі здалося, што мяккасі мала.
Зверху наклала кудзелі і пуху,
Тут жа паклікала ў хату квактуху.
— Вось табе, Маня, дзесятак ячакі!
Курыца села на іх. І ў падпечак
Кошык паставілі ў цёмны закутак.
Так пачалася для бабы пакута.
Як яно пойдзе? Ці скоро ўсё будзе?
Як качыных далі сённа людзі,
Баба хацела, каб з качанятак

Вось ужо бераг. Дзед Маню пускае
І качанятак на траўку вымае.
Маня спалохана круціцца, квочча,
Дзетак адвясці ад сажалкі хоча.
А качаняты вады не бяцця,
Хочацца плаваць ім, цягне купацца.
Дружна заплюхалі ў раску і ціну...
— Што нарабіў ты?!

Куды ты іх кінуў?! —
Баба падбегла, махае рукамі.—
Хіба ж маленькія плаваюць самі?

Павел МІСЬКО

КУРЫЦА МАНЯ

Не толькі
для малых
апавяданне

Хто спатыкнецца, таго пачакае.
Потым ідуць усім гуртам дадому,
Рады і сонцу, і ветру малому:
Бабу падсўшыць,

малым не зашкодзіць.
Пух дзьмухаўцоў вакол іх
карагодзіць...
Скончыць апавяд свой мог бы

на гэтым,
Каб не здарылася вась што налета,
Год прамінуў, можа, трохкі і болей,
Часу на роздум хапала даволі.
Курыца Маня зашмылася дзесьці,
Як нанесла і вывела дзесяць,
Родных і крэўных сваіх дачанятак,
Жоўценькіх,

круглых пушкоў-куранятак.
Маня запамніла: летася за штосьці
Ей абмывалі ля сажалкі косці.
Толькі за што?

Ну ніяк жа не ўцяміць...
І падказала курыная памяць:
Трэба адразу зрабіць усё гэтак,
Каб пахвалілі і маму, і дзетак.
Сказана — зроблена.

Вывадак Маня

Кліча з сабою, цацанкамі маніць,
Быццам ля сажалкі горы смакоцця,
Еш — не хачу, і раздолле-выгоддзе.
Коршак кружляў, і сівая верона
На куранят паглядзела ўтрапёна.
Грозны быў выгляд у Мані-квактухі,
І спасавалі драпежныя зухі.
Вось і той бераг. Прышлі кураняты...
Качак ніводнай... Далёка да хаты...
Хто ж панавучае плаваць малечу?
Сам як не ўмееш — ураз абязвечыш!
Трошкі на мелкае Маня заходзіць,
Кліча малых, нібы

штосьці знаходзіць.

«Што?» — сыпанулі туды кураняткі.
«Мама, тут мокра і холадна ў пяткі!»
«Дзе?» — пазіраюць у матчыны вочы,
«Страшна!» — глыбей яны лезці

не хочучь.

Крыламі Маня шырока махнула
І куранят у ваду як здзьмухнула:
«Плаваць карысна! Вучыцеся плаваць!
Хай па ўсім свеце разносіцца слава,
Што кураняты свайго адракліся
І ў качаняты гурмой падаліся!»

Сведкаў трагедыі той было многа:
Сонца і неба, і кветкі, дарога...
Толькі не скажучь ні сонца,

ні кветкі,

Плавалі добра ці не яе дзеткі,
Ці навучылася плаваць і мама,
Бо... захлынулася мама таксама!..
Мо хіба прыклад паказвала маці?
Сконнула, можа, дзяцей ратаваці?
Хто нам адкажа?

Ні сонца, ні неба...

Прыкра.
Журботна.
Балесна...
Ганебна!..

Мець і прыбытак, мець і занятак.
Толькі ці выведзе Маня падкідкаў?
— Выведзе!

— кажа дзядуля Мікітка. —
Хіба адна наша Маня такая?

Можа, дасць бог, то і мы прычакаем.
Курыцу зернем адборным кармілі,
Піць ёй вадзіцу з крыніцы насілі.
Маня сядзела старанна і верна,
Бабе ж цягнуліся дні неймаверна.
Раптам настала шчаслівае ранне.
— Дзедка, пішчаці! Проста клад

наша Маня!

Ах ты, разумніца! Ах, харашуха!
Вывела ўсіх! Падыдзі хоць, паслухай!
Маня ў адказ ганарыста заохкала.
Баба ж не сціхла, баба завожкала:
— Што ж мы... Ох, дзедка...

Гані іх на траўку!

Хай папасуцца, пашчыплюць мураўку.
Дзед паказаў тут свой нораў старэчы,
Бабе Настулі ён так запярэчыў:
— Качкі — не гусі. Больш плаваць ім

трэба.

Там, у вадзе, мецьмуць хлеб

і да хлеба.

І качанят пасадзіў ён у кошык,
Крупак сыпнуў ім туды,

трошкі крошак,

Маню пад паху, кошык у руку —
Борзда да сажалкі дзедка патрухаў.
Баба ж крычала яму наўздагонку:
— Што ты надумаў? Паслухай лепш
жонку!

Плаваць ім трэба яшчэ навучыцца!
Могуць малыя ў вадзе прастудзіцца!
Трох не відаць... Утапіліся недзе!
Людзі, ратуйце! Ратуйце, суседзі!
Курыца Маня кудача таксама,
Рады не дасць — сухапунная мама!
Дзед раззлаваўся, да Мані сігае,
Хоп за крыло і да дзетак кідае.
— Мамаю стала? Вучы тады плаваць!
Ходзіш, як пані якая ці пава!
Крыламі плюхае Маня, кудача,
Нема крычыць.

Баба ў сажалку скача,

Курыцу ловіць, цалуе, галосіць,
Дзеда кляне, «Паратуй мяне!» —

просіць.

Твань ёй па пояс, а ногі ўсё

гразнуць.

— Ты мо не плавала, баба, ні разу?
У качанят разам з Маняй вучыся...
Эх, ты!.. Вось кій...

Толькі добра дзяржыся!

Выцягнуў бабу Мікітка на сушу,

Сполах калоціць Настулю, як грушу.
Баба квактуху на траўку пускае.
Курыца дзетак няродных склікае.
Тым жа няўцам: што ім кажуць?

што хочучь?

Шчыра жыруюць, заўзята шваргочуць.
— Эх, бесталковая курыца Маня!
Мала ў тым толку,

што маміна званне.

Трэба даць дзецям і матчыну мову,
Каб разумецца, — такую прамову
Дзед прамаўляе, малых выганяе,

Віктар СЕМЯНЯКА

ПРАЎДУ Ў ВОЧЫ

Мяне выклікаў дырэктар.
Прапанаваў сесці. Пацікавіўся
здароўем сям'і. Я не вытываў.

— Ведаеце што, Павел
Пятровіч, — кажу, — да-
вайце вас так цікавіць, як
казу леташні снег. Дык на-
вошта рабіць выгляд, што вы
без маёй сям'і жыць не мо-
жаце? Таму, як кажуць, ад-
разу бярыце быка за рогі.
— Навошта ты, Іванчанка,
так усё завастраеш? — раз-

гневаўся дырэктар.—Прэш-
ся лбом на сцяну.

— Маеце на ўвазе сябе?

— Не, Іванчанка, гэта ў
пераносным сэнсе...

— А вось больш не трэба.
Я вас прашу. Ні ў якім там
пераносным сэнсе. Самі ве-
даеце, што я называю рэчы
сваімі імёнамі.

— Згодны! Згодны! У цябе
не словы, а проста-такі ат-
рута. І як ты іх у роце тры-
маеш? Кажуць, што калі га-

дзюна ўкусіць, дык потым
здыхае. Есць такая парода.
А цябе нічога не бярэ. Ад-
куль такая смеласць?

— А мне няма чаго тра-
ціць. Таму і рэжу праўду-
матку проста ў вочы. Сказаў
— і кропка. І злосці не тры-
майце.

— Дзякую, Іванчанка, за
шчырасць. Заўтра ў нас
сход. Палезу на трыбуну?

— Палезу. Кіруецца па-ста-
рому. Не прыслухоўваецца
да голасу народа. Ды й сва-
ім намеснікам не даяце ходу.
Акружылі сябе падлізнікамі.
Любое дурноцце падтрымлі-
ваюць...

Я паўгадзіны пералічваў
грахі дырэктара. Той сабе
месца не знаходзіў, але цяп-
пеў, нават падахвочваў:

— Давай, Іванчанка, зды-
май стружку!

Я стараўся. Нарэшце вы-
дыхнуўся, прахрыпеў:

— Усё, выдаў, як на спо-
ведзі!..

— Малайчына! — пахваліў
Павел Пятровіч і дадаў:— Да-
рэчы, тваю заяву аб нечар-
говым набыцці «Жыгулёў» я
падпісаў. Можаш плаціць
грошы і катаясь сабе на зда-
роўе. А што датычыцца
тваяго выступлення на
сходзе...

— Не-не, я чалавек слова,
— запратэставаў я катэ-
гарычна. — Сказаў раз — хо-
піць. На сходзе паўтарацца
не буду...

Пераклаў
з украінскай
Уладзімір ШКАБРОУ.

3 20 ПА 26 САКАВІКА

20 сакавіка, 20.00
«НАШЫ ГОСЦІ»
Іграе духавы аркестр «Рыга». Пра-
гучаць творы Дрыго, Расіні, Бетхо-
вена, Паганіні, Ардылоўскага, Дзітрыха,
Штрауса, Глебава.
Гутарку з мастацкім кіраўніком і
дырыжорам Г. Ардылоўскім вядзе му-
зычны наментатар Э. Язерская.

21 сакавіка, 21.50
«ЛІРА»
Мастацка-публіцыстычная праграма.
Аб ролі інтэлігенцыі ў сучасным
грамадстве разважае В. Тарас.
Ю. Хадына раскажае, як былі зной-
дзены і ўратаваны некаторыя экспа-
наты музея старажытнабеларускага
мастацтва.

Л. Дайнена гаворыць аб праблемах
гістарычнай прозы.
Вядучы — У. Сцепаненка.

24 сакавіка, 18.30
«РАДЗІМІЧЫ»
Літаратурна-мастацкі часопіс.
Вы ўбачыце выразы народнага ма-
стака С. Бераснёва. Пра нашу гіста-
рыю, пра лёс беларускай мовы разва-
жае выкладчык Гомельскага ўніверсі-
тэта імя Скарыны С. Купцоў. Пабыва-
еце на выстаўцы акаварэй мастачкі
М. Ягоравой. Пазнаёміцеся з тэатрам-
студыяй «Верасень» у Мазыры.

25 сакавіка, 12.45
«МАЛАДОСЦЬ МАЯ НЕЗАБЫВУНАЯ»
Успамінае акадэмік Акадэміі навук
БССР Ф. І. Фёдараву.

25 сакавіка, 14.25
«РОЗДУМ»
Акаварэй В. Паўлаўца.
Вядучы — мастацтвазнаўца У. Бой-
ка.

25 сакавіка, 17.20
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Адбудзецца сустрэча з вядомым
пісьменнікам Ю. Чарнічанам, які
прымаў удзел у лютаскай нарадзе
публіцыстаў краіны ў Мінску.
Пабываеце тансама ў вядомага фо-
тамайстра У. Ірука.
Вершы У. Караткевіча чытае Г. Ку-
хальская.

Пісьменнік А. Вольскі падзеліцца
ўспамінамі пра Янку Купалу.

25 сакавіка, 18.05
«Я ВЕРУ У ВЯСНУ»
Песні на вершы Н. Гілевіча.
Выканаўцы — А. Макрэнка, Я. Еў-
данімаў, Г. Радзьно, Я. Паплаўская,
А. Ціхановіч, Н. Біярная, акадэмія
інструментальнага ансамбля «Сябры».

25 сакавіка, 19.30
«ТЭАТР І ЧАС»
Да Міжнароднага дня тэатра.
Крытык Г. Колас разважае, чаму
так сталася, што ў нашай рэспубліцы
толькі тры беларускамоўныя тэатры.
Пра міжнародныя кантакты дзечаў-
сцэны раскажа А. Вольскі і бал-
гарскі рэжысёр П. Аляксандраў. Бу-
дзе расказана аб становішчы ў тэа-
трах брацкіх рэспублік, у прыватна-
сці, Эстоніі. На заканчэнне — знаё-
мства з маладой актрысай Рускага доа-
матычнага тэатра імя Горкага Г. Ма-
ланінай.
Вядучы — кандыдат мастацтвазнаў-
ства В. Раціні.

25 сакавіка, 23.20
ЗАБАУЛЯЛЬНАЯ ПРАГРАМА
Студыя «Рэй». «А-у!», ці Адзін дзень
у жыцці горада.

26 сакавіка, 16.35
«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ»
Заслужаная артыстка БССР В. Кле-
бановіч.

26 сакавіка, 20.10
«ПАЗЫІ РАДОК ЧАРОУНЫ»
Вершы А. Бачылы чытае артыст
Ю. Кухаронак.

26 сакавіка, 23.20
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

П. МАРЦІНОВІЧ. Сталёвы бусел.
Вершы. Мн., «Юнацтва», 1989. —
15 к.

У. РУБАНАУ. Тамніца птушынага
гнезда. Аповесць. Апавяданні. Мн.,
«Юнацтва», 1989. — 85 к.

А. СЕРБАНТОВІЧ. Жаваранак у зе-
ніце. Вершы. Укладанне і прадмова
С. Кавалёва. Мн., «Мастацкая літара-
тура», 1989. — 1 р. 70 к.

А. СТАВЕР. Зоры зямныя. Паэма,
вершы, песні. Мн., «Мастацкая літа-
ратура», 1989. — 1 р. 20 к.

«Літаратура і іскусства» — орган Міністэр-
ства культуры і правалення Саюза пісателёў
БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 07455 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-
харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
га сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і
нарм — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай
думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі
— 33-22-04, аддзела кіно і тэлебачання — 33-21-53, ад-
дзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага
мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела
народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62,
аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацка-
га афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04,
33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі —
23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ».
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [нам.
галоўнага рэдактара], Уладзімір ГІЛАМЕДАУ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНЮК,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар
ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.